

STATI

Přičítání vědění členů orgánů právnické osobě

Luboš Brim*

Abstrakt: Doslovný výklad § 151 odst. 2 o. z. by mohl vést k závěru, že vědění každého člena každého orgánu právnické osoby vždy zakládá vědění právnické osoby. Takový náhled by však krajně rozšiřoval okruh znalostí, jež jsou právnické osobě přičitatelné. Pod vlivem německé literatury se proto pokouším konstruovat diferencovaný přístup, v souladu s nímž bude právnické osobě vědění členů jejích orgánů přičitatelné pouze tam, kde je to teleologicky zdůvodněné. Výsledný model je založený na třech pravidlech. První říká, že pokud aplikovaná vědomostní norma ve své hypotéze hovoří o nabytí znalostí určitým orgánem právnické osoby, je třeba právnické osobě přičítat vědění členů tohoto orgánu. Druhé dodává, že není-li v hypotéze vědomostní normy zmíněn žádný konkrétní orgán, je právnické osobě přičitatelné vědění členů orgánu, který v dané záležitosti učinil rozhodnutí, zda a jak bude právnická osoba jednat. Omezení přičitatelnosti vědění členů orgánů právnické osoby na ty její orgány, které rozhodují v záležitosti, pro něž je vědění významné, by však na třetí subjekty přesouvalo riziko, že se informace nedostane k orgánu, jenž rozhoduje. Tento nedostatek lze korigovat zavedením třetího pravidla, dle něhož je právnické osobě rovněž přičitatelné vědění, které se nachází ve sféře, již právnická osoba kontroluje a jež by se v řádně organizované právnické osobě dostalo k orgánu rozhodujícímu.

Klíčová slova: vědění, přičítání, právnické osoby, členové orgánů, organizační povinnosti

Úvod

Existence základní organizační struktury je pojmovým znakem právnické osoby.¹ Každá právnická osoba tedy musí vytvářet alespoň ty orgány, jež zákon předepisuje jako minimální pro danou právní formu. Členové těchto orgánů – slovy nynější právní úpravy – za právnickou osobu rozhodují a nahrazují její vůli (§ 151 odst. 1 o. z.). Řešíme-li tak otázku, kdy je dáno vědění právnické osoby o určitém faktu, je nasnadě, že by odpověď měla alespoň zčásti souviset s vědáním členů jejích orgánů. Této intuici odpovídá pravidlo občanského zákoníku, že se právnické osobě přičítá dobrá víra členů jejích orgánů (§ 151 odst. 2 o. z.).

Kromě pravidla o přičítání dobré víry členů orgánů je v občanském zákoníku zavedena též norma regulující přičítání vědění zástupce zastoupenému (§ 436 odst. 2 o. z.). Členové orgánů právnické osoby budou přitom v některých případech jejími zástupci ve smyslu

* Mgr. Bc. Luboš Brim, katedra občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: Lubos.Brim@law.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8441-1824>. Za připomínky k tomuto textu děkuji Radku Rubanovi a anonymním recenzentům.

¹ Viz § 20 odst. 1 o. z., jenž právnickou osobu definuje jako organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Dále srovnej HURDÍK, Jan. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 13–14, HAVEL, B. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I, § 1–117*. Praha: Leges, 2013, s. 272–273, BODEČKOVÁ, J. – MUŽIKÁŘ, M. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 69, HURDÍK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 111.

§ 436 o. z. Tento text ovšem problematiku přičítání vědění zástupců právnické osoby záměrně ponechává stranou a zaměřuje se výhradně na analýzu pravidla o přičítání znalostí upraveného v § 151 odst. 2 o. z. Podmínky, za nichž lze právnické osobě přičítat vědění jejich zástupců v režimu § 436 odst. 2 o. z., budou analyzovány v samostatném pojednání.

1. Pojem přičítání

Přičítání představuje obecnou právní figuru (argumentační operaci), jejíž podstatou je spojení určité skutkové okolnosti s právním subjektem (osobou). Důsledkem tohoto spojení je, že lze vůči zmíněnému subjektu vyvozovat právní následky, jejichž nastoupení je daným skutkovým znakem podmíněno.² Nutno dodat, že české soukromé právo obsahuje též právní normy, jež hovoří o přičítání práv a povinností.³ Pracují tedy s pojmem přičítání v poněkud odlišném smyslu: právnímu subjektu (osobě) se podle nich nepřičítá právně významná skutková okolnost, ale sám právní následek (právo či povinnost).⁴ Pro následující výklad bude nicméně určující prve zmíněná definice přičítání jakožto spojení subjektu se stanoveným skutkovým jevem, jež je aplikovatelná na problém přičítání vědomí člena orgánu, tedy přičítání faktického stavu.⁵

Z hlediska problematiky řešené v tomto článku je významná především možnost přičítání cizích okolností, tedy faktů, jež se týkají jiné osoby než té, které jsou přičítány.⁶

² SCHILKEN, E. *Wissenszurechnung im Zivilrecht*. Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 1983, s. 4, ADLER, A. *Wissen und Wissenszurechnung, insbesondere bei Arbeitsteilig aufgebauten Organisationen*. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität, 1997, s. 16, BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001, s. 105.

³ Viz např. § 17 odst. 2 o. z.

⁴ Je možné argumentovat, že jde o rozdíl toliko formulační, nikoli věcný, poněvadž přičtení právní skutečnosti určitému subjektu bude prováděno jen proto, aby byly splněny aplikační předpoklady normy, z níž pro daný subjekt vyplynou právní následky. Jistou odlišnost tu ovšem zřejmě spatřovat lze. Přičítáme-li totiž osobě samotný právní následek, je celá skutková podstata, na níž je tento právní následek podle použité právní normy navázán, zpravidla naplněna mimo sféru osoby, jíž se přičítá. Naproti tomu přičítáme-li osobě toliko jednotlivé právní skutečnosti, jež jsou podmínkami nastoupení právních následků, mohou být některé z prvků rozhodné skutkové podstaty naplněny ve vlastní sféře osoby, jíž je skutečnost přičítána, zatímco další – ty, které se přičítají – mohou být dány ve sféře osoby jiné.

⁵ Specifickou definici přičítání formulovala normativní teorie, podle níž přičítání, respektive přičitatelnost označuje vztah mezi normou a osobou, která je povinna ji splnit, a je tak jejím povinnostním subjektem (WEYR, F. *Teorie práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 36–37). Toto vymezení je nepochybně funkční jako analytický nástroj v paradigmatu normativní teorie, plně však neodráží způsob, jakým s pojmem přičítání pracují moderní právní řády, jež nepředpokládají výhradně přičítání obsahu dispozice normy (povinnosti), ale rovněž přičítání prvků hypotézy, tedy podmínek nastoupení právního následku. Srovnej také pojednání Karla Berana, jenž dovozuje, že pro plnohodnotnou právní existenci právnické osoby není postačující, jsou-li jí přičítána práva a povinnosti, ale je nezbytné přičítat jí též rozum a vůli (BERAN, K. Osoba jako „bod přičitatelnosti“. *Právník*. 2017, roč. 156, č. 6, s. 501).

⁶ V německé dogmatice se tato operace označuje jako *Fremdzurechnung* (srovnej např. SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2021, s. 31) nebo *Drittzurechnung* (FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*. Berlin: Duncker & Humblot, 2021, s. 76–77). Oproti přičítání cizích okolností stojí přičítání vlastních okolností, tedy faktů, jež mají původ ve vlastním jednání osoby, jíž jsou přičítány (německá právní věda zde hovoří o *Eigenzurechnung*). V rámci této operace zkoumáme, zdali může být osoba podle práva vnímána jako původce určitého faktického stavu, a zda vůči ní mají být vyvozovány právní konsekvence, jež s tímto skutkovým stavem spojují právní normy. Jako historicky významný příklad užití pojmu přičítání v tomto významu se uvádí pasáž z Kantovy *Metafyziky mravů*, v níž se uvádí, že „[p]řičítání (*imputatio*) v morálním smyslu je úsudek, skrze nějž je kdosi nazírán jako původce (*causa libera*) určitého jednání, které se označuje čin (*factum*) a podléhá zákonům; nese-li s sebou tento úsudek též vyvození právních následků tohoto činu, jde o právně závazné přičítání (*imputatio iudiciaria*, s. *valida*), jinak pouze o přičítání úsudečné (*imputatio diiudicatoria*). – Osoba (fyzická či morální), která je povolána právně závazně přičítat, se nazývá soudce nebo též soud (*iudex s. forum*).“ (KANT, I. *Werke in zwölf Bänden. Band 8*. Frankfurt am Main, 1977, s. 315–336. Dostupné z: <<http://www.zeno.org/nid/20009192166>> [cit. 2022-03-10]). Přičítání vlastních okol-

Příčítání cizích skutečností slouží jako „pomocná“ právní technika při subsumpci skutkového stavu pod právní normu, která věcně reguluje dotčenou situaci (tuto normu lze označit jako normu obsahovou). Technika příčítání cizích faktů se aplikuje, nesplňuje-li určitý subjekt veškeré skutkové předpoklady použití obsahové právní normy sám, ale teprve ve spojení s jiným subjektem. Hypotéza obsahové normy je tedy naplněna až společným zohledněním okolností, jež se týkají primárního povinnostního subjektu, a okolností majících původ ve sféře osoby, jejíž fakta jsou příčítána jinému. Toto společné zohlednění okolností daných u více subjektů pak umožňuje a předepisuje další – od obsahové normy odlišná – právní norma, totiž norma příčítací (*Zurechnungsnorm*). Příčítání cizích okolností znamená, že jsou vůči osobě vyvozovány právní následky z okolností, jež nastaly u jiného.⁷ Jelikož se jedná o výjimku ze zásady, že každý subjekt práva nese odpovědnost za vlastní sféru, musí být příčítací norma ospravedlněna určitým hodnotovým úsudkem, který stojí v jejím teleologickém pozadí. Musí zde tedy být určitý důvod příčítání (*Zurechnungsgrund*).⁸

V nejobecnější rovině lze důvod příčítání cizích právních skutečností spatřovat v ochraně účelu obsahové normy, jejíž hypotéza dané skutečnosti předpokládá.⁹ Obsahová norma navazuje právní následky na určitý skutkový stav, který by zpravidla měl nastat ve sféře jednoho subjektu. Pokud některé z rozhodných okolností nejsou dány ve sféře adresáta normy, ale jiného subjektu, bude použití obsahové normy vyloučeno. To však může být v rozporu s účelem obsahové normy. Proto k obsahové normě přistupuje příčítací norma, která umožňuje zohlednění skutečností přítomných u subjektu odlišného od adresáta normy. Příčítání je tedy v obecné rovině operací chránící *ratio legis* obsahové normy.¹⁰

ností úzce souvisí s problematikou příčinné souvislosti a sleduje odlišení faktů, za něž osoba může být činěna odpovědnou (jež jsou jí příčitatelné a jejichž následky musí nést), od faktů, jež lze vůči ní pokládat za nahodilé (jež jí příčitatelné nejsou a jejichž následky nemá strpět) – FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 76. Rozlišení mezi kategoriemi příčítání vlastních a cizích právních skutečností ovšem nemůže být zcela jednoznačné, neboť i příčítání cizích okolností je zpravidla hodnotově založeno na myšlence, že osoba, jíž se týkají fakta příčítaná jinému, má určitou vazbu na subjekt, kterému je příčítáno, a že tedy činy prve zmíněného subjektu nejsou subjektu druhému nakonec zcela cizí.

⁷ Bylo by možné argumentovat, že příčítání vědění členů orgánů právnické osobě se tomuto pozorování částečně vymyká, neboť nejde ani tak o rozšíření sféry odpovědnosti subjektu, ale spíše o definiční vymezení, kde se tato sféra vůbec nachází. Příčítáme-li zmocniteli znalosti zmocněnce, pak nepochybně vůči zmocniteli vyvozujeme následky z právních skutečností nastalých ve sféře jiné osoby (zmocněnce). Naproti tomu při příčítání znalostí orgánů právnické osobě hledáme podmínky pro vyvození právních následků uvnitř vlastní struktury právnické osoby, abychom zjistili, co je právnické osobě skutečně vlastní a mohli jí teprve následně přičítat cosi cizího (SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 118; viz též FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 111–112). S tímto náhledem se nicméně neztotožňuji. Z právního hlediska je každá právnická osoba subjektem odlišným od všech ostatních subjektů. I když jí přičítáme vědění členů jejich orgánů, vyvozujeme vůči ní následky z právních skutečností, které jsou splněny u jiné osoby (člena jejího orgánu). Bylo by tedy obtížné vystihnout, v čem je po stránce juristické příčítání vědění členů orgánů právnické osobě kvalitativně odlišné od jiných případů příčítání cizích právních skutečností (podobně JUNG, S. *Wissenszurechnung und Wissensverantwortung bei juristischen Personen*. Baden-Baden: Nomos, 2017, s. 137–138).

⁸ BORK, R. *Zurechnung in Konzern*. *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht*. 1994, č. 2, s. 238–240, a SCHÜLLER, W. *Die Wissenszurechnung im Konzern*. Berlin: Duncker & Humblot, 2000, s. 34–35.

⁹ Umožnění použití obsahové normy navzdory tomu, že povinnostní subjekt sám nesplňuje všechny její aplikační předpoklady, se někdy odlišuje od důvodu příčítání a označuje za účel příčítání (*Zurechnungszweck*), (SCHÜLLER, W. *Die Wissenszurechnung im Konzern*, s. 30). Byť jde o rozlišení spíše scholastické, vhodně poukazuje na fakt, že je účel příčítací normy spjat s obsahovou normou, z čehož vyplývá, že také rozsah a podmínky příčítání mohou být v konkrétním případě ovlivněny smyslem a účelem obsahové normy (FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 77–78).

¹⁰ SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 32–33.

Konkrétně důvod přičítání vědění právníckým osobám, jemuž bude věnován následující výklad, teorie i praxe většinou nachází s pomocí následujících argumentů:

a) Argument rovným postavením

Argument rovným postavením je založen na myšlence, že ten, kdo vstupuje v soukromoprávní styk s právníckou osobou, by se zásadně neměl ocitat v horší, ale ani lepší pozici než ten, kdo jedná s osobou fyzickou. Vnitřní distribuce vědění mezi jednotlivé složky organizace, jež je běžná u právníckých osob, avšak neznámá u osob fyzických, které mají všechno shromážděné vědění obsaženo v jediné mysli, by tedy měla být z hlediska třetích subjektů irelevantní. Tento argument je nicméně novější literaturou kritizován jako zjednodušující a málo přesvědčivý. Jednak je třetí osobě zřejmé, že vstupuje ve styk s právníckou, nikoli fyzickou osobou, a není tak zapotřebí, aby jí bylo plně garantováno, že se neocitne v jiném postavení, než kdyby jednala s člověkem.¹¹ Nadto i fyzické osoby (například samostatně vystupující podnikatelé) mohou vytvářet organizační struktury složené ze zaměstnanců, zástupců a jiných pomocníků. Není tedy důvod od vytvoření složitější organizační soustavy odhlížet, vybuduje-li ji osoba právnícká. Konečně komplexnější organizace oproti jednotlivcům zvyšují nejen rizika vnitřní poruchy v pohybu informací, ale také samotný rozsah shromažďovaných a zpracovávaných informací. Ignorování odlišností mezi jednotlivci a vnitřně diferencovanými organizačními strukturami tak nevytváří rovnost fyzických a právníckých osob, ale bez racionálního důvodu znevýhodňuje osoby právnícké.¹²

b) Argument ochranou důvěry třetích osob

Argument ochranou důvěry třetích osob se odvíjí od myšlenky, dle níž mají třetí osoby (účastníci soukromoprávního styku) právo důvodně očekávat, že bude nakládání s informacemi uvnitř právnícké osoby řádně organizováno, takže se informace, které sdělují určitému subjektu v rámci organizační struktury právnícké osoby, dostanou ke členům orgánů, kteří je mohou efektivně využít při rozhodování za tuto právníckou osobu.¹³ Bylo by však možné namítat, že se jedná o jakési sebenaplňující se proroctví, poněvadž důvěra třetích osob v řádnost organizace informací v rámci struktury právnícké osoby bude oprávněná a ochrany hodná pouze v takové míře, v jaké právo stanoví právníckým osobám povinnost tento režim správy informací skutečně zavést. Kdybychom tedy závěr, že je právnícká osoba povinna řádně uspořádat vnitřní toky informací, chtěli opřít toliko o poukaz na důvěru třetích osob, jednalo by se o argument kruhový. Jelikož třetí subjekty mohou náležitě nakládání s informacemi od právnícké osoby legitimně očekávat, pouze

¹¹ Z hlediska českého práva lze dodat, že občanský zákoník z roku 2012 je koncepčně založen na „přirozené nerovnosti“ mezi fyzickými a právníckými osobami (viz obecnou část důvodové zprávy, oddíl 2. B.). I to oslabuje oprávněnost očekávání třetích subjektů, že bude jejich postavení při jednání s právníckou osobou shodné jako při jednání s osobou fyzickou.

¹² GRIGOLEIT, H. C. *Zivilrechtliche Grundlagen der Wissenszurechnung*. *Zeitschrift für das Gesamte Handels- und Wirtschaftsrecht*. 2017, č. 181, s. 189–192, SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 118–121. Další kritiku argumentu rovným postavením viz v SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*. *ZHR: Zeitschrift für das gesamte Handels- und Wirtschaftsrecht*. 2017, č. 181, s. 315–317, RÖDER, E. *Diskussionsbericht zu den Referaten von Hans Christoph Grigoleit, Gerhard Wagner und Klaus-Peter Naumann*. *ZHR: Zeitschrift für das gesamte Handels- und Wirtschaftsrecht*. 2017, č. 181, s. 302, a JUNG, S. *Wissenszurechnung und Wissensverantwortung bei juristischen Personen*, s. 208–212. Naproti tomu smířlivý postoj k dané argumentační linii zastává FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 152–154.

¹³ FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 154–156.

existuje-li norma, jež zakládá povinnost k vnitřní informační správě, nemůžeme normu, z níž tato povinnost plyne, zpětně justifikovat jejich očekáváním.¹⁴

c) Argument rozdělením rizika

V pozadí argumentu rozdělením rizika stojí myšlenka zodpovědnosti osoby za sféru, nad níž může vykonávat kontrolu, a za subjekty, jež do této sféry náležejí a v rámci usku-
tečněné dělby práce provádějí určitou delegovanou činnost pro nositele kontroly.¹⁵ Argument rozdělením rizika se může vyskytovat ve dvou odlišitelných subvariantách:

- i) Argument prospěchem z dělby práce. Tento argument se opírá o úvahu, že dělba práce přináší zvýšení společenské efektivity, snížení transakčních nákladů a úspory z rozsahu.¹⁶ Vyplynávají z ní však rovněž společenská rizika, která by neměly nést třetí osoby, ale ten, kdo má z dělby práce prospěch, tedy ten, kdo danou organizaci s vnitřní dělbou úkolů (a z toho vyplývající distribucí vědění) vytvořil.¹⁷
- ii) Argument kontrolou nad riziky dělby práce. Uvedený argument vychází z předpokladu, že ten, kdo vytvořil určitou soustavu s vnitřní dělbou práce (a tedy rovněž nerovnoměrným rozdělením informací), je nejlépe disponován, aby zmenšil rizika, jež z této dělby práce vyplývají. Důsledky poruch v pohybu informací by měly jít k tíži osoby, která může nastavit vnitřní procesy organizace tak, aby byla četnost výskytu těchto poruch minimalizována. Přenosem rizika na tvůrce organizačního celku se mu vytvářejí pobídky, aby vnitřní oběh informací optimalizoval.¹⁸

Argument rozdělením rizika se s ohledem na výše naznačené výhrady vůči prvním dvěma argumentačním liniím jeví jako vhodnější opora pro úvahy o přiřítání vědění právníckým osobám, zejména pro dovození existence tzv. organizačních povinností, které jsou nezbytným prvkem v tomto textu předloženého modelu přiřítatelnosti vědění orgánů právnícké osobě.¹⁹ Domnívám se ale, že je nutné doplnit ještě čtvrtý argument, který bude hrát významnou roli právě při řešení problematiky přiřítání vědění členů orgánů, a to:

d) Argument rozhodovací kompetencí

Argument rozhodovací kompetencí vychází z premisy, dle níž je vědění osoby v soukromém právu relevantní nikoli samo o sobě, nýbrž jako okolnost lidského rozhodování

¹⁴ SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 121–122.

¹⁵ V tomto duchu lze číst úvahy, jež rozvíjí BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 107–108, vycházející z Canarise (srovnej CANARIS, C.-W. *Die Vertrauenshaftung im deutschen Privatrecht*. In: CANARIS, C.-W. *Gesammelte Schriften. Band II*. Berlin – Boston: De Gruyter, 2012, s. 542–544).

¹⁶ SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 123.

¹⁷ SCHÜLER, W. *Die Wissenszurechnung im Konzern*, s. 31–32. Viz též BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 130–132.

¹⁸ SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 123–124, FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 156–157. Srovnej také BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 127–130.

¹⁹ Argumentu rozdělením rizika je blízké ekonomické zdůvodnění přiřítání vědění. Z hospodářské perspektivy se stanovením pravidel přiřítání vědění zakládají pro právnickou osobu, již jsou znalosti přiřítány, pobídky, aby vynaložila společensky optimální náklady na zajištění bezporuchového přesunu informací od osoby, jejíž vědění jí bude přičteno, respektive se jím vylučují pobídky, které by jinak právnická osoba měla, vyhybat se negativním důsledkům vědění omezením toku informací z okrajových míst své organizační struktury k orgánům způsobilým na základě těchto informací rozhodovat (WAGNER, G. *Wissenszurechnung: Rechtsvergleichende und rechtsökonomische Grundlagen*. ZHR: *Zeitschrift für das gesamte Handels- und Wirtschaftsrecht*. 2017, č. 181, s. 260–263).

a jednání. Vědomí má z hodnotového hlediska význam, neboť vědoucemu lze přičítat k tíži (vytýkat), že se navzdory znalosti relevantních faktů rozhodl určitým způsobem jednat. Zatímco konání či nekonání nevědouceho právní řád alespoň v některých případech omlouvá a spojuje s ním méně přísné následky, vůči tomu, kdo má k dispozici informace, v jejichž světle je zřejmé, jaký postup je žádoucí z hlediska právem chráněných hodnot, lze vyvozovat nepříznivé právní následky bez zvláštních ohledů.²⁰ Proto lze osobě přičítat vědění toho, kdo za ni v záležitosti, pro niž je vědění významné, rozhoduje.²¹

2. Dobrá víra a vědění

V následujícím textu budu podrobněji analyzovat podmínky, za nichž lze vědění člena orgánu právnické osoby přičítat právnické osobě, tedy předpoklady, které musí být splněny, aby bylo možné na základě existence vědomí o určité skutečnosti na straně člena orgánu právnické osoby přijmout závěr o existenci vědomí o téže skutečnosti na straně právnické osoby jako takové. Fakt, že se v § 151 odst. 2 o. z., o něž se tato operace z hlediska platného práva opírá, hovoří o dobré víře, nikoli o vědění, nepokládám za podstatný.

Dobrá víra označuje omluvitelný omyl subjektu, tedy nevědění, které dané osobě nelze vytýkat, neboť se jej nebylo možné vyvarovat ani při vynaložení odpovídající míry péče.²² Nabytí znalosti o určitém faktu osobou vylučuje její omyl nebo alespoň omluvitelnost tohoto omylu, a tedy rovněž dobrou víru dané osoby. Při doslovném čtení § 151 odst. 2 o. z. by zde obsažená norma znamenala, že nepřítomnost vědomí (omyl) členů orgánu implikuje nepřítomnost vědomí (omyl) právnické osoby.

Toto pojetí však vede k absurdním důsledkům v situacích, kdy část členů určitého orgánu není v dobré víře, zatímco zbývající členové tohoto orgánu dosud dobrou víru mají: při přijetí teze o přičítání dobré víry by mělo platit, že je právnická osoba dobrověrná, dokud existuje alespoň jeden člen jejího orgánu, který je v dobré víře, a jehož dobrou víru tak lze právnické osobě přičíst. Jakkoli ovšem mohou být k otázce „kontaminace“ dobré víry právnické osoby věděním jednotlivých členů jejích orgánů legitimně zaujímana různá stanoviska, patrně nikdo nezastává názor, že by právnická osoba měla pozbyť dobrou víru, až když v jejích orgánech nezůstane skutečně nikdo, kdo ještě setrvává v omluvitelném omylu o rozhodné okolnosti.

Ustanovení § 151 odst. 2 o. z. je proto nutné číst tak, že se právnické osobě přičítá nikoli dobrá víra (omluvitelný omyl), nýbrž vědění jejích orgánů. Přítomnost, nebo absence tohoto vědění pak umožňuje učinit závěr, zda je právnická osoba v dobré víře, či nikoli.

²⁰ FASSBENDER, C. – NEUHAUS, H. Zum aktuellen Stand der Diskussion in der Frage der Wissenszurechnung, *WM Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht*. 2002, roč. 56, č. 25, s. 1259; GRIGOLEIT, H. C. *Zivilrechtliche Grundlagen der Wissenszurechnung*, s. 177; FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 92–93, 109. V české literatuře viz BRIM, L. Vědění v občanském právu. *Právník*. 2022, roč. 161, č. 10, s. 937–956.

²¹ Na této premise je vybudována například koncepce přičítání vědění, kterou rozvíjí Maria Walter (WALTER, M. *Die Wissenszurechnung im schweizerischen Privatrecht*. Bern: Stämpfli Verlag, 2005, s. 92–119 a 157–227).

²² Blíže srovnej MELZER, F. – TÉGL, P. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I, § 1–117*, s. 135–138, TELEČ, I. Zlá víra. *Bulletin advokacie*. 2018, č. 7, s. 32, PETROV, J. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 38, LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 51–52.

3. Pojem orgánu právnické osoby

Ačkoli zpravidla nevyvstávají pochyby, jaké orgány právnická osoba konkrétního typu musí, případně může utvářet, není pojem orgánu právnické osoby po definiční stránce zcela jasný.²³ Obtížné je zejména nalezení vnějších hranic daného konceptu, které by umožnily jednoznačně rozlišovat mezi členy orgánů právnické osoby a jinými subjekty, jež pro právnickou osobu vykonávají činnost. Názory na potřebnost tohoto rozlišení se mohou rozcházet v závislosti na zaujatých teoretických východiscích. Někteří autoři vycházejí z předpokladu, že je postavení členů orgánů právnické osoby kvalitativně odlišné od pozice zástupců či jiných pomocníků.²⁴ Pro podporovatele tohoto přístupu je tudíž pojem orgánu a odlišení jeho členů od ostatních reprezentantů právnické osoby významnější než pro zastánce teoretických přístupů, jež staví členy orgánů a zástupce, zaměstnance a další pomocníky právnické osoby naroveň.²⁵ Nicméně i když na právnické osoby nazíráme v souladu s (modifikovanou) teorií fikce jako na umělé konstrukty právního řádu, za něž projevují vůli navenek jejich zástupci,²⁶ není pochyb, že český právní řád obsahuje právní normy, jež ve svých hypotézách pracují s pojmem orgánu právnické osoby, což platí i pro § 151 odst. 2 o. z. V rámci výkladu platného práva je tak zapotřebí usilovat o vyjasnění konceptu orgánu právnické osoby, mají-li být jednoznačně stanoveny aplikační předpoklady norem tohoto typu.

V české právní vědě podává zdařilé vymezení orgánu právnické osoby Pelikánová, jež jej definuje jako součást (organizační složku) právnické osoby, která má v rámci této osoby určitou funkci a je zakotvena v zákoně nebo ve stanovách.²⁷ S inspirací v německé dogmatice lze tuto definici rozvinout do tzv. institucionálně-funkčního vymezení orgánu, jež se – jak napovídá jeho označení – opírá o dva prvky: prvek institucionální a prvek funkční.²⁸ Institucionální prvek spočívá v tom, že:

- 1) orgán je určitou dílčí složkou vnitřní struktury právnické osoby jako organizačního celku, do něhož je začleněn (zabudován),²⁹
- 2) směrem do nitra právnické osoby je dostatečně funkčně samostatný, abychom ho mohli vnímat jako samostatnou jednotku, avšak
- 3) ve vnějších vztazích nevystupuje jako subjekt práva, a své úlohy tedy plní jen pro právnickou osobu, nikoli na vlastní účet.³⁰

²³ Jak podotýká LASÁK, J. In: LASÁK, J. – DĚDIČ, J. – POKORNÁ, J. – ČÁP, Z. a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 291, a LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 562, občanský zákoník ani zákon o obchodních korporacích pojem orgánu právnické osoby nevymezují, což je však u natolik obecného teoretického pojmu pochopitelné i komparativně obvyklé.

²⁴ SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*. 3. Auflage. Köln: Carl Heymanns Verlag, 1997, s. 255–263.

²⁵ BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 194–203.

²⁶ HAVEL, B. In: MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I, § 1–117*, s. 271, JANŮ, P. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 221, LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 562.

²⁷ PELIKÁNOVÁ, I. *Komentář k obchodnímu zákoníku (s přihlédnutím k evropskému právu)*. 2. díl. § 56–260. Praha: Linde, 1995, s. 707.

²⁸ JACOBY, F. *Das Private Amt*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007, s. 196.

²⁹ SCHÜRNBRAND, J. *Organschaft im Recht der privaten Verbände*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007, s. 48–49.

³⁰ Ibidem, s. 57–61.

Coby součást institucionálního prvku definice orgánu se dále předpokládá, že:

- 4) orgány jsou vytvářeny zakladatelských právním jednáním nebo zákonem, nikoli například obligační smlouvou stojící vedle zakladatelského právního jednání.³¹

Funkční prvek definice orgánu právnické osoby lze pak spatřovat v tom, že:

- 5) orgány nahrazují vůli a vědomí právnické osoby, a to nejen při právním či faktickém jednání navenek, ale též ve vztazích čistě interních,^{32, 33}
- 6) a proto mají v záležitostech týkajících se právnické osoby zvláště vymezenou působnost, v rámci níž jsou jim svěřena oprávnění přijímat rozhodnutí nebo v těchto záležitostech jinak působit.³⁴

Z pojmového hlediska je dále nutné rozlišovat mezi orgánem právnické osoby a členem orgánu právnické osoby. Zatímco orgánem je abstraktní instituce vymezená výše uvedeným způsobem, členem orgánu je konkrétní fyzická či právnická osoba, jež v tomto orgánu v určitý čas zastává pozici a je z toho titulu povolána vykonávat jeho působnost.³⁵ Ve světě rozlišení mezi orgánem právnické osoby a jeho členem může být v určitých případech účelné proces přičítání skutkové okolnosti od člena orgánu k právnické osobě strukturovat do dvou analyticky odlišitelných částí, jež popisuje teoretická konstrukce nazývaná model zdvojeného přičítání (*doppelte Zurechnung*) či řetězec přičítání (*Zurechnungskette*): skutková okolnost, jež nastala u člena orgánu právnické osoby, se v prvním kroku přičítá orgánu právnické osoby coby abstraktní instituci a teprve ve druhém kroku se daná okolnost, nyní přičtená orgánu právnické osoby, přičítá této právnické osobě samotné.³⁶

Toto pojetí bylo kritizováno coby samoučelné a prakticky nevýznamné.³⁷ Pro precizní teoretickou práci však není neúčinné, neboť umožňuje zřetelněji vidět, že v procesu přičítání skutkových okolností od člena orgánu k právnické osobě splývá několik relativně nezávislých hodnotových soudů. Položíme-li si dvě odlišné otázky – „Lze okolnost danou u člena orgánu přičíst orgánu právnické osoby?“ a „Lze okolnost danou u orgánu

³¹ SCHÜRNBRAND, J. *Organschaft im Recht der privaten Verbände*, s. 49–57.

³² Funkční prvek je nutno vykládat natolik široce, aby zahrnul též orgány, které mají na rozhodování s účinky navenek jen zprostředkovaný vliv, například proto, že plní toliko poradní či kontrolní funkce.

³³ SCHÜRNBRAND, J. *Organschaft im Recht der privaten Verbände*, s. 68–76, 94–95, 436.

³⁴ Srovnej Wolffovo klasické vymezení orgánu jako souboru předmětem a často i způsobem výkonu vymezených oprávnění k obstarávání určitých záležitostí a zastupování, respektive jako organizací založeného souboru příslušností (*durch die Organisation begründeter Zuständigkeitskomplex*) – WOLFF, Hans J. *Organschaft und juristische Person. Zweiter Band, Theorie der Vertretung*. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1934, s. 236.

³⁵ WOLFF, Hans J. *Organschaft und juristische Person. Zweiter Band, Theorie der Vertretung*. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1934, s. 230–235, SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*, s. 421–422, LEUSCHNER, L. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*. 9. Auflage. C. H. Beck, 2021, § 26, marg. č. 3, SCHÄFER, C. In: HABERSACK, M. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 7: Schuldrecht, Besonderer Teil IV: §§ 705–853*. 8. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2020, § 705, marg. č. 264. V české literatuře viz NOVOTNÁ KRTOUŠOVÁ, L. *Odpovědnost členů statutárních orgánů právnických osob*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 97–99. Naopak Flume význam tohoto pojmového odlišení zpochybňuje (FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band 1. Teil 2, Die juristische Person*. Berlin: Springer, 1983, s. 377).

³⁶ JACOBY, F. *Das Private Amt*, s. 212, SCHÜRNBRAND, J. *Organschaft im Recht der privaten Verbände*, s. 45–46, LEUSCHNER, L. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*, § 26, marg. č. 3. Viz též rozsudek BGH ze dne 8. 12. 1989, sp. zn. V ZR 246/87, NJW 1990, 975.

³⁷ Viz např. BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 196.

právnícké osoby přičíst této právnícké osobě?“ – , zjistíme, že při jejich řešení bereme na zřetel poněkud odlišná hlediska. Při zodpovídání první z nich se ptáme, zda byla konkrétní znalost daného člena orgánu využitelná při rozhodování uvedeného orgánu, zatímco při řešení druhé posuzujeme, zdali se dotčená informace týká záležitosti, o níž tento orgán rozhodoval, a předmětná informace se tak v konečném důsledku mohla promítnout do jednání činěného za právníckou osobu.

4. Absolutní a relativní přičítání vědění členů orgánů právnícké osobě

Při výkladu občanského zákoníku z roku 1964, jenž žádné pravidlo o přičítání vědění členů orgánů právnícké osoby neobsahoval, se dovozovalo, že vědomost právnícké osoby o určité právně významné skutečnosti je zásadně založena, má-li o předmětné skutečnosti povědomí statutární orgán právnícké osoby.³⁸ Ustanovení § 151 odst. 2 o. z. jde však *prima facie* ještě dále než dřívější judikatorní náhled, neboť hovoří jednoduše o přičítání dobré víry členů orgánů právnícké osobě, a mohlo by z něj být tudíž vyvozováno, že by právnícké osobě mělo být *vždy* přičítáno vědění *všech* členů *veškerých* jejích orgánů. Takto široké porozumění § 151 odst. 2 o. z. by rámcově odpovídalo koncepci, která se v německojazyčné dogmatice označuje jako teorie absolutního přičítání vědění (*Theorie der absoluten Wissenszurechnung*).³⁹

4.1 Vývoj v Německu

Starší německá doktrína⁴⁰ a judikatura Říšského soudu a Spolkového soudního dvora⁴¹ se v duchu teorie absolutního přičítání vědění hlásily k tezi, dle níž je vědění členů orgánů vědění právnícké osoby, tj. k náhledu, který odpovídá extenzivnímu chápání § 151 odst. 2 o. z., a to přesto, že v německém občanském zákoníku není zakotveno pravidlo, jež by přičítání vědomí členů orgánu právnícké osobě poskytovalo výslovnou normativní oporu. Daná koncepce byla nezřídka proklamována bez konkrétnějšího zdůvodnění, za její hlubší hodnotový základ byla nicméně pokládána tzv. organická teorie právnických osob.⁴² V souladu s hodnotovými východisky organické teorie se při absolutním přičítání vědění prosazoval úsudek, že je postavení členů právnícké osoby zcela specifické,

³⁸ Rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2017, sp. zn. 29 Cdo 4554/2015, ze dne 3. 4. 2018, sp. zn. 28 Cdo 3934/2018, ze dne 20. 4. 2020, sp. zn. 21 Cdo 391/2020, a ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 23 Cdo 146/2020, či jeho usnesení ze dne 22. 12. 2021, sp. zn. 24 Cdo 224/2020.

³⁹ Viz namátkou JACOBY, F. *Das Private Amt*, s. 267, a BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 208 an. Někdy se hovoří též o abstraktní teorii vědění (*abstrakte Wissenstheorie*), srovnej SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240, § 166*, marg. č. 8.

⁴⁰ RICHARDI, R. *Die Wissensvertretung. Archiv für die civilistische Praxis*. 1969, č. 5–6, s. 388–389.

⁴¹ Srovnej rozsudky BGH ze dne 30. 4. 1955, sp. zn. II ZR 5/54, a ze dne 23. 10. 1958, sp. zn. II ZR 127/57. Jako první z této řady rozhodnutí bývá vzpomínán rozsudek RG ze dne 8. 2. 1935, JW 1935, 2044 (citováno podle BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 224–226, která ovšem s ohledem na skutkové okolnosti řešené věci vyslovuje pochybnosti, zda se v něm skutečně Říšský soud přihlásil k tomu, co bylo posléze nazýváno teorií absolutního přičítání vědění).

⁴² BAUMANN, H. *Die Kenntnis juristischer Personen des Privatrechts von rechtserheblichen Umständen. Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht*. 1973, č. 3, s. 288–289, FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band 1. Teil 2, Die juristische Person*, s. 399, SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*, s. 294–295, JACOBY, F. *Das Private Amt*, s. 267.

a proto se též předpoklady přičítání vědění člena orgánu právnické osobě musí odlišovat od předpokladů přičítání vědění jiných subjektů.⁴³

Klasická teorie absolutního přičítání je vybudována na myšlence, že vědění každého jednoho člena orgánu právnické osoby automaticky zakládá její vědění.⁴⁴ Znalosti členů orgánu lze tedy v souladu s tímto pojetím právnické osobě přičítat, i když daný člen orgánu nebyl účasten na rozhodování, pro něž byla zmíněná znalost významná. Dále je možné v souladu s teorií absolutního přičítání vědění právnické osobě přičítat také soukromě (mimo výkon funkce) nabyté vědění členů orgánů a pokládat ji za nositele znalostí nejen současných, ale též bývalých členů jejích orgánů.⁴⁵ Rysem teorie absolutního přičítání vědění je rovněž striktní odlišení postavení členů orgánů právnické osoby a jiných osob plnících funkce v rámci její organizační struktury. Zatímco vědění členů orgánů se v tomto paradigmatu právnické osobě přičítá bez dalšího, u jiných pomocníků se podobný mechanismus automatického přičítání nepředpokládá.⁴⁶

Novější literatura teorii absolutního přičítání vědění odmítá.⁴⁷ Kritici tomuto pojetí vytýkají nepřesvědčivost zakotvení v organické teorii⁴⁸ i nedostatek zákonné opory (v kontextu německého právního řádu). Argumentují, že možnost přičítání vědění členů orgánů právnické osoby není metafyzickou otázkou, jejíž řešení by vyplývalo z teoretického uchopení podstaty právnických osob, nýbrž hodnotovým problémem (*Wertungsproblem*) nalezení spravedlivé rovnováhy mezi zájmy dotčených subjektů.⁴⁹ Teorie absolutního přičítání vědění je pak považována za neuspokojivou jednak proto, že dává nástroje pro řešení problému přičítání vědění toliko u členů orgánů, nikoli již však u jiných subjektů stojících v rámci organizační struktury právnické osoby, a jednak proto, že u členů orgánů předpokládá přičítání vědění zcela mechanicky a nediferencovaně.⁵⁰

V jádru koncepce oponentní vůči teorii absolutního přičítání vědění, jež se někdy označuje jako teorie relativního přičítání vědění (*Theorie der relativen Wissenszurechnung*),⁵¹ pak stojí teze, že znalosti členů orgánů nelze s věděním právnické osoby ztotožňovat zcela paušálně, nýbrž je třeba najít hodnotící hlediska, podle nichž bude posouzeno, kdy je vědění právnické osobě přičitatelné, a kdy nikoli. V literatuře se pak nezdědka prosazuje myšlenka, že přičítání vědění členů orgánů není kvalitativně odlišné od přičítání vědění jiných osob využívaných v rámci dělby práce, zejména zástupců ve smyslu § 166 BGB či ostatních pomocníků nevystupujících v postavení orgánu právnické osoby, a že je možnost přičítání vědění členů orgánů právnické osobě hodnotitelná z týchž hledisek, podle

⁴³ WALTER, M. *Die Wissenszurechnung im schweizerischen Privatrecht*, s. 190–191.

⁴⁴ JUNG, S. *Wissenszurechnung und Wissensverantwortung bei juristischen Personen*, s. 129–130.

⁴⁵ SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*, s. 295, HARTUNG, M. M. A. *Wissenszurechnung beim Unternehmenskauf*. *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht*, 1999, č. 12, s. 526–527, JACOBY, F. *Das Private Amt*, s. 267–268, GRIGOLEIT, H. C. *Zivilrechtliche Grundlagen der Wissenszurechnung*, s. 187–188, SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*, § 166, marg. č. 8.

⁴⁶ WAGNER, G. *Wissenszurechnung: Rechtsvergleichende und rechtsökonomische Grundlagen*, s. 206–207.

⁴⁷ Viz např. GRUNEWALD, B. In: BEISSE, H. – LUTTER, M. – NÄRGER, H. *Festschrift für Karl Beusch zum 68. Geburtstag am 31. Oktober 1993*. Berlin – New York: De Gruyter, 1993, s. 301 an., SCHÜLER, W. *Die Wissenszurechnung im Konzern*, s. 61–62, JUNG, S. *Wissenszurechnung und Wissensverantwortung bei juristischen Personen*, s. 129–131.

⁴⁸ FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 132–133.

⁴⁹ Srovnej BAUM, M. *Die Wissenszurechnung*. Berlin: Duncker & Humblot, 1999, s. 375.

⁵⁰ FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 133.

⁵¹ STOFFELS, M. In: HEIDEL, T. – HÜSSTEGE, R. – MANSEL, H.-P. – NOACK, U. *BGB: allgemeiner Teil. Band 1*. 4. Auflage. Baden-Baden: Nomos, 2021, § 166, marg. č. 12.

nichž se přiřítatelnost vědění posuzuje u jiných subjektů, jež právníká osoba využívá při své činnosti.⁵² V rámci teorie relativního přiřítání vědění se okruh členů orgánů, jejichž vědění je automaticky přiřítatelné právníké osobě, omezuje jen na ty osoby, jež právníkou osobu zastupovaly v záležitosti, pro niž je dané vědění významné, případně k tomuto zastupování udělily jednajícimu pokyny.⁵³

Těž v judikatuře Spolkového soudního dvora lze vysledovat pohyb směrem od automatického ztotožňování vědění právníké osoby s věděním členů jejich orgánů, založeného na organické teorii, případně později na argumentu rovným postavením,⁵⁴ k diferencovanému přístupu založenému na potřebě ochrany třetích osob a jistoty soukromoprávního styku obecně.⁵⁵ V jádru novějšího náhledu stojí myšlenka organizačních povinností, jež umožňuje řešit problém přiřítání vědění právníké osobě nuancovaněji a s jasnějším teleologickým zdůvodněním.⁵⁶ V souladu s tímto paradigmatem má právníká osoba (respektive obecněji každý subjekt, který v rámci hospodářského života společnosti vytváří určitou organizační strukturu) povinnost zajistit řádnou správu informací v rámci své organizace (jejich přenos, ukládání a prověřování).⁵⁷ Nemůže se tudíž k tíži třetích osob dovolávat poruch ve vnitřním nastavení procesů zpracování informací.⁵⁸

⁵² FASSBENDER, C. – NEUHAUS, H. *Zum aktuellen Stand der Diskussion in der Frage der Wissenszurechnung*, s. 1255. Ve švýcarské doktríně vyslovuje názor, že se přiřítání vědění členů orgánů neřídí žádnými zvláštními pravidly, nýbrž obecnými normami, jež dopadají na přiřítání vědění v jiných vztazích, například WALTER, M. *Die Wissenszurechnung im schweizerischen Privatrecht*, s. 223–227.

⁵³ FRENSCH, B. In: PRÜTTING, H. – WEGEN, G. – WEINREICH, G. *Bürgerliches Gesetzbuch: Kommentar*. 11. Auflage. Köln: Luchterhand, 2016, s. 253. Mezi prvními tuto myšlenku rozvinul Baumann, jenž dovozoval, že je při řešení otázky přiřítatelnosti vědění členů orgánu právníké osobě zapotřebí vycházet z hodnotového úsudku, který zákonodárce učinil při formulaci jediné explicitní normy o přiřítání vědění v německém občanském právu, tj. § 166 BGB, regulujícího přiřítání vědění zástupce. V souladu s daným ustanovením je pro účely aplikace právních norem, jež váží právní následky na vědění osoby o určité skutečnosti, významné vědění zástupce, nikoli vědění zastoupeného (§ 166 odst. 1 BGB). Znalosti zastoupeného mají význam toliko v případě, že zástupce při daném jednání jednal podle konkrétních pokynů zastoupeného (§ 166 odst. 2 BGB). Tuto úvahu by podle Baumanna bylo namísto přiměřeně reflektovat i při řešení otázky přiřítání vědění členů orgánů právníké osoby. Na popsaném základě tudíž dovozuje, že lze právníké osobě přiřítat pouze vědění těch členů jejich orgánů, kteří právníkou osobu v záležitosti, pro niž je příslušné vědění relevantní, zastupovali, nebo kteří jednání zástupců aktivně ovlivnili, případně o daném jednání alespoň věděli. Naproti tomu není obhajitelné přiřítat právníké osobě vědění členů orgánu, kteří kroky činěné jménem právníké osoby v příslušné záležitosti nemohli nijak ovlivnit. Princip ochrany důvěry v soukromoprávním styku může vést k přiřícení vědění členů orgánů též v jiných situacích. Odmítnout je však dle Baumanna nutno řešení ztotožňující bez dalšího vědění člena orgánu s věděním právníké osoby (BAUMANN, H. *Die Kenntnis juristischer Personen des Privatrechts von rechtserheblichen Umständen*, s. 284 an.). Ke srovnatelným závěrům dospívá FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band 1. Teil 2, Die juristische Person*, s. 403–405, který rovněž dovozuje, že by přiřítání vědění členů orgánů právníké osoby mělo být posuzováno podobně jako přiřítání vědění zástupců. Na Baumannovo pojetí navazuje též TAUPITZ, J. BGH, 2. 2. 1996 – V ZR 239/94. Zur Wissenszurechnung bei arbeitsteilig aufgebauten Organisationen. *Juristen Zeitung*. 1996, roč. 51, č. 14, s. 731, avšak dále je rozvíjí zapojením konceptu organizačních povinností. K pojetí založenému na kombinaci přiřítání vědomí členů orgánů účastných na jednání za právníkou osobu podle pravidel o zastoupení a přiřítání vědění jiných osob v případě porušení organizačních povinností se kloní též SCHILKEN, E. In: GURSKY, K.-H. et al. *Staudinger BGB. Allgemeiner Teil 5*. Berlin: Sellier – de Gruyter, 2014, § 166, marg. č. 32. Podobně GRIGOLEIT, H. C. *Zivilrechtliche Grundlagen der Wissenszurechnung*, s. 188.

⁵⁴ Rozsudky BGH ze dne 3. 3. 1956, sp. zn. IV ZR 314/55, ze dne 23. 10. 1958, sp. zn. II ZR 127/57, ze dne 6. 4. 1964, sp. zn. II ZR 75/62, a ze dne 1. 3. 1984, sp. zn. IX ZR 34/83. Takto viz ještě rozsudek BGH z 8. 12. 1989, sp. zn. V ZR 246/87, byť již s poznámkou, že otázku přiřítání vědění zástupců vystupujících z pozice orgánů nelze řešit s pojmově-logickou přesností, ale jen hodnotově posouzením (*wertende Beurteilung*).

⁵⁵ SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*, § 166, marg. č. 8–9.

⁵⁶ SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*, s. 313.

⁵⁷ SCHILKEN, E. In: GURSKY, K.-H. et al. *Staudinger BGB. Allgemeiner Teil 5*, § 166, marg. č. 32.

⁵⁸ Podle Wagnera není pochyb, že judikatura použila pojem organizačních povinností k vymezení okruhu případů, kdy je

Ve vazbě na tuto změnu perspektivy se při zkoumání přičitatelnosti vědomí klade menší akcent na postavení člena orgánu, jenž s informací přišel do styku, a větší akcent na samotný charakter a význam dotčené informace.⁵⁹ Významným se zde stává zejména pojem vědění typicky uchovávaného ve spisech (*typischerweise aktenmäßig festgehaltenes Wissen*).⁶⁰ Právě u informací daného typu lze po právnické osobě legitimně požadovat jejich systematické uchování a zajištění jejich opětovné využitelnosti.

4.2 Vývoj ve Švýcarsku

Ve švýcarské právní vědě Reichel v souladu s východiský teorií absolutního přičítání vědění zprvu dovozoval, že právnické osobě lze přičítat vědění byť jen jediného člena kteréhokoli z jejich orgánů obecně oprávněných k zastupování (*abstrakt vertretungsberechtigte Organe*), aniž by bylo významné, zda právnickou osobu skutečně zastupoval v záležitosti, pro niž je vědění relevantní, či zda o této záležitosti vůbec věděl. Tento závěr Reichel podepíral obrazným vyjádřením – úvahou, že orgány za právnickou osobu nejen vyjadřují vůli a jednají, ale též myslí a znají; v dobrém i zlém musí proto právnické osobě jít na vrub vědění jejích orgánů, jež jsou netoliko jejíma rukama, nýbrž též jejím mozkiem –, primárně jej však zdůvodňoval teleologicky: není hodnotově akceptovatelné, aby se korporace vyhnula negativním následkům vědění statutárního orgánu o určité právně významné skutečnosti tím, že statutární orgán deleguje jednání v příslušné záležitosti na bezelstného zástupce.⁶¹

Teorie absolutního přičítání vědění byla švýcarskou dogmatikou sledována i dále, byla však ve svých důsledcích postupně relativizována a zmírňována, zejména v tom směru, že bylo vědění členů orgánů právnické osoby pokládáno za přičitatelné, toliko byl-li dotčený člen orgánu účasten záležitosti, jíž se informace týká, případně na dané záležitosti sám neparticipoval, leč alespoň o ní věděl.⁶² Postupně byl model založený na absolutním přičítání vědění korigován též uplatněním úvah odpovídajících konceptu organizačních povinností a normativního standardu řádně uspořádané právnické osoby. Za přičitatelné právnické osobě je tak švýcarskou naukou pokládáno nejen vědění orgánů, jež jsou do jednání v předmětné záležitosti zapojeny, ale také vědění jiných orgánů, jež se k orgánům činným v dané věci nedostalo z důvodu poruchy ve vnitřní organizaci právnické osoby.⁶³

právnické osobě přičitatelné vědění osob, jež nejsou členy jejích orgánů, není ovšem zcela jisté, zda rovněž na základě tohoto pojmu provedla zúžení podmínek, za nichž lze právnické osobě přičítat vědění členů orgánů (WAGNER, G. *Wissenszurechnung: Rechtsvergleichende und rechtsökonomische Grundlagen*, s. 208–209). Že k takové restrikci okruhu přičitatelného vědění došlo na úrovni převažujícího doktrinálního mínění, je však poměrně jisté.

⁵⁹ BUCK-HEEB, P. Private Kenntnis in Banken und Unternehmen – Haftungsvermeidung durch Einhaltung von Organisationspflichten. *WM Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht*. 2008, roč. 62, č. 7, s. 283.

⁶⁰ SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil* §§ 1–240, § 166, marg. č. 9.

⁶¹ REICHEL, H. Gutgläubigkeit beim Fahrniserwerb. *Zeitschrift für das Privat- und Öffentliche Recht der Gegenwart*. 1916, roč. 42, s. 199–203.

⁶² HONSELL, H. In: GEISER, T. – FOUNTOLAKIS, C. *Zivilgesetzbuch I. Art. 1–456 ZGB*. 6. Auflage. Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag, 2018, čl. 3, marg. č. 49.

⁶³ WALTER, M. *Die Wissenszurechnung im schweizerischen Privatrecht*, s. 193–196, HUGUENIN, C. – REITZE, C. In: GEISER, T. – FOUNTOLAKIS, C. *Zivilgesetzbuch I. Art. 1–456 ZGB*, čl. 54/55, marg. č. 19. K rozvolňování vazby na teorii absolutního přičítání vědění v judikatuře švýcarského Spolkového soudu viz také ABEGGLEN, S. *Wissenszurechnung bei der juristischen Person und im Konzern, bei Banken und Versicherungen*. Bern: Stämpfli, 2004, s. 46–57.

4.3 Dílčí závěr

Německá a švýcarská dogmatika se tedy navzájem přibližují ve shodě na obecné tezi, že by právnické osobě nemělo být vědění členů jejích orgánů přiřítelné bez dalšího, ale že by daný problém měl být řešen hodnotovým vážením, opírajícím se nikoli o posuzování veškerých skutkových okolností v každém jednotlivém případě, nýbrž o aplikaci teleologicky zdůvodněných kritérií, která umožňují určit, v jakých typových situacích lze právnickou osobu pokládat za nositele vědění dostupného členovi jejího orgánu, a v jakých nikoli.⁶⁴ V základu paradigmatu přiřítání vědění právnické osobě, jež se v posledních třech desetiletích dostalo do popředí, pak spočívá pojem organizačních povinností, zejména povinností k řádnému nastavení uchovávaní a přenosu informací v rámci organizace, a myšlenka, že právnická osoba, jež tyto povinnosti neplní, se nemůže jejich porušení dovolávat k tíži třetích osob.^{65, 66}

5. Základní východiska přiřítání vědění členů orgánů právnické osobě v českém právu

Závěry německojazyčné doktríny nejsou do českého prostředí přenositelné mechanicky, neboť jsou vyslovovány v kontextu právních řádů, jež postrádají explicitní hodnotové rozhodnutí zákonodárce ohledně možnosti přiřítání vědění členů orgánů právnické osobě. Normativní zdroje pro řešení problémů přiřítelnosti orgánového vědění jsou tak v nich nacházeny pomocí analogického použití jiných ustanovení, případně na základě čistě teoretických východisek. Český zákonodárce naproti tomu v § 151 odst. 2 o. z. dotčený problém jednoznačně uchopil a vyslovil se pro přiřítání vědomí členů orgánů právnické osoby. To je nutno respektovat.⁶⁷

Jazykový výklad dotčeného ustanovení českého občanského zákoníku však otevírá značný interpretační prostor pro stanovení konkrétních podmínek, za nichž je vědomí

⁶⁴ WEIGT, T. *Die Wissenszurechnung im Unternehmen nach § 166 BGB*. Norderstedt: GRIN Verlag, 2012, s. 24–25.

⁶⁵ ABEGGLEN, S. *Wissenszurechnung bei der juristischen Person und im Konzern, bei Banken und Versicherungen*, 157–181. Nelze však konstatovat, že by v německojazyčné jurisprudenci panovala bezvýjimečná shoda, pokud jde o přesvědčivost modelu založeného na organizačních povinnostech. Například Goldschmidt prosazuje názor, že by se přiřítání vědění členů orgánů právnické osobě mělo opírat o analogické použití § 31 BGB, nikoli o koncept organizačních povinností (GOLDSCHMIDT, Ch.-U. *Die Wissenszurechnung: ein Problem der jeweiligen Wissensnorm, entwickelt am Beispiel des § 463 S. 2 BGB*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, s. 207–251; podobně WEIGT, T. *Die Wissenszurechnung im Unternehmen nach § 166 BGB*, s. 25). Vůči přiřítání vědění na bázi organizačních povinností (*pflichtenbasierte Wissenszurechnung*) nabízí alternativní (byť nikoli radikálně odlišnou) koncepci například též SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 89–166.

⁶⁶ Konvergenci mezi německým a švýcarským právem nelze jistě vysvětlovat jen inherentní přesvědčivostí modelu přiřítání vědění založeného na organizačních povinnostech, ale také velkou gravitační silou, kterou působí německá právní dogmatika na celý prostor německy hovořících zemí.

⁶⁷ Pravidlo o přiřítání vědomí (dobré víry) členů orgánů právnické osobě obsažené v § 151 odst. 2 o. z. je systematicky upraveno spolu s pravidlem o nahrazování vůle právnické osoby členy jejích orgánů v § 151 odst. 1 o. z. Inspiračním zdrojem § 151 odst. 1 o. z. je přitom podle důvodové zprávy čl. 55 švýcarského ZGB (což je s ohledem na příklon českého občanského práva k modifikované teorii fikce a ovlivnění švýcarského civilního kodexu teorií reality problematické, viz RUBAN, R. K právní subjektivitě, povaze a jednání právnických osob. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2013, č. 3, s. 388). Tato inspirace se však zjevně vztahuje toliko k § 151 odst. 1 o. z., neboť čl. 55 ZGB žádnou normu o přiřítání vědění orgánů právnické osobě, jež by odpovídala § 151 odst. 2 o. z., neobsahuje. Na druhou stranu je třeba připustit, že právě na čl. 55 ZGB, zejména jeho druhý odstavec, jenž stanoví, že orgány právnickou osobu zavazují právním jednáním, jakož i jiným chováním, švýcarská rozhodovací praxe nezdědila odkazuje ve snaze najít pozitivní oporu pro přiřítání vědění orgánů (WALTER, M. *Die Wissenszurechnung im schweizerischen Privatrecht*, s. 196–197).

členů orgánů právnické osobě přičitatelné. Obecná tendence německé a švýcarské doktríny jemněji rozlišovat případy přičitatelnosti vědomí členů orgánů pak může být inspirativní v tom ohledu, že nás nutí klást si otázku, jaké jsou důvody rozhodnutí zákonodárce projevujícího se v § 151 odst. 2 o. z. a zda by také v českém právu nebylo namíste různé případy nabytí vědomí o právně významné skutečnosti členem orgánu ve světle těchto důvodů diferencovat.

V důvodové zprávě k § 151 odst. 2 o. z. se uvádí, že „*musí být důraz položen na dobrou víru toho orgánu, který rozhoduje, neboť toto hledisko je pro závěr o existenci či neexistenci dobré víry právnické osoby právně významné*“. Tato poznámka je sice nejednoznačná, neboť není zřejmé, co se normativně míní „kladením důrazu“, a není nijak reflektována v samotné dikci ustanovení, jež přičitatelnost vědomí (potažmo dobré víry) na členy rozhodujících orgánů nikterak nelimituje. Přesto se jedná o myšlenku významnou. Nejen proto, že jde o náznak subjektivního záměru zákonodárce, ale především proto, že je teleologicky smysluplná. Koresponduje totiž s argumentem rozhodovací kompetenci: jelikož je vědění právně významné jako okolnost rozhodování, mělo být právnické osobě přičitatelné vědění toho, kdo za ni na základě tohoto vědění rozhodoval.

Z řečeného předpokladu vyplývá, že by v rámci organizační struktury právnických osob měla být přičitatelnost vědění spojena se znalostmi orgánů, jež rozhodovaly v záležitosti, jíž se toto vědění týká.⁶⁸ Vyžaduje-li se v určité záležitosti kumulativně rozhodnutí více orgánů právnické osoby, lze jí přičítat vědění členů obou těchto orgánů, poněvadž pokud je k určitému jednání zapotřebí přivolení dvou orgánů, může každý z nich projevením opačné vůle tomuto jednání zabránit, a pakliže tak navzdory znalosti rozhodných okolností neučiní, lze to právnické osobě klást k tíži.⁶⁹

Není přitom namíste trvat na tom, aby orgán, jehož vědění je právnické osobě přičitatelné podle § 151 odst. 2 o. z., byl orgánem, jenž právnickou osobu v dané věci zastupoval navenek. Ne-li z jiného důvodu, pak proto, že český zákonodárce zakotvuje v § 151 odst. 2 o. z. zvláštní přičítací normu právě pro členy orgánů, jejichž existenci lze teleologicky zdůvodnit toliko tím, že se její aplikační rozsah zcela nepřekrývá s přičítací normou pro zástupce zakotvenou v § 436 odst. 2 o. z. Kdyby mělo být právnické osobě přičitatelné výhradně vědomí členů zastupujících orgánů, byl by § 151 odst. 2 o. z. nadbytečný.

Rozhoduje-li v určité záležitosti odlišný orgán než ten, který za právnickou osobu v dané věci jedná navenek,⁷⁰ bude jí podle § 151 odst. 2 o. z. přičitatelné vědění orgánu,

⁶⁸ Existují případy, v nichž je podle práva významná znalost určitého okruhu faktů, ale nebylo zde dosud přijato žádné rozhodnutí, neboť to má být teprve na základě získaných informací učiněno. Jde zejména o pravidla upravující počátky subjektivních lhůt (WALTER, M. *Die Wissenszurechnung im schweizerischen Privatrecht*, s. 100–105). Příkladem může být norma, podle níž obecná subjektivní promlčecí lhůta začíná plynout, až když se oprávněná osoba dozví (nebo alespoň má a může dozvědět) o rozhodných okolnostech (§ 619 o. z.). Získání relevantní informace umožňující uplatnění práva u orgánu veřejné moci v takové situaci nutně předchází rozhodnutí, že dané právo bude, nebo nebude uplatněno. Pro podobné případy tedy musíme upravit pravidlo o přičítání vědění orgánů tak, že bude právnické osobě přičitatelná znalost nikoli orgánu, který v dané záležitosti (např. záležitosti uplatnění práva před orgánem veřejné moci) rozhodoval – poněvadž tu dosud žádné rozhodnutí přijato nebylo –, nýbrž orgánu, který je v této záležitosti *oprávněně rozhodnout*.

⁶⁹ Shodně LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 565.

⁷⁰ Srovnej případ obcí, jež navenek zastupuje starosta (§ 103 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů), který ale nemůže sám vytvářet vůli obce, neboť to přísluší výhradně zastupitelstvu obce či radě obce (viz nálezy Ústavního soudu ze dne 6. 4. 2005, sp. zn. II. ÚS 87/04, a ze dne 25. 8. 2015, sp. zn. I. ÚS 2574/14, či rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2017, sp. zn. 21 Cdo 2144/2016, a ze dne 25. 7. 2018, sp. zn. 25 Cdo 462/2018).

kteřý za právní osobu rozhoduje, nikoli toho, který v souladu s takto učiněným rozhodnutím skutečně právní jednání navenek. Jednání osoby, jež utvořenou vůli projevu je navenek, bude ovšem právní osobě přiřítelné v režimu § 436 odst. 2 o. z., neboť tento subjekt je zástupcem právní osoby, i když se při zastupování musí řídit dříve učiněným rozhodnutím orgánu právní osoby.⁷¹

Na základě § 151 odst. 1 o. z. bude tedy právní osobě zpravidla přiřítelné vědění členů rozhodujícího orgánu. V některých případech ovšem aplikovaná norma, jež ve své hypotéze předvídá znalost osoby o určité okolnosti (neboli norma vědomostní),⁷² přímo stanoví jako předpoklad nastoupení právního následku vědění na straně konkrétního orgánu právní osoby.⁷³ V takovém případě nebude zapotřebí identifikovat orgán, který v dané věci rozhodoval, nýbrž bude nutné trvat na tom, že je určující znalost orgánu právní osoby, jehož vědění předpokládá příslušná vědomostní norma.

Při přiřítání vědění právní osobě lze tudíž vycházet z teze, že jsou právní osobě přiřítelné znalosti členů orgánu, jehož vědomí je předvídáno v hypotéze aplikované vědomostní normy; není-li však v hypotéze aplikované vědomostní normy zmíněn žádný orgán, což platí v naprosté většině případů, přiřítá se právní osobě vědění členů toho orgánu, který rozhodoval v záležitosti, pro niž je daná znalost významná. Právě nastíněné základní kritérium je však samo o sobě neuspokojivé, neboť třetí osoby zatěžuje rizikem, že se právně významná informace nedostane k orgánu, jenž na jejím základě přijal rozhodnutí. I v českém právu lze přitom stejně přesvědčivě jako v německojazyčných právních řádech argumentovat, že by riziko poruch v toku informací uvnitř právní osoby měla nést právní osoba sama, nikoli třetí subjekty, jež s ní jednají.

Vyslovenou tezi je proto nutno doplnit o korektiv, jenž v zájmu ochrany třetích subjektů a jistoty soukromoprávního styku přesouvá riziko nedostatků v přesunu informací uvnitř právní osoby na její bedra, a rozšiřuje tím okruh přiřítelného vědění. Tento korektiv lze vystavět na myšlence, že by právní osoba měla své vnitřní poměry řádně organizovat tak, aby zajistila, že budou relevantní informace v zásadě dostupné těm, kdo na jejich základě budou moci za právní osobu rozhodovat. V případech, kdy právní osoba danou organizační povinnost neplní, nemůže být oprávněna dovolávat se tohoto vnitřního nepořádku v neprospekch třetích subjektů.⁷⁴

⁷¹ Srovnej též poznámku v důvodové zprávě k § 151 o. z.: „Pokud jde o jiné osoby, které právní osobu zastupují a v zastoupení za ni právně jednají (např. zaměstnanci), posoudí se otázka dobré víry podle obecných ustanovení o smluvním zastoupení.“

⁷² K pojmu vědomostních norem (*Wissensnormen*) viz např. BAUM, M. *Die Wissenszurechnung*, s. 32–33, SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 17, či FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 83.

⁷³ Viz např. normu obsaženou v § 403 odst. 2 z. o. k., jež ve své hypotéze předpokládá vědění představenstva nebo správní rady akciové společnosti.

⁷⁴ GRUNEWALD, B. *Wissenszurechnung bei Juristischen Personen*. In: BEISSE, H. – LUTTER, M. – NÄRGER, H. *Festschrift für Karl Beusch zum 68. Geburtstag am 31. Oktober 1993*, s. 301–320, SCHÜLER, W. *Die Wissenszurechnung im Konzern*, s. 77–82, FASSBENDER, C. – NEUHAUS, H. *Zum aktuellen Stand der Diskussion in der Frage der Wissenszurechnung*, s. 1255–1256, GRIGOLEIT, H. C. *Zivilrechtliche Grundlagen der Wissenszurechnung*, s. 169 a 192–196. Srovnej též například výklad Jungů, který ovšem dovozuje, že pro organizační povinnosti není primární problematika rozložení rizika, ale potřeby ochrany soukromoprávního styku (JUNG, S. *Wissenszurechnung und Wissensverantwortung bei juristischen Personen*, s. 205–212, 235–265). S tím není zapotřebí polemizovat, jelikož snaha o vhodné rozložení rizika poruch v informační sféře a ochrana jistoty třetích osob, respektive jistoty soukromoprávního styku spolu úzce souvisejí. Ke koncepci přiřítání vědění na základě organizačních povinností v informační sféře viz (zčásti kriticky) – BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 393–463, a SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 57–85.

Při přičítání vědění členů orgánu právnické osobě v režimu § 151 odst. 2 o. z. je proto namístě postupovat podle těchto pravidel:

- I) Právnické osobě jsou přičitatelné znalosti členů orgánu, jehož vědomí je zmíněno v hypotéze aplikované vědomostní normy.
- II) Není-li v hypotéze aplikované vědomostní normy zmíněn žádný konkrétní orgán, jsou právnické osobě přičitatelné znalosti členů orgánu, který rozhodoval v záležitosti, pro niž je toto vědění významné.
- III) Právnické osobě je rovněž přičitatelné vědění, které je přítomno v jiné části sféry kontrolované právnickou osobou, platí-li zároveň, že v řádně organizované právnické osobě by se tato informace dostala ke členům orgánu zmíněného v hypotéze vědomostní normy [uvedeného sub I)], respektive členům orgánu rozhodujícího v záležitosti, pro niž je toto vědění významné [uvedeného sub II)], tedy že důvodem, proč nemají informaci k dispozici členové těchto orgánů, je fakt, že právnická osoba porušila svou povinnost k řádné organizaci vnitřních informačních toků.^{75, 76}

Tato obecná východiska – zejména myšlenku organizačních povinností – lze pak použít též k řešení dílčích problémů, jež v rámci problematiky přičítání vědomí členů orgánů právnické osobě vyvstávají. Jejich aplikaci může být rovněž podle okolností vhodné propojit s výše zmíněným modelem zdvojeného přičítání, který – v souladu s poměrně nekontroverzním rozlišením mezi členem orgánu právnické osoby a orgánem právnické osoby – činí rozdíl mezi přičítáním vědění člena orgánu právnické osoby tomuto orgánu a přičítáním vědění orgánu právnické osoby dané právnické osobě. V intencích modelu dvojího přičítání lze tyto dva články řetězce přičítání vědění člena orgánu právnické osoby zkoumat separátně, neboť se opírají o odlišné hodnotové úvahy.⁷⁷

⁷⁵ V německé doktríně někteří autoři rozpoznávají podobné alternativy (viz např. SCHÜLER, W. *Die Wissenszurechnung im Konzern*, s. 82–83; FASSBENDER, C. – NEUHAUS, H. *Zum aktuellen Stand der Diskussion in der Frage der Wissenszurechnung*, s. 1258–1259). Viz též Fietzovo rozlišení mezi přičítáním vědění ve vazbě na jednání (*handlungsabhängige Wissenszurechnung*) a přičítáním vědění bez vazby na jednání (*handlungsunabhängige Wissenszurechnung*). Prvé umožňuje přičítání znalostí osob, které za právnickou osobu rozhodují v záležitosti, jíž se vědění týká, zatímco druhé umožňuje přičítat též vědění jiných subjektů (FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung gegenüber juristischen Personen*, s. 110–175). Pravidlo založené na přičítání vědomí členů orgánu příslušného k rozhodování je v německé civilistice však někdy konstruováno odlišně s ohledem na jiné znění právní úpravy. Jelikož německý právní řád obsahuje pouze normu o přičítání vědomí zástupce v § 166 BGB, odvíjí se přičitatelnost znalostí člena orgánu primárně od toho, zda je zástupcem právnické osoby navenek. Například vědomí členů dozorčí rady akciové společnosti je tak právnické osobě přičitatelné, jen když právnickou osobu výjimečně sami zastupují nebo se jinak účastní jednání za společnost navenek. V ostatních případech je jejich vědění přičitatelné jen na základě případného porušení organizačních povinností při nakládání s informacemi (SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240, § 166*, marg. č. 12).

⁷⁶ V české literatuře viz k organizačním povinnostem ČECH, P. Přičitatelnost dobré či zlé víry, respektive vědomí o určité skutečnosti právnické osobě. *Právní rozhledy*. 2018, č. 6, s. 214–215, a BRIM, L. Přičitatelnost vědomí právnickým osobám: doplnění paradigmatu. In: RONOVSKÁ, K. – HAVEL, B. – LAVICKÝ, P. a kol. *Pocta Prof. Janu Hurdíkovi k 70. narozeninám: základní otázky života, práva a vůbec...!* Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 309 an. S myšlenkou nikoli nepodobnou přičítání vědění na bázi organizačních povinností se lze setkat též v úvaze Dvořákové, dle níž v případě, že je člen statutárního orgánu v dobré víře, zatímco člen kontrolního orgánu nikoli, není právnická osoba v dobré víře, jelikož člen kontrolního orgánu byl povinen sdělit rozhodné skutečnosti členu statutárního orgánu, a neučinil-li tak, porušil svou povinnost výkonu funkce s péčí řádného hospodáře – DVOŘÁK, T. In: ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek I, Obecná část (§ 1 až 654)*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 472–473.

⁷⁷ Nutno zdůraznit, že v souladu s uvedenými pravidly se vědění členů orgánů přičítá právnické osobě, nikoli jiným členům orgánů této právnické osoby (rozsudky BGH ze dne 13. 10. 2000, sp. zn. V ZR 349/99, a ze dne 27. 9. 2002, sp. zn. V ZR 320/01, SCHILKEN, E. In: GURSKY, K.-H. et al. *Staudinger BGB. Allgemeiner Teil 5, § 166*, marg. č. 32). To je důležité

6. Dílčí problémy přiřítání vědění členů orgánů právnické osobě v českém právu

6.1 Přiřítatelnost vědění jednotlivých členů orgánu tomuto orgánu

Zaměříme-li se v intencích modelu dvojího přiřítání na operaci založení vědění orgánu právnické osoby na vědění jeho člena, musíme si předně položit otázku, zda je vědění orgánu dáno věděními byt jen jediného člena tohoto orgánu, anebo zda se vyžaduje nabytí znalosti nadpoloviční většinou, popřípadě jinak kvalifikovaným podílem členů tohoto orgánu. K posléze uvedenému názoru se hlásila starší doktrína rakouská a pod jejím vlivem též československá⁷⁸ a česká literatura⁷⁹ i rozhodovací praxe Nejvyššího soudu.⁸⁰ Současná rakouská dogmatika však dovozuje, že dobrá víra právnické osoby je vyloučena věděními každého jednoho člena kolektivního orgánu.⁸¹ Též novější česká literatura⁸² a rozhodovací praxe⁸³ se přiklání k tezi, že přiřítatelné právnické osobě je již vědomí jediného člena jejího kolektivního orgánu.⁸⁴

v případech personálního propojení více právnických osob. Jistě není vyloučeno, aby osoba A, která je členem orgánu právnické osoby I nabyla skutečné či normativní vědění o určité okolnosti od osoby B, jež je členem téhož nebo jiného orgánu právnické osoby I, a aby následně takto získané vědění osoby A bylo podle výše nastiněných pravidel přiříceno jiné právnické osobě II, v níž osoba A rovněž vykonává funkci člena orgánu. Nepůjde však o důsledek přiřícení vědění osoby B osobě A, nýbrž o úvahu založenou na zjištění, že osoba A, jejíž vědomí je přiřítatelné právnické osobě II, nabyla skutečnou či normativní znalost určitého faktu od osoby B. Normativní vědění osoby A přitom nelze založit na porušení organizačních povinností právnickou osobou I, ale pouze na porušení vlastních povinností péče v informační sféře na straně osoby A.

⁷⁸ ROUČEK, F. In: ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl druhý, (§§ 285 až 530)*. Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 138.

⁷⁹ SPÁČIL, J. In: ŠVESTKA, J. – SPÁČIL, J. – ŠKÁROVÁ, M. – HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 742.

⁸⁰ Rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2014, sp. zn. 22 Cdo 4057/2013, a ze dne 14. 8. 2018, sp. zn. 28 Cdo 5041/2017, nebo jeho usnesení ze dne 14. 2. 2018, sp. zn. 22 Cdo 3624/2017, a ze dne 16. 5. 2018, sp. zn. 28 Cdo 5762/2017.

⁸¹ SPIELBÜCHLER, K. In: RUMMEL, P. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch: §§ 1 bis 1174 ABGB*. 3. Auflage. Wien: Manz, 2000, s. 492; KODEK, G. In: FENYVES, A. – KERSCHNER, F. – VONKILCH, F. *ABGB: §§ 285 bis 352*. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2011, s. 316; ECCHER, B. – RISS, O. In: KOZIOL, H. – BYDLINSKI, P. – BOLLENBERGER, R. *Kurzkommentar zum ABGB*. 5. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2017, s. 345.

⁸² ČECH, P. *Přiřítatelnost dobré či zlé víry, resp. vědomí o určité skutečnosti právnické osobě*, s. 212–213, TINTĚRA, T. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 472, DVOŘÁK, T. In: ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek I, Obecná část (§ 1 až 654)*, s. 472, LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 564.

⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 4. 2019, sp. zn. 28 Cdo 3934/2018. Odlišně však viz časově pozdější usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2020, sp. zn. 28 Cdo 1195/2020, ze dne 8. 9. 2020, sp. zn. 28 Cdo 2257/2020, a ze dne 15. 9. 2020, sp. zn. 28 Cdo 2476/2020, nebo jeho rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 11. 2021, sp. zn. 28 Cdo 1692/2021, které se hlásí k dřívějšímu náhledu akcentujícímu u kolektivního statutárního orgánu význam dobré víry většiny jeho členů.

⁸⁴ Německá doktrína a judikatura BGH dovozuje – s poukazem na ustálený výklad § 166 BGB o přiřítatelnosti vědomí každého z více společných zástupců (*Gesamtvertreter*) zastoupenému (FRENSCH, B. In: PRÜTTING, H. – WEGEN, G. – WEINREICH, G. *Bürgerliches Gesetzbuch: Kommentar*, s. 247; ELLENGERGER, J. In: PALANDT, O. *Bürgerliches Gesetzbuch*. 75. Auflage. München: C. H. Beck, 2016, s. 189) –, že lze právnické osobě přiřítat vědomí byt jen jediného člena statutárního orgánu (Goldschmidt to dokonce označuje za samozřejmé – GOLDSCHMIDT, Ch.-U. *Die Wissenszurechnung: ein Problem der jeweiligen Wissensnorm, entwickelt am Beispiel des § 463 S. 2 BGB*, s. 209). U kontrolního či nejvyššího orgánu ovšem tamější právní věda i praxe přiřítatelnost vědomí každého jednoho člena daných orgánů odmítá, neboť jednotlivý člen není oprávněn vykonávat kompetence dotčeného kolegiálního tělesa. O přiřícení vědění jednotlivého člena by bylo možné uvažovat, pouze pokud by člen nadaný oprávněním svolal zasedání zmiňovaného orgánu měl povědomí o rozhodných skutečnostech a přesto zasedání tohoto orgánu nesvolal (BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 281–299; SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*, s. 327, 331; FIETZ, T. *Die Wissenszurechnung*

Jistě lze argumentovat, že tomuto závěru poskytuje oporu dikce § 151 odst. 2 o. z., která bez bližšího rozlišení pokládá za přičitatelné vědomí členů orgánů.⁸⁵ Citované ustanovení však rovněž nijak neomezuje okruh orgánů, jejichž vědomí by mělo být přičitatelné právnické osobě. Nezdřáháme-li se navzdory tomu dovodit, že právnické osobě nebude přičitatelné vědomí členů všech orgánů, můžeme stejně dobře přijmout zužující interpretaci § 151 odst. 2 o. z., jež vede k závěru, že u kolektivních orgánů nebude právnické osobě automaticky přičitatelné vědomí každého jednotlivého člena. Pro zodpovězení otázky, zda postačuje k založení vědomí orgánu vědomost jediného člena, se opět musíme vrátit k legitimizaci právního významu vědomí, tedy k premise, že vědomí je relevantní jako okolnost jednání a rozhodování. Je-li orgán kolektivní a rozhoduje-li o určité otázce ve sboru (§ 156 odst. 1 o. z.), měla by být k založení jeho vědomosti o relevantní okolnosti nutná znalost na straně takového množství členů, jaké je nezbytné k tomu, aby byl orgán s to přijmout dané informace odpovídající rozhodnutí.⁸⁶ V tomto směru se starší závěr o potřebnosti znalosti na straně nadpoloviční většiny členů kolektivního orgánu jeví teleologicky opodstatněný.⁸⁷

Je zřejmé, že věcné námitky vůči tomuto pojetí mají rovněž svou váhu. Přesouvat břemeno informování nadpoloviční většiny členů orgánu na třetí osobu, jež zamýšlí s právnickou osobou jednat, by bylo nepřiměřeně zatěžující a přinášelo by komplikace v soukromoprávním styku. Korekci výchozího náhledu však není namístě činit pomocí povšechného ztotožnění vědomí právnické osoby s vědomím být jen jediného člena, ale pomocí situačně citlivého nástroje organizačních povinností. Řádně organizovaná právnická osoba musí zajišťovat pohyb informací nejen mezi orgány, ale též uvnitř kolektivních orgánů. Dozví-li se tedy o určité právně významné informaci, která spadá do působnosti kolektivního orgánu, některý z jeho členů, lze v řádně organizované právnické osobě zpravidla očekávat, že tuto informaci zpřístupní ostatním členům daného orgánu tak, aby tento orgán mohl přijmout odpovídající rozhodnutí.⁸⁸ Mohou však vyvstat situace, kdy by ani v rámci řádně organizované právnické osoby nebylo možné vědomí člena orgánu při rozhodování orgánu využít, protože vyvstala objektivně omluvitelná překážka bránící toku informací uvnitř kolektivního orgánu. V takových případech vědomí jednotlivého člena orgánu vědomí tohoto orgánu (v souladu se zde prezentovanou koncepcí) nezaloží.⁸⁹

gegenüber juristischen Personen, s. 115–116; SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 199–216; HENSSLER, M. In: HENSSLER, M. – KRÜGER, W. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 5: Schuldrecht – Besonderer Teil II § 535–630h*. 8. Auflage. C. H. Beck, 2020, § 626, marg. č. 331–335; SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*, § 166, marg. č. 105–106).

⁸⁵ ČECH, P. *Přičitatelnost dobré či zlé víry, resp. vědomí o určité skutečnosti právnické osobě*, s. 212–213.

⁸⁶ Jsou-li hlasovací práva v orgánu distribuována nerovnoměrně, mělo by být zapotřebí vědomí takového počtu členů orgánu, aby byla dosažena většina vyžadovaná pro přijetí rozhodnutí. Je-li proto například jeden člen kolektivního orgánu vybaven takovým množstvím hlasovacích práv, že je schopen sám docílit přijetí rozhodnutí tohoto orgánu, měla by jeho znalost být přičitatelná předmětnému orgánu, byť třeba početní většina členů tohoto orgánu dotčenou informaci nedisponuje.

⁸⁷ Pokud by šlo o orgán, jehož členové jsou oprávněni zastupovat právnickou osobu, a mohou tak činit jednotlivě, bylo by vědomí členů tohoto orgánu, kteří v posuzované záležitosti jednali za právnickou osobu navenek, právnické osobě přičitatelné podle pravidel o přičítání vědomí zástupce obsažených v § 436 odst. 2 o. z. nezávisle na případném nesplnění podmínek přičítání vědomí člena orgánu podle § 151 odst. 2 o. z.

⁸⁸ Viz podobně SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*, s. 324–325.

⁸⁹ To odpovídá též závěru recentní judikatury, která se sice od důrazu na znalost většiny členů orgánu odchyluje, avšak rovněž připouští, že v situacích narušení komunikace uvnitř kolektivního orgánu z objektivně omluvitelných důvodů nebude nabytí povědomí o rozhodných skutečnostech toliko jedním ze členů kolektivního orgánu nutně zakládat vědomí orgánu a zprostředkovaně právnické osoby (rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 3. 4. 2019, sp. zn. 28 Cdo 3934/2018, a ze dne 20. 4. 2020, sp. zn. 21 Cdo 391/2020).

Z premisy, že je vědění relevantní jako okolnost rozhodování a jednání, dále vyplývá, že lze přiřítelnost vědění člena orgánu právnické osoby vyloučit, nemůže-li člen orgánu v dané záležitosti rozhodovat, jelikož je ve střetu zájmů. Vyloučení přiřítelnosti vědění pro střet zájmů je vlastní úpravě institutu zastoupení, neboť obecnou povinností zástupce je hájit zájmy zastoupeného⁹⁰ a osoba, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, není k zastupování jiného oprávněna (§ 437 odst. 1 o. z.).⁹¹ Také členové volených, jmenovaných či jinak povolovaných orgánů právnické osoby však mají povinnost jednat při výkonu své funkce s nezbytnou loajalitou, tj. upřednostňovat zájmy právnické osoby (§ 159 odst. 1 ve spojení s § 152 odst. 2 o. z.).⁹² Stíhá-li jak zástupce právnické osoby, tak členy volených orgánů bez zástupčího oprávnění povinnost sledovat zájmy právnické osoby, bylo by hodnotově rozporné a samoučelně znejasňující, pakliže by účinky střetu zájmů na přiřítelnost vědění byly odlišné u zástupců právnické osoby a u členů jejích orgánů, *nota bene* budou-li jako zástupci právnické osoby vystupovat často právě členové jejích orgánů. Výklad přiřítání vědomí členů orgánů právnické osobě by tedy měl být (nejen v tomto bodě) formován snahou o konkordanci s výkladem přiřítání vědomí jejích zástupců.^{93, 94}

Z východiska, že je vědění právně významné coby okolnost rozhodování, se konečně podává, že úvahu, dle níž je určující vědomí nadpoloviční většiny nebo jinak stanoveného podílu členů kolektivního orgánu, musíme modifikovat tam, kde je v rámci kolektivního orgánu provedena horizontální delegace, tedy rozdělení působnosti kolektivního orgánu mezi jeho členy (§ 156 odst. 2 o. z.).⁹⁵ Rozhodoval-li v určité záležitosti konkrétní člen kolektivního orgánu, musí být pro založení vědění právnické osoby relevantní právě jeho vědomí, nikoli vědomí jiných členů kolektivního orgánu, byť by třeba členové orgánu

⁹⁰ SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*, § 181, marg. č. 2. Srovnej však rovněž poznámku v učebnici Wolfové a Neunerové, dle níž povinnost hájit zájmy zastoupeného není pojmovým znakem zastoupení, jelikož v případě smluvního zastoupení může zastoupený zástupce povolat též k hájení zájmů zástupcových nebo zájmů třetí osoby (WOLF, M. – NEUNER, J. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*. 11. Auflage. München: C. H. Beck, 2016, s. 600).

⁹¹ K právním následkům střetu zájmů zástupce a zastoupeného viz blíže RUBAN, R. – HOUDEK, Z. Následky jednání zástupce, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného. In: KOTÁSEK, J. – ŠPAČKOVÁ, M. (eds). *Pocta prof. Josefu Bejčkoví k 70. narozeninám*. Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 343–373, a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 10. 2022, sp. zn. 31 Cdo 1640/2022.

⁹² ČECH, P. – ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní)*. Praha: Ivana Hexnerová – Bova Polygon, 2016, s. 158–159, JANŮ, P. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*, s. 229, LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*, s. 598–599.

⁹³ Z právě uvedeného poznatku lze mimo jiné dovozovat, že by i na členy orgánů právnické osoby měla být vztažena pravidla, které v oblasti přiřítání vědění zástupců limitují externí účinky střetu zájmů a chrání dobrou víru třetích osob. Střet zájmů člena orgánu se zájmy právnické osoby, který je nezřetelný pro subjekt, z jehož hlediska je vědění právnické osoby relevantní, by tak vůči tomuto subjektu neměl mít na přiřítelnost vědomí člena orgánu právnické osobě vliv (§ 437 odst. 2 o. z. *per analogiam*).

⁹⁴ Další konsekvencí snahy o nastolení souladu mezi výkladem podmínek přiřítelnosti vědění členů orgánů právnické osoby podle § 151 odst. 2 o. z. a jejích zástupců v režimu § 436 odst. 2 o. z. by mělo být analogické použití pravidla, dle něhož se zastoupenému nepřičítá vědění, které zástupce nabyl před vznikem zastoupení (§ 436 odst. 2 část věty první za středníkem o. z.). Na uvedeném nic nemění ani důvodné pochybnosti o smyslu dané normy, jež vyjadřuje literatura (MELZER, F. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III, § 419–654 a související společná a přechodná ustanovení*. Praha: Leges, 2014, s. 51–52, ČECH, P. *Přiřítelnost dobré či zlé víry, resp. vědomí o určité skutečnosti právnické osobě*, s. 210–211). Na ty je nutno reagovat teleologickou redukcí věcného rozsahu daného pravidla, nikoli petrifikací hodnotového rozporu mezi § 151 odst. 2 a § 436 odst. 2 o. z.

⁹⁵ ČECH, P. – ŠUK, P. *Právo obchodních společností: v praxi a pro praxi (nejen soudní)*, s. 112–113, JANŮ, P. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*, s. 227–228, LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 586–587.

nadaní touto znalostí tvořili většinu všech členů daného tělesa. Právnícké osobě však v souladu s výše nastíněnými obecnými pravidly může být přičteno vědomí jiného člena kolektivního orgánu než toho, jenž v dané záležitosti rozhodoval, pakliže by v řádně organizované právnícké osobě (tj. právnícké osobě, jež dbá splnění všech povinností týkajících se vnitřního uspořádání toku informací) byla dotčená informace předána rozhodujícímu členovi kolektivního orgánu. Právě takový úsudek bude přitom v rámci orgánů s horizontální delegací zásadně možné učinit, neboť jde o akt vnitřní distribuce informací v rámci dělby práce, s nímž by se v zájmu ochrany jistoty právního styku měla pojit povinnost zajištění bezporuchového vnitřního oběhu informací, aby právnícká osoba nemohla požívat výhod dělby práce a její rizika přesouvat na třetí subjekty.

6.2 Přičitatelnost soukromého vědění člena orgánu právnícké osoby tomuto orgánu

Vědomí fyzické osoby je jednotné – není vnitřně separováno na informace získané při výkonu profese a na informace získané jinak, mimoslužebně čili soukromě. V souladu s argumentem rovným postavením by se tudíž ani u členů orgánů právníckých osob nemělo rozlišovat mezi služebně a soukromě nabytým věděním, neboť učinění takového rozlišení u právníckých osob by uvádělo toho, kdo vstupuje ve styk s právníckou osobou, do horšího postavení než toho, kdo jedná s osobou fyzickou.⁹⁶ V zahraničí se lze přesto setkat s argumentací, že by orgánům právnícké osoby nemělo být přičitatelné všechno vědění jejich členů, včetně toho, které nabyli zcela bez vazby na výkon funkce člena orgánu právnícké osoby. Přičítání soukromě nabytého vědění totiž předpokládá, že veškeré informace získané členem orgánu jsou právníckou osobou využitelné pro rozhodování. Vytváří tak pobídky, aby právnícká osoba po členech svých orgánů ve vlastním zájmu vyžadovala sdělování informací nabytých kdykoli a kdekoli, čímž ve svých důsledcích směřuje k úplnému pohlcení soukromé sféry členů orgánů právnícké osoby jejich profesí.⁹⁷

Na danou situaci lze rovněž nazírat jako na střet ústavně zaručených práv, v němž na jedné straně stojí právo člena voleného orgánu na respektování soukromého a rodinného života⁹⁸ a na straně druhé majetkové zájmy třetích subjektů chráněné široce interpretovaným právem na pokojné užívání majetku.⁹⁹ Proti humanistickému argumentu obranou nepracovního života členů orgánů před prolnutím se s životem profesním stojí totiž i zde imperativ ochrany třetích osob a jistoty soukromoprávního styku před riziky plynoucími z vytváření složitějších organizačních struktur. I na tento problém je možné použít

⁹⁶ JUNG, S. *Wissenszurechnung und Wissensverantwortung bei juristischen Personen*, s. 270.

⁹⁷ SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*, § 166, marg. č. 78, 81. Tato argumentace rozhodně není přijímaná univerzálně. Náhled německé doktríny na problém přičítání soukromého vědění člena orgánu je roztržštěný: část literatury se kloní k přičitatelnosti jakéhokoli vědění člena orgánu, jiní přičítání soukromého vědění zcela odmítají a ještě další zastávají střední pozici, jež za určitých podmínek přičítání soukromého vědění připouští, a jindy nikoli (FLEISCHER, H. In: SPINDLER, G. – STILZ, E. *Beck-online. GROSSKOMMENTAR AktG*. München: C. H. Beck, 2021, § 78, marg. č. 56). Negativní postoj k přičítání soukromého vědění naznačil BGH v rozsudku ze dne 9. 4. 1990, sp. zn. II ZR 1/89.

⁹⁸ Čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

⁹⁹ Čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 11 Listiny základních práv a svobod. K flexibilnímu chápání pojmu majetku v ústavněprávním kontextu viz BOBEK, M. In: KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. – BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1256–1264, a TOMOSZEK, M. – VOMÁČKA, V. In: HUSSEINI, F. – BARTOŇ, M. – KOKEŠ, M. – KOPA, M. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 373–375.

koncept organizačních povinností.¹⁰⁰ Musíme se orientovat podle toho, co je možné od řádně uspořádané právnické osoby rozumně požadovat při využívání mimoslužebního vědění členů jejích orgánů, aniž by došlo k disproporcionálnímu narušení soukromého života členů těchto orgánů.^{101, 102}

U členů volených orgánů právnické osoby lze z povinnosti vykonávat funkci s péčí řádného hospodáře (§ 159 odst. 1 o. z.) vyvodit obecnou povinnost využít veškeré informace pro přijetí odpovídajícího rozhodnutí, včetně informací, jež byly získány mimo výkon funkce člena orgánů.^{103, 104} Z této povinnosti je ovšem namísto připustit – úzce interpretované – výjimky tam, kde by se přiřítání mimoslužebně získaných informací jevílo zjevně nerozumným, protože ani při řádném nastavení procesů správy informací by tato informace nebyla zachycena, zpracována a využita. Při zkoumání, zda se jedná o takový výjimečný případ, je možné reflektovat zejména:

- 1) zda členovi orgánu byl nebo alespoň měl a mohl být zřejmý význam soukromě nabyté informace pro právnickou osobu,¹⁰⁵
- 2) zda se daná informace vztahuje k otázkám, které náležejí do působnosti orgánu, jehož je nabyvatel vědění členem, respektive jak blízko má nabyvatel vědění k rozhodovacímu procesu, pro nějž je získaná informace relevantní,¹⁰⁶
- 3) zda byla informace získána v kontextu, který je čistě mimopracovní, nebo v situaci, jež sice nepředstavuje výkon funkce člena orgánu, ale souvisí s jeho profesní činností (např. společenské setkání pořádané zaměstnavatelem).^{107, 108}

¹⁰⁰ SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*, s. 325–326.

¹⁰¹ BUCK-HEEB, P. *Private Kenntnis in Banken und Unternehmen – Haftungsvermeidung durch Einhaltung von Organisationspflichten*, s. 281.

¹⁰² Vzhledem k tomu, že je možnost vyloučení přiřítatelnosti soukromě nabytého vědění zdůvodněna ochranou mimopracovního života člena orgánu, nabízí se otázka, zda lze stejně postupovat i u členů orgánů, kteří svou funkci nevykonávají coby profesí, například členů statutárního orgánu malého volnočasového spolku. Kdyby však byly na právnické osoby s profesionálním managementem kladeny méně přísné požadavky než na právnické osoby organizované na dobrovolnické, neprofesionální bázi, bylo by to nutné vnímat jako hodnotový rozpor. Úlevu v přiřítání vědění, kterou dovedíme pro právnické osoby, v nichž je členství v orgánech vykonáváno jako povolání, musíme proto *a fortiori* vztáhnout též na právnické osoby ostatní.

¹⁰³ SAJNOVITS, A. Ad-hoc-Publizität und Wissenszurechnung. *WM Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht*, 2016, roč. 70, č. 17, s. 770, SPINDLER, G. In: GOETTE, W. – HABERSACK, M. – KALSS, S. *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 2*. 5. Auflage. München: C. H. Beck, 2019, § 78, marg. č. 102. Srovnej též přiměřeně závěr Čecha, pokud jde o přiřítání znalostí nabytých před vznikem funkce člena orgánu právnické osoby (ČECH, P. *Přiřítatelnost dobré či zlé víry, resp. vědomí o určité skutečnosti právnické osobě*, s. 213).

¹⁰⁴ Organizační povinnosti se sice připínají k právnické osobě, co do svého obsahového vymezení jsou však provázány s povinnostmi členů orgánů právnické osoby a jiných osob příslušejících k dotčené organizační struktuře (bliže viz pododdíl 6.4).

¹⁰⁵ SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*, § 166, marg. č. 80. Srovnej též rozsudek BGH ze dne 9. 7. 2013, sp. zn. II ZR 193/11, BeckRS 2013, 14004, bod 31, kde se přiřítatelnost soukromě nabyté informace dovozuje z jejího zcela zásadního významu pro obchodní činnost společnosti.

¹⁰⁶ Vědění člena orgánu, jemuž přímo přísluší rozhodovat v záležitosti, pro niž je informace významná, bude spíše přiřítatelné, i když je nabyto mimoprofesionně, než vědění člena orgánu, pro jehož působnost daná informace není relevantní a jehož vědění by se v dané situaci právnické osobě přiřítalo jen proto, že by je měl zaznamenat a předat rozhodujícímu orgánu (srovnej RÖDER, E. *Diskussionsbericht zu den Referaten von Hans Christoph Grigoleit, Gerhard Wagner und Klaus-Peter Naumann. ZHR: Zeitschrift für das gesamte Handels- und Wirtschaftsrecht*. 2017, č. 181, s. 307–308).

¹⁰⁷ SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*, § 166, marg. č. 81.

¹⁰⁸ Německá literatura často zmiňuje jako relevantní též to, jaké je postavení nabyvatele vědění v organizační struktuře

Německá literatura široce sdílí názor, že je rovněž významné, zda se nositel soukromě nabytého vědění přímo podílel na rozhodnutí v záležitosti, jíž se toto vědění týká, respektive zda ji v dané věci zastupoval. Je-li totiž člen orgánu přímo účasten na rozhodování, je na něj nutné nahlížet vcelku (*vollumfänglich*) a neabstrahovat od mimoslužebně nabytého vědění.¹⁰⁹ Tento závěr však nepokládám za přesvědčivý. Pokud připustíme, že je výjimečně možné právnícké osobě nepřičítat soukromě nabyté vědění, abychom ochránili sféru soukromého života, v níž se členové orgánů mohou oprostit od požadavků své funkce a nebýt „ve střehu“, není zřejmé, proč by se tato ochrana neměla uplatnit i tam, kde člen orgánu nahrazuje vůli právnícké osoby při rozhodování a jednání navenek. Domnívám se proto, že shora naznačená možnost potlačení přičitatelnosti soukromě nabytého vědění člena orgánu musí být vykládána úzce a musí být vyloučeno její nepoctivé zneužívání k tíži třetích subjektů, není nicméně důvod, aby bylo její použití *a priori* znemožněno tam, kde se člen orgánu přímo podílí na rozhodování za právníckou osobu a na jejím zastupování.

Pokud jde o členy nejvyššího orgánu, jenž zásadně není voleným orgánem ve smyslu § 152 odst. 2 o. z., je podstatné, že výkon působnosti členů nejvyššího orgánu zpravidla není jejich profesí, a proto zde absentuje imperativ ochrany soukromého života, který u členů jiných orgánů působí proti zájmu na ochraně třetích osob a omezuje okruh přičitatelného soukromého vědění. Jelikož v daném případě nevystává potřeba proporcionálního omezení majetkových zájmů osob, jež s právníckou osobou přicházejí do styku, lze jim poskytnout plnou ochranu. Soukromé vědění členů nejvyššího orgánu lze tudíž tomuto orgánu zásadně přičítat bez omezení. Přijetím právě vysloveného závěru se nemění nic na tom, že je vědění – zpravidla kolektivního – nejvyššího orgánu založeno až věděním takového počtu jeho členů, jaký je potřebný k přijetí rozhodnutí v dané záležitosti (viz pododdlíl 6.2), a že se vědění nejvyššího orgánu právnícké osobě přičítá jen v případě, že se jedná o orgán zmíněný v hypotéze vědomostní normy nebo rozhodující v předmětné záležitosti, anebo pokud by se vědění od členů nejvyššího orgánu v řádně organizované právnícké osobě dostalo ke členům orgánu rozhodujícího (viz pododdlíl 6.4).¹¹⁰

právnícké osoby: čím vyšší pozici subjekt v této organizaci zastává, tím spíše lze očekávat, že bude právnícké osobě dostupné též jeho soukromé vědění (BUCK-HEEB, P. *Private Kenntnis in Banken und Unternehmen – Haftungsvermeidung durch Einhaltung von Organisationspflichten*, s. 284; SAJNOVITS, A. *Ad-hoc-Publizität und Wissenszurechnung*, s. 770; JUNG, S. *Wissenszurechnung und Wissensverantwortung bei juristischen Personen*, s. 270–272; SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240*, § 166, marg. č. 80). Toto kritérium je však použitelné spíše na různé pomocníky stojící v hierarchicky uspořádané organizační struktuře právnícké osoby. Orgány právnícké osoby, jež mají odlišné působnosti, totiž zpravidla nelze seřadit na jednotné škále rozsahu rozhodovacích pravomocí, a proto ani nelze konstatovat, jak vysoké je postavení jejich členů v rámci právnícké osoby.

¹⁰⁹ Srovnej GRUNEWALD, B. In: BEISSE, H. – LUTTER, M. – NÄRGER, H. *Festschrift für Karl Beusch zum 68. Geburtstag am 31. Oktober 1993*, s. 306–307; FLEISCHER, H. *Zur Privatsphäre von GmbH-Geschäftsführern und Vorstandsmitgliedern: Organpflichten, organschaftliche Zurechnung und private Umstände. Neue Juristische Wochenschrift*. 2006, č. 45, s. 3239; BUCK-HEEB, P. *Private Kenntnis in Banken und Unternehmen – Haftungsvermeidung durch Einhaltung von Organisationspflichten*, s. 283; SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*, s. 326; FLEISCHER, H. In: SPINDLER, G. – STILZ, E. *Beck-online.GROSSKOMMENTAR AktG*. München: C. H. Beck, 2021, § 78, marg. č. 56.

¹¹⁰ V české literatuře se s myšlenkou odlišení soukromého a služebního vědění setkáváme v odlišném smyslu. Dvořák dovozuje, že právnícké osobě je přičitatelné vědomí, které s činností právnícké osoby věcně souvisí, tedy jež se dotýká jejich záležitostí. Bude-li člen statutárního orgánu v dobré víře, že je sám vlastníkem určitého pozemku, nebude tato jeho dobrá víra podle Dvořákova názoru přičitatelná právnícké osobě, v jejímž statutárním orgánu zaujímá pozici – DVOŘÁK, T. In: ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek I, Obecná část (§ 1 až*

6.3 Příkladnost vědění bývalého člena orgánu právnické osoby tomuto orgánu

Nastíněná východiska poskytují rovněž nástroje k řešení problému, který byl již nastolen v rozhodovací praxi německého Spolkového soudního dvora, totiž do jaké míry lze právnické osobě přiřítat vědění člena jejího orgánu poté, co jeho funkce v tomto orgánu zanikla. Teorie absolutního přiřítání vědění dovozovala, že je právnické osobě přiřítatelné i vědomí bývalých členů jejích orgánů, neměla pro tento závěr ovšem přesvědčivé hodnotové argumenty a opírala se o strohou intuici, dle níž je vědění člena orgánu vědění právnické osoby.¹¹¹ Takový úsudek je ovšem obtížně obhajitelný též z hlediska organické teorie, jež tvořila domnělý teoretický fundament teorie absolutního přiřítání vědění. I kdybychom totiž členům orgánů právnické osoby přisuzovali zvláštní postavení těch, skrze něž právnická osoba přímo projevuje svou – na vůli členů orgánů neredukovatelnou – vůli a přijímá informace, jen stěží by bylo možné najít zřetelný důvod, proč by tato specifická pozice měla být příznávána nejen aktuálně činným členům orgánů právnické osoby, ale též všem osobám, které někdy v minulosti členy orgánů dotčené právnické osoby byly.¹¹²

Akceptujeme-li premisu, že je vědění relevantní jako okolnost rozhodování a jednání, nemůžeme vědění bývalého člena orgánu právnické osobě přiřítat podle pravidel uvedených výše pod body I) a II), neboť daná osoba již není členem orgánu, o němž hovoří vědomostní norma, a s ohledem na zánik své funkce se už nemůže podílet na rozhodování v záležitosti, pro niž je dotčená informace relevantní. Korekce tohoto závěru je však možná na základě pravidla zmíněného pod bodem III), totiž s využitím konceptu organizačních povinností v informační sféře. Pakliže někdejší člen orgánu příslušnou znalost získal v době, kdy ještě členem orgánu právnické osoby byl, je nutné zkoumat, zda by v řádně organizované právnické osobě dotčená informace byla odpoutána od osoby člena orgánu trvalým zachycením a systematickým uchováním pro pozdější využití. Přijetí, či odmítnutí takového závěru se pak bude odvíjet od posouzení charakteru informace, o níž se jedná, zejména zřetelnosti její relevance pro činnost právnické osoby.¹¹³

654), s. 472. Dvořák tedy rozlišuje vědění na soukromé a služební nikoli podle původu (toho, kde jej člen orgánu naby), ale podle předmětu (toho, čeho se týká). Tento přístup se nicméně nejvíce přesvědčivým. Vědění, jež se týká soukromých záležitostí člena orgánu právnické osoby, bude pro tuto právnickou osobu většinou irelevantní, ale není důvod, proč by jí nemohlo být přiřítatelné, pakliže se pro ni z nějakého důvodu významným stane. Mohli bychom jistě říci, že v takovém případě znalost člena orgánu právnické osoby přetvárá být čistě soukromou a stává se věcně spjatou se záležitostmi právnické osoby, a tudíž – v intencích Dvořákova náhledu – přiřítatelnou. Pak by ovšem teze, dle níž právnické osobě není přiřítatelné vědění člena orgánu, které je podle svého předmětu soukromé, byla bezobsažná: všechny informace, z nichž pro právnickou osobu alespoň potenciálně vyplývají nějaké právní následky, by v takovém případě z definice nebyly (co do svého předmětu) čistě soukromé.

¹¹¹ Takto viz ze starší judikatury rozsudky BGH z 30. 4. 1955, sp. zn. II ZR 5/54, a z 23. 10. 1958, sp. zn. II ZR 127/57.

¹¹² ADLER, A. *Wissen und Wissenszurechnung, insbesondere bei Arbeitsteilig aufgebauten Organisationen*, s. 108–110, a BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 239–244.

¹¹³ Novější německá rozhodovací praxe zde pracuje s již zmíněným pojmem vědění typicky uchovávaného ve spisech (*typischerweise aktenmäßig festgehaltenes Wissen*) – rozsudky BGH ze dne 17. 5. 1995, sp. zn. VIII ZR 70/94, a ze dne 31. 1. 1996, sp. zn. VIII ZR 297/94. Právě u takového vědění lze právnickou osobu na základě organizačních povinností pokládat za nositele vědění i poté, co člen orgánu, jenž příslušnou informaci zjistil, svou funkci opustil (SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*, s. 325; STOFFELS, M. In: HEIDEL, T. – HÜSSTEGE, R. – MANSEL, H.-P. – NOACK, U. *BGB: allgemeiner Teil. Band 1*, s. 1406–1407; SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil §§ 1–240, § 166*, marg. č. 14).

6.4 Přičitatelnost vědění členů nejvyššího orgánu právnické osobě

Od otázky, zda lze vědění člena orgánu přičítat tomuto orgánu, je v rámci mechanismu zdvojeného přičítání nutno odlišit otázku přičítání vědění orgánu právnické osobě. Zde zkoumáme především to, znalosti jakých orgánů zakládají vědění právnické osoby. Ustanovení § 151 odst. 2 o. z. přitom pojem orgánu nijak blíže nelimituje. Bylo by z něj tedy možné dovozovat, že je právnické osobě přičitatelné nejen vědění statutárního či kontrolního orgánu, ale též orgánu nejvyššího, tedy například členské schůze spolku či valné hromady kapitálové obchodní společnosti. Právě vyslovený závěr bývá nahlížen jako problematický zejména těmi autory, kteří se při řešení problematiky přičítání vědomí člena orgánu hlásí k tezi, že orgánu lze přičítat vědění jeho byť jen jediného člena. Spojení těchto úsudků totiž vede k závěru, že je spolku nebo akciové společnosti vždy přičitatelné vědění každého jednoho člena či akcionáře, což je značně neintuitivní.¹¹⁴

V literatuře lze proto zaznamenat pokusy o potenciální zúžení dosahu § 151 odst. 2 o. z. restriktivním výkladem či teleologickou redukcí, jejichž výsledkem by mohlo být úplné

¹¹⁴ Takový závěr by zdánlivě odpovídal teorii absolutního přičítání vědění. V německojazyčné literatuře se ovšem – i tam, kde za východisko sloužila teorie absolutního přičítání vědění – zpravidla pojednávalo toliko o přičítání vědění výkonných či kontrolních orgánů a možnost přičítání vědění nejvyššího orgánu byla (nezřídka implicitně) ponechána stranou (WEIGT, T. *Die Wissenszurechnung im Unternehmen nach § 166 BGB*, s. 25). Sám Otto von Gierke, zakladatel organické teorie právnických osob, zjevně nevycházel z předpokladu, že by mělo být vědění právnické osoby bezvýjimečně zakládáno vědění všech jejích orgánů. Z von Gierkeho prací se podává úvaha, dle níž společenstevní vědomí (*Gemeinbewusstsein*) není založeno vědomostí jakéhokoli orgánu právnické osoby, nýbrž pouze k tomu povolaných orgánů vědomostních či vnímacích (*Bewusstseinsorgane, Wahrnehmungsorgane*), jež mohou být orientovány buď do vnějšího světa, nebo do nitra právnické osoby (což platí zejména o orgánech kontrolních) – GIERKE, O. von. *Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung*. Berlin: Weidmann, 1887, s. 627–629 a 698–699. Ve shodě s právě uvedeným poznatkem pak většinový výklad i v rámci paradigmatu představovaného teorií absolutního přičítání vědění omezoval přičitatelnost vědění na orgány, jež jsou oprávněny právnickou osobou vést a zastupovat (*Geschäftsführungs- und Vertretungorgane*) – SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*, s. 295; BUCK, P. *Wissen und juristische Person: Wissenszurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*, s. 238. Podobně judikatura Spolkového soudního dvora přinejmenším od 60. let 20. století omezuje identifikaci vědění člena orgánu s vědění právnické osoby na orgány vybavené zástupčím oprávněním (*vertretungsberechtigte Organe*) – viz rozsudek BGH ze dne 6. 4. 1964, sp. zn. II ZR 75/62. Poněkud paradoxně formulovali seriózní pokusy o uchopení možnosti přičítání vědění člena nejvyššího orgánu právnické osobě spíše autoři, kteří vůči paradigmatu absolutního přičítání vědění vznášeli výhrady. Reprezentantem tohoto myšlenkového proudu je např. Baumann, jenž ve své stati z roku 1973 naznačuje možnost, že by bylo spolku alespoň v některých situacích přičítáno vědomí jeho členů. Připouští, že spolku nelze bez dalšího přičítat vědění každého jednotlivého člena, avšak dodává, že naopak tam, kde jsou všichni členové spolku ve zlé víře (tedy vědí-li nebo mají-li vědět o určitém faktu), měla by být dána zlá víra též na straně spolku. Mezi těmito extrémními póly by podle jeho názoru mělo být hledáno – blíže neupřesněné – diferencované řešení (BAUMANN, H. *Die Kenntnis juristischer Personen des Privatrechts von rechtserheblichen Umständen*, s. 297–298), byť se zdá, že právě jeho koncepce, vybudovaná na základech pravidla o přičítání vědomí zástupce obsaženého v § 166 BGB, postrádá odpovídající nástroje pro uchopení přičítání vědění členů orgánu postrádajícího oprávnění právnickou osobu zastupovat. Přičitatelnost vědění členů nejvyššího orgánu výslovně odmítá Goldschmidt (GOLDSCHMIDT, Ch.-U. *Die Wissenszurechnung: ein Problem der jeweiligen Wissensnorm, entwickelt am Beispiel des § 463 S. 2 BGB*, s. 255–260). V novější německé dogmatice byl problém přičítání vědomí členů nejvyššího orgánu do značné míry „překryt“ problémem přičitatelnosti vědomí v rámci koncernu, jemuž bylo věnováno podstatně více pozornosti. V případech, v nichž by přicházelo v úvahu přičítání vědomí členů nejvyššího orgánu právnické osoby, bude dotčená právnická osoba nezřídka součástí podnikatelského seskupení, a bude tak možné aplikovat pravidla vypracovaná pro přičítání vědění v jejich rámci (SCHÜLLER, W. *Die Wissenszurechnung im Konzern*. Berlin: Duncker & Humblot, 2000; SCHÜRNBRAND, J. *Wissenszurechnung im Konzern – unter besonderer Berücksichtigung von Doppelmandaten*. ZHR: *Zeitschrift für das gesamte Handels- und Wirtschaftsrecht*. 2017, č. 181, s. 357–380; SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*, s. 332–356; LIESE, Ch. *Grenzen der Wissenszurechnung: Konzern und Outsourcing*. Baden-Baden: Tectum Verlag, 2020).

potlačení použitelnosti daného ustanovení na nejvyšší orgán,¹¹⁵ nebo alespoň stanovení dodatečných podmínek omezujících přičitatelnost vědomí členů nejvyššího orgánu právnické osobě. Lze poukázat zejména na Lasákovu argumentaci, dle níž by účinky citovaného ustanovení měly být vyloučeny tam, kde člen nejvyššího orgánu nadaný věděním neměl vliv na jeho rozhodování (tvorbu vůle právnické osoby), buď proto, že se jednání vůbec neúčastnil, nebo hlasoval proti přijetí určitého usnesení prosazeného dobrověrnými členy orgánu, anebo sice hlasoval pro přijetí usnesení, avšak k přijetí by postačovaly hlasy dobrověrných členů orgánu.¹¹⁶

S pomocí základních východisek pro přičítání vědění, jež byla nastolena výše, je vhodné oddělit rovinu přičítání vědomí člena orgánu tomuto orgánu a rovinu přičítání vědomí orgánu právnické osobě. V rovině přičítání vědomí člena orgánu tomuto orgánu lze usuzovat, že je vědomí nejvyššího orgánu založeno, toliko má-li rozhodnou znalost takový počet jeho členů, který je nezbytný pro přijetí rozhodnutí v dané záležitosti.¹¹⁷ V rovině přičítání vědění orgánu právnické osoby této právnické osobě pak není namístě přičitatelnost vědění nejvyššího orgánu paušálně vylučovat, nýbrž aplikovat obecná východiska: vědomí nejvyššího orgánu je právnické osobě přičitatelné, předpokládá-li aplikovaná vědomostní norma znalost nejvyššího orgánu, nebo týká-li se vědění záležitosti, v níž nejvyšší orgán rozhodoval. Nejsou-li splněny tyto podmínky, je vědění člena nejvyššího orgánu právnické osobě přičitatelné, lze-li usuzovat, že by při řádném plnění organizačních povinností právnickou osobou informace, kterou člen nejvyššího orgánu disponuje, byla předána orgánu, jenž je zmíněn ve vědomostní normě, potažmo rozhodoval v záležitosti, pro niž je vědění relevantní.¹¹⁸

Přičtení vědění nejvyššího orgánu na základě existence organizačních povinností bude komplikováno tím, že pravidla, jež se týkají pohybu informací v rámci právnické osoby, zpravidla zakládají členům nejvyššího orgánu právo na informace vůči statutárnímu orgánu, avšak nepředpokládají opačně orientované oprávnění statutárního orgánu požadovat informace od členů orgánu nejvyššího.¹¹⁹ Organizační povinnosti k řádnému

¹¹⁵ ČECH, P. *Přičitatelnost dobré či zlé víry, resp. vědomí o určité skutečnosti právnické osobě*, s. 211, TINTĚRA, T. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník: komentář*, s. 471.

¹¹⁶ LASÁK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 564–565.

¹¹⁷ Má-li příslušnou informaci jen takový počet členů nejvyššího orgánu, který není oprávněn v dané záležitosti prosadit rozhodnutí, lze vědění těchto členů přičíst nejvyššímu orgánu, pakliže je možné dovozovat, že by v řádně organizovaném právnické osobě své vědění zpřístupnili ostatním členům daného rozhodovacího tělesa (srovnej přiměřeně SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 213–214).

¹¹⁸ Alternativní koncepci přičítání vědomí členů nejvyššího orgánu právnické osobě rozvíjí Schüller, jenž klade důraz na koncentraci rozhodovací pravomoci ve statutárním orgánu. Vědění člena nejvyššího orgánu pak pokládá za přičitatelné právnické osobě, toliko pokud nejvyšší orgán svým usnesením udělil statutárnímu orgánu závazný pokyn a člen nejvyššího orgánu nadaný vědomostí hlasoval pro přijetí tohoto usnesení (SCHÜLLER, W. *Die Wissenszurechnung im Konzern*, s. 84–127). Nastíněné pojetí by však v kontextu českého práva pokládal za příliš úzké, neboť nepokrývá všechny způsoby, jak může nejvyšší orgán v rámci právnické osoby vykonávat své rozhodovací kompetence. Podle zde preferované koncepce bude v situacích oprávněného (srovnej omezení možnosti udělovat pokyny statutárnímu orgánu v § 195 odst. 2, § 435 odst. 3, § 446 odst. 3, § 456 odst. 3 z. o. k.) udělení pokynu statutárnímu orgánu vědění nejvyššího orgánu právnické osobě přičitatelné, poněvadž dává-li nejvyšší orgán statutárnímu orgánu závazný pokyn, tedy rozhoduje-li v mezích své působnosti, lze právnické osobě vytýkat vědění, jímž nejvyšší orgán disponoval, jako okolnost rozhodnutí o udělení tohoto pokynu. Kromě toho však v tomto textu rozpracované pojetí pokrývá též případy, kdy nejvyšší orgán vykonává své kompetence jinak než udělením pokynu statutárnímu orgánu.

¹¹⁹ SCHUBERT, C. In: SCHUBERT, C. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: Allgemeiner Teil* §§ 1–240, § 166, marg. č. 12.

nastavení vnitřních procesů nakládání s informacemi se přitom sice coby k subjektu připínají k právnické osobě. Jsou nicméně obsahově provázány s povinnostmi členů orgánů právnické osoby, na něž se přenášejí nepřímou. K dodržení povinnosti řádné vnitřní organizace právnické osoby totiž nemůže být nezbytné jednání členů orgánů a pomocníků, které po nich právnická osoba není oprávněna požadovat. Předpokladem konstatování, že je vědění členů nejvyššího orgánu přičitatelné právnické osobě, přestože se týká záležitosti, v níž nepřísluší rozhodovat orgánu nejvyššímu, ale orgánu jinému, například statutárnímu, je tedy přijetí závěru, že členové nejvyššího orgánu měli povinnost podobné informace příslušnému orgánu sdělit.¹²⁰ Najít oporu pro dovození takové povinnosti – byť nikoli generálně, ale toliko pro určitý výjimečný případ ve vazbě na závažnost konkrétní informace – není jednoduché.

Základem povinnosti k předání informace by se mohla stát korporativní loajalita (§ 212 odst. 1 o. z.) či obecný princip poctivosti (§ 6 o. z.). Bylo by ale možné polemizovat, zda lze povinnost člena nejvyššího orgánu sdělit informaci dovozovat z povinnosti korporativní loajalita, neboť korporativní loajalita směřuje k ochraně zájmu korporace. Právní řád přitom zpravidla na vědouceho nahlíží přísněji než na nevědouceho, a zpřístupnění informace příslušnému orgánu tak sice bude žádoucí z hlediska zájmů třetích osob a celospolečenské efektivity, ovšem korporaci uvede z právního hlediska do méně příznivého postavení.¹²¹ Slibnějším základem pro založení povinnosti člena nejvyššího orgánu zpřístupnit právně významné údaje příslušnému orgánu korporace by mohl být princip poctivosti. I tomuto principu však doktrína přiznává působnost pouze tam, kde mezi subjekty vzniká právní vztah důvěry, tedy například mezi korporací a jejím členem, ale v zásadě nikoli mezi členem korporace a třetím subjektem stojícím mimo korporaci.¹²² Vzhledem k tomu, že sdělení informace příslušnému orgánu korporace směřuje k ochraně třetích osob před nedůvodnou újmou a celkové ochraně společenských zdrojů, jeví se nejvhodnější opřít výjimečnou informační povinnost člena nejvyššího orgánu o zásadu, jejíž podstatou je předcházení nedůvodné újme, tedy zásadu *neminem laedere* (§ 3 odst. 1 o. z.).^{123, 124}

Závěr

Zákonodárce do § 151 odst. 2 o. z. zakotvil pravidlo o přičítání vědění členů orgánů právnických osob, jež je nezávislé na pravidlu o přičítání vědomí zástupce zastoupenému v § 436 odst. 2 o. z. Začlenění § 151 odst. 2 o. z. do civilního kodexu pokládám za vhodné, neboť pro účely českého právního řádu jednoznačně zodpovídá otázku, zda lze právnické osobě přičítat vědomí členů orgánů, jejichž působnost je zaměřena do nitra právnické

¹²⁰ SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*, s. 331–332, SEIDEL, A. *Die wertende Wissenszurechnung*, s. 220–224.

¹²¹ SPINDLER, G. *Wissenszurechnung in der GmbH, der AG und im Konzern*, s. 332. Za navýsost kontroverzní pokládá možnost dovozovat povinnost k nakládání s informacemi z povinnosti loajalita společníků též jeden z recenzentů tohoto textu.

¹²² MELZER, F. – TÉGL, P. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I, § 1–117*, s. 110–111.

¹²³ K této zásadě viz obecně LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 36.

¹²⁴ Závěr o možnosti přičítat právnické osobě vědění nejvyššího orgánu nevyklučuje použití pravidel o přičítání vědění v rámci podnikatelských seskupení, a naopak. I když nejsou splněny výše naznačené podmínky pro přičtení vědění členů nejvyššího orgánu, může být přesto právnická osoba pokládána za nositele jejich vědění, jsou-li splněny podmínky pro přičítání vědění v koncernu. Ty však vyžadují samostatné pojednání a nemohou být v tomto textu rozebírány.

osoby, a jež tudíž právníckou osobu nezastupují navenek, jakož i vědomí členů orgánů, které jsou obecně kompetentní právníckou osobu zastupovat, avšak jejichž členové disponují předmětnou informací v záležitosti, již se konkrétní vědění týká, právníckou osobu nezastupovali.

Doslovná aplikace § 151 odst. 2 o. z. by mohla vést k závěru, že vědění každého člena každého orgánu právnícké osoby vždy zakládá vědění právnícké osoby. Takový náhled by však rozšiřoval okruh osob, jejichž vědění je přiřítatelné právnícké osobě, za hranice toho, co lze pokládat za rozumné. Šlo by o pojetí odpovídající paradigmatu, jež se v německojazyčné doktríně označuje jako teorie absolutního přiřítání vědění a je pokládáno za doktrínálně i judikatorně překonané. Spíše je proto při výkladu § 151 odst. 2 o. z. nutné volit diferencovaný přístup, jež můžeme – opět s využitím označení pocházejícího z německé právní vědy – nazvat teorií relativního přiřítání vědění. V souladu s tímto pojetím právnícké osobě vědění členů jejích orgánů není přiřítatelné automaticky, nýbrž pouze tam, kde je to teleologicky zdůvodněné.

Při stanovení kritérií, kdy lze právnícké osobě vědění členů jejího orgánu přiřítat, lze v první řadě vycházet z analýzy normy, která váže právní následky na vědění a dopadá na řešenou situaci (vědomostní normy).

- 1) Pokud vědomostní norma ve své hypotéze hovoří o nabytí znalostí určitým orgánem právnícké osoby, je třeba právnícké osobě přiřítat vědění členů tohoto orgánu.

Není-li v hypotéze vědomostní normy zmíněn žádný konkrétní orgán, je třeba vyjít ze základní premisy, že vědění je právně významné jako okolnost rozhodování a jednání. Fakt, že osoba věděla o určité okolnosti, je právně významný proto, že ve světle dané znalosti mohla jednat společensky žádoucím způsobem, a pokud přesto jednala jinak, můžeme jí to přiřítat k tíži. Z uvedeného předpokladu pak lze dovodit další pravidlo.

- 2) Pokud vědomostní norma ve své hypotéze nezmiňuje žádný konkrétní orgán právnícké osoby, je právnícké osobě přiřítatelné vědění členů orgánu, který v záležitosti, pro niž je předmětná informace relevantní, učinil rozhodnutí, zda a jak bude právnícká osoba postupovat, neboť právě v takovém případě lze říci, že bylo rozhodnutí o určitém jednání učiněno navzdory dotčené znalosti.¹²⁵

Omezení přiřítatelnosti vědění členů orgánů právnícké osoby na ty její orgány, které rozhodují v záležitosti, pro něž je vědění významné, by však vedlo k příliš úzkému pojetí, které by na třetí (mimo právníckou osobu stojící) subjekty přesouvalo riziko, že se informace, o které se dozvěděl nepříslušný orgán právnícké osoby, nedostane k orgánu, jenž přijímá rozhodnutí, a jehož vědění by tak bylo přiřítatelné podle prvního a druhého pravidla. Tento nedostatek lze korigovat zavedením pravidla třetího.

- 3) Právnícké osobě je rovněž přiřítatelné vědění, které se nachází ve sféře, již právnícká osoba kontroluje, jestliže by se v řádně organizované právnícké osobě toto vědění dostalo k orgánu označenému ve vědomostní normě, potažmo orgánu rozhodujícímu.

¹²⁵ Jde-li o situaci, v níž má být na základě přijaté informace rozhodnutí teprve učiněno (jako je tomu například v rámci úpravy počátku subjektivních lhůt), bude určujícím vědomí členů orgánu, který je oprávněn v záležitosti, pro niž je toto vědění relevantní, na základě získané znalosti přijmout rozhodnutí o dalším postupu právnícké osoby.

Kvalifikační úvahu opírající se o aplikaci těchto pravidel pak může být vhodné kombinovat s tzv. modelem dvojího přičítání, který přičítání vědění člena orgánu právnické osobě analyticky strukturuje na dva kroky:

- a) přičtení vědění člena orgánu právnické osoby tomuto orgánu a
- b) přičtení vědění orgánu právnické osoby této právnické osobě.

Spojením naznačených pravidel přičitatelnosti vědění členů orgánu právnické osobě a modelu dvojího přičítání lze pak řešit i dílčí otázky, jež v souvislosti s danou problematikou v českém právu vyvstávají.

Koncepce zločinu genocidia a ozbrojený konflikt na Ukrajině

Josef Mrázek*

Abstrakt: Hlavním cílem článku je analýza vzájemných obvinění ze spáchání genocidy za ozbrojeného konfliktu na Ukrajině na základě Úmluvy o genocidii z roku 1948 a vydání předběžných opatření MSD v dané kauze (Ukrajina v. Ruská federace). Jiné kauzy vztahující se k článku IX Úmluvy a přijetí předběžných opatření jsou rovněž zmíněny, včetně odmítnutí MSD přijmout předběžná opatření v souvislosti s bombardováním FRJ silami NATO po 24. březnu 1999 nebo obvinění Jugoslávie (Srbsko a Černá Hora) ze strany Bosny a Hercegoviny v roce 1993, jurisdikce ICTR nad zločiny genocidia a dalších kauz. Článek ve stručnosti pojednává o historii a definování genocidy, problémech její interpretace a výhrad k Úmluvě nebo o některých nedostatečích definice a trestního postihu. Genocida je autonomním zločinem mezi zločiny proti lidskosti, který ke svému vzniku vyžaduje dva konstitutivní prvky, spočívající na existenci objektivního a zejména subjektivního faktoru (*actus reus* a *mens rea*). Genocida je též zločinem podle mezinárodního obyčejového práva a představuje imperativní normy (*jus cogens*) mezinárodního práva. Tento zločin byl např. zakotven i v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu (ICC). Vedle individuální trestní odpovědnosti existuje za spáchání genocidy a jiných mezinárodně protiprávních činů i odpovědnost států.

Klíčová slova: genocida, Mezinárodní soudní dvůr, Ukrajina, holocaust, ICTY, výhrady, ozbrojený konflikt

Úvod

Dne 23. února 2022 oznámil prezident Ruské federace V. Putin zahájení „speciální vojenské operace“ na Ukrajině s cílem zabránit „genocidě“ ruského obyvatelstva a likvidovat „neonacismus“. Dne 24. února 2022 došlo k invazi ruských jednotek na Ukrajinu. Této agresi předcházelo dne 21. února uznání tzv. Doněcké republiky a Luhanské republiky Ruskou federací. Situací se zabývala i Rada bezpečnosti OSN. Podle návrhu rezoluce měla Rada odsoudit agresi a Ruská federace měla úplně a bezpodmínečně stáhnout své vojenské jednotky z území Ukrajiny, jakož i zrušit okamžitě rozhodnutí o uznání obou vyhlášených „republik“. Návrh rezoluce získal podporu 11 členů Rady. Rezoluce byla vetována Ruskem. Čína, Indie a Spojené arabské emiráty při hlasování abtentovaly.¹ Situací se následně zabývalo VS OSN, které 2. března² přijalo rezoluci vyzývající ke stažení ruských vojsk z území Ukrajiny a odsoudilo porušení její územní celistvosti a nezávislosti. Pro rezoluci hlasovalo 141 zemí, 35 zemí se zdrželo a proti rezoluci hlasovaly pouze Ruská federace, Bělorusko, Eritrea, Sýrie a Severní Korea. Rezoluce RB 2623 byla mimořádně krátká. Omezila se pouze na výzvu ke svolání mimořádného zasedání VS OSN z důvodu nedostatku jednomyslnosti stálých členů RB, který zabránil RB v plnění její základní odpovědnosti při udržování mezinárodního míru a bezpečnosti.

* JUDr. Josef Mrázek, CSc., vědecký pracovník Ústavu státu a práva Akademie věd ČR, v. v. i., Praha, Česká republika. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5574-0810>. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

¹ O svolání mimořádného zasedání RB požádaly 22. února 2022 Ukrajina, USA, VB, Irsko, Mexiko a další vlády. RB přijala rez. 2623 jako Doc.S/RES/2623 (2022): Calls Emergency special session of the General Assembly on Ukraine Crisis.

² Doc. A/RES/ES-11/1, 2 March 2022.

Dne 26. února 2022 podali zástupci Ukrajiny žádost k Mezinárodnímu soudnímu dvoru (MSD) o vydání předběžného opatření proti Ruské federaci (RF) ve sporu ve věci interpretace, aplikace nebo plnění Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia.³ Ukrajina předložila tuto žádost s jasným vědomím, že RF i Ukrajina jsou stranami této Úmluvy, která označuje genocidium za „zločin podle mezinárodního práva“ (*a crime under international law*), zavazuje smluvní strany zabránit zločinu genocidia a trestat jeho spáchání. Je nepochybné, že smyslem a účelem ukrajinské žádosti bylo přivést ozbrojený konflikt s RF před MSD, neboť jiná mezinárodní soudní jurisdikce pro tento případ dosud neexistuje. Ani Ukrajina ani RF nejsou stranami Římského statutu Mezinárodního trestního soudu (MTS). Kromě toho je RF stálým členem RB OSN s právem veta a zřízení speciálního trestního tribunálu by s jistotou vetovala.

Žádost Ukrajiny k MSD odmítla důvody uváděné prezidentem RF V. Putinem pro podniknutí „*special military operation*“ proti Ukrajině. Patří k nim tvrzení o nutnosti „*zastavení genocidy milionů lidí*“, kteří žijí v Luhanské a Doněcké oblasti Ukrajiny (oblasti označované též jako Donbas). V žádosti je citován výrok prezidenta RF o nutnosti „*ochrany lidí, kteří již osm let čelí ponižování a genocidii páchanému kyjevským režimem*“.⁴

Ozbrojený konflikt na Ukrajině a ingerence MSD vzhledem ke všem okolnostem znovu vyvolaly otázku, co je předmětem zločinu genocidia a jaké objektivní i subjektivní znaky musí být naplněny pro jeho spáchání. S tím pochopitelně souvisí i otázka interpretace Úmluvy, včetně uplatněných výhrad. Vyskytly se i kritické připomínky nebo i návrhy dodatků k samotné Úmluvě. Důležitým problémem, který se snaží tento článek posoudit, je přístup MSD k řešení předběžných opatření na žádost jednotlivých států. Již existující praxe není přitom zcela jednotná a jednoznačná. Označení určitého destruktivního jednání za zločin genocidia znamená v obecném povědomí klasifikovat tento čin za nejhorší, nejdopornější a nejdopudivější mezinárodní zločin. Obvinění státu z genocidia a označení za „genocidní stát“ (*genocidal state*) ze strany mezinárodního společenství má nepochybně vliv na mezinárodní postavení takového státu a jeho mezinárodní styky. MSD při vědomí závažnosti zločinu genocidia dokonce prohlásil, že jeho zákaz je „*závazný pro státy i bez jakéhokoliv smluvního závazku*“ a „*o jeho charakteru jako jus cogens nemůže být pochyb*“.⁵ Klíčovým instrumentem pro právní posouzení zločinů genocidia je nepochybně samotná Úmluva o zabránění a trestání zločinů genocidia, přijatá VS OSN 9. prosince 1948, především jako reakce na hrůzy holocaustu, která vstoupila v platnost 12. ledna 1951.⁶ Preambule Úmluvy připomíná rezoluci VS OSN č. 96/I z 11. prosince 1946, která prohlásila genocidium za „zločin podle mezinárodního práva“.

Dříve než přejdeme k rozboru ozbrojeného konfliktu a problému genocidia na Ukrajině, chtěli bychom provést alespoň částečnou právní analýzu pojmu a obsahu zločinu „genocidia“ (viz český překlad Úmluvy) či „genocidy“ (běžně používaný ekvivalent). Nemůže být pochyb o tom, že obvinění z genocidy má často i silný politický nebo ideologický

³ Request for the Indication of Provisional Measures Submitted by Ukraine. In: *icj-ij.org* [online]. [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.icj-ij.org/public/files/case-related/182/182-20220227-WRI-01-00-EN.pdf>>.

⁴ Ibidem, s. 1; K projevu prezidenta Putina viz Address by the President of the Russian Federation of 24 February 2022. In: *en.kremlin.ru* [online]. 24. 2. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/67843>>.

⁵ ICJ Reports 1951, Reservation to the Genocide Convention, s. 23.

⁶ UNGA Res.260A (III). Text Úmluvy viz UNTS, Vol. 78, s. 278. Český text viz Vyhláška 32/1955 Sb., též MRÁZEK, J. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 172.

podtext. Bohužel v mezinárodním životě dochází často k rutinnímu obvinění protivníka z genocidy z úst vojenských a politických představitelů. Proto se občas oprávněně setkáváme s varováním odborníků na mezinárodní právo a jejich výzvami k „opatrnosti“ při používání výrazu „genocida“. Poukazuje se např. na nerozlišující a rozšiřující použití tohoto pojmu, který má pak za následek ztrátu jeho normativní a evokativní síly.⁷

Výrazný politický akcent měl např. tzv. Russelův tribunál v letech 1966–1967, který jednoznačně označil USA za pachatele genocidy ve Vietnamu. Tento tribunál označený též jako Tribunál pro válečné zločiny nebo též *Russel–Sartre Tribunal* byl organizován nositelem Nobelovy ceny míru britským filozofem Bernandem Russelem a francouzským filozofem Jean-Paul Sartrem.⁸ Markantním příkladem pak může být v našem případě i obvinění Ukrajiny z páchání zločinu genocidia na ruském obyvatelstvu na Ukrajině v prezentaci prezidenta RF.⁹

Někdy je poměrně obtížné prokázat, zda konkrétní činy naplňují skutkovou podstatu genocidia. Snahy o přesnější vymezení předmětu tohoto zločinu však existují. Přispěly k tomu četné výhrady signatářů, jakož i dlouhodobé váhání států s ratifikací nebo přistoupením k Úmluvě, včetně velmocí. O určité komplikovanosti pojetí genocidy svědčí mimo jiné např. i přístup amerického prezidenta Joea Bidena. Prezident nejprve označil ukrutnosti na Ukrajině za genocidu, později však svůj výrok korigoval, že rozhodnutí, zda jde o genocidu, „přenecháme právníkům“.¹⁰

1. Historie zločinu genocidia

Pojem „genocidia“ vznikl v roce 1944 spojením řeckého slova „*genos*“ ve smyslu „klan“ či „rodina“ a latinského výrazu „*occidio*“ ve významu „úplné zničení“ či „vyhlazení“. Jako autor pojmu „genocide“ je uváděn polský právník R. Lemkin (1900–1960), který již v roce 1933 vyzýval ke svolání mezinárodní konference k přijetí úmluvy „zakazující masové popravy“. Návrh na uznání exterminace rasových, náboženských nebo sociálních skupin jako „zločinu proti právu národů“ (*Delictum ius gentium*) byl předložen na Páté mezinárodní konferenci o unifikaci trestního práva v Madridu v roce 1933.¹¹ V roce 1945 Mezinárodní vojenský tribunál (MVT) v Norimberku vymezil vedle zločinů válečných i zločiny proti

⁷ Srov.: „There are, then, good reasons for case in the application of the label ‘genocide’ in respect to a country activities.“ KOSKENNIEMI, M. Evil Intentions or Vicious Acts? What is prima facie evidence of genocide? In: TUPAMÄKI, M. (ed.). *Liber Amicorum Bengt Broms*. Helsinki: Finnish Branch of the International Law Association, 1999, s. 183.

⁸ KREVER, T. Remembering the Russell Tribunal. *London Review of International Law*. 2017, Vol. 5, Iss. 3, s. 483–492. ZUNINO, M. Russel Tribunal. In: *Max Planck Encyclopedia of International Law*. 2022. Existoval i Russelův tribunál pro genocidu a válečné zločiny v Kašmíru, který zasedal ve dnech 17.–19. prosince 2021 v Sarajevu (Bosna a Hercegovina). Též je možné zmínit Russelův tribunál pro Palestinu, který se zabýval zločiny apartheidu v r. 2012.

⁹ Prezident V. Putin označil situaci na Donbasu ve svém vystoupení dne 21. února 2022 jako „horror and genocide, which almost 4 million people are facing“. Address by the President of the Russian Federation of 21 February 2022. In: *en.kremlin.ru* [online]. 21. 2. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/statements/67843>>.

¹⁰ LIPTAK, K. J. Biden calls atrocities in Ukraine a “genocide for the first time“. In: *CNN politics* [online]. 12. 4. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://edition.cnn.com/2022/04/12/politics/biden-iowa-genocide/index.html>>. Později však uvedl: „We’ll let the lawyers decide, internationally whether or not it qualifies [...]“. Dostupné z: <<https://www.politico.com/news>>.

¹¹ OSMANČZYK, E. J. Genocide. In: MANGO, A. – OSMANČZYK, J. E. (eds). *Encyclopaedia of the United Nations and International Agreements*. Vol. 2. London: Routledge, 2003, s. 789–792. LEMKIN, R. Genocide: A New International Crime. *RIDP*. 1946, Vol. 17, s. 360–370.

lidskosti, pokud byly spáchány ve spojitosti se zločiny proti míru nebo zločiny válečnými. MVT v Norimberku soudil i „pronásledování“ (*persecution*) Židů a politiku jejich „exterminace“. Čl. 6(c) Statutu MVT výslovně zmiňoval i pronásledování z „*politických, rasových nebo náboženských důvodů*“, což naplňuje nepochybně objektivní a vzhledem k okolnostem i subjektivní stránku genocidia.¹²

Mezi případy genocidia od počátku minulého století jsou např. uváděny: nacistický holocaust v Evropě; německý masakr národů Herero a Namo v německé jihozápadní Africe (koloniální válka 1904–1908); masakr Arménů ze strany Otomanské říše (1915–1916); ukrajinský pogrom Židů (1919); masakr kmene Huto kmenem Tutsi v Burundi (1965 a 1972); paraguayský masakr indiánů Aché (též Quayki) před rokem 1974; masakr spáchaný Rudými Khméry v Kambodži (1975–1978); zabíjení nemuslimské náboženské komunity Báhá'í (druhé největší náboženství v Iránu).¹³ Předchozí zpravodaj N. R. Ruhaskyanski v první verzi své zprávy zařadil mezi historické případy genocidy genocidiem Arménů. V druhé verzi však pod tlakem Turecka tuto zmínku vypustil s tím, že zatímco holocaust je obecně jako genocida uznáván, v případě arménské genocidy tomu tak není. Vypuštění tohoto případu podpořil pouze jeden člen subkomise. Jiný člen naopak kritizoval, že zpráva nezahrnula genocidu Palestinců (*genocide of Palestinians*).¹⁴

Historie genocidy ve smyslu záměrné destrukce určitých lidských skupin, bez ohledu na její pojmenování, je mnohem staršího data. Před první světovou válkou jsou genocidní projevy politiky spojovány s expanzí evropských koloniálních mocností v Africe, Asii, Americe i Austrálii. Sám R. Lemkin se genocidou zabýval nejen v případě holocaustu Židů, nýbrž právě i v souvislosti s koloniální politikou vůči původnímu obyvatelstvu a zabíráním jeho území. Podle Lemkina má „koloniální genocida“ dvě fáze: první spočívá v destrukci nacionálního charakteru potlačované skupiny, druhá pak ve vnučení způsobu života kolonizátorů.¹⁵ V poměrně rozsáhlé literatuře se setkáváme s pojmy „kulturní genocida“, „koloniální genocida“, „genocida původního obyvatelstva“ (*genocide of indigenous or native people*). Kulturní genocida je někdy nazývána i etnicidou. Sám Lemkin nazýval kolonialismus „vnitřně“ (*intrinsically*) genocidním.¹⁶

Za klasický případ genocidia se běžně označuje násilná politika osmanské říše, zaměřená na exterminaci Arménů. Poukazuje se však na to, že tato politika směřovala i vůči Asyřanům, Aramejcům a Řekům, jakož i vůči méně známým etnickým skupinám v letech 1913 až 1923. Jedná se o období po turecké revoluci v roce 1908, faktický kolaps osmanské říše (1918) až po vznik Turecké republiky v roce 1923. Cílem tureckých snah bylo vytvoření moderního tureckého muslimského národního státu, který by nahradil multietnický

¹² Viz Judgement of the International military tribunal for the trial of German major war criminals (with the dissenting opinion of the Soviet member) Nuremberg, 30th September and 1st October 1946. London: His Majesty's Stationery Office, s. 62, 64.

¹³ Tento výčet přednesl na zasedání dřívějšího Podvýboru OSN pro diskriminaci a menšiny v Ženevě v srpnu 1985 zpravodaj B. Whitaker z VB. Řada členů podvýboru s tímto širším výčtem nesouhlasila; viz SWEENEY, J. – OLIVER, C. T. – LEECH, N. E. (eds). *The International Legal System*. New York: The Foundation Press, 1988, s. 625. Zprávu B. WHITEKERA viz Doc. R/CN.4/Sub.2/1985/6, 2 July 1985.

¹⁴ Doc. E/CN.4/Sub.2/416, 4 July 1979.

¹⁵ Srov.: „*Genocide has two phases: one, destruction of the national pattern of the oppressed group; the other the imposition of the national pattern of the oppressor.*“ LEMKIN, R. *Axis Rule in Occupied Europe*. Washington, DC: Carnegie Council, 1944, s. 79. Citováno v McDONNELL, M. A. – MOSES, A. D. R. Lemkin as historian of genocide on the Americas. *Journal of Genocide Research*. 2005, Vol. 7, No. 4, s. 501.

¹⁶ The Encyclopedia of World Problems and Human Potential. UIA. Dostupné z: <<http://encyclopedia.uia.org/problems>>.

a multireligiózní osmanskou říši. Toto období bylo na jedné straně poznamenáno formováním tureckého národního vědomí a na straně druhé, bohužel, masivním útlakem a ničtím křesťanského obyvatelstva. Zločiny osmanské říše představují masovost vyhlazování vlastního obyvatelstva.¹⁷

Řekové se dovolávají genocidy řeckého obyvatelstva na základě systematického vyvražďování před první světovou válkou a po ní (1914–1922). Tato exterminace je kladena za vinu dvěma nástupnickým vládám (*successive governments*) osmanské říše, a sice Výboru jednoty a pokroku a poněkud překvapivě i straně Turecké nacionální hnutí zakladatele moderního tureckého státu Mustafy Kemala Atatürka. Genocida podle Řeků zahrnovala masakr, nucené deportace, pochody smrti, bojkot, znásilňování, nucenou konverzi k islámu, popravy, ničení křesťanských kulturních, historických a náboženských památek. Podle různých pramenů se uvádí až jeden milion obětí. Údajně již i za vlády Atatürka (1923) došlo k vypálení kosmopolitního města Smyrna (dnes Izmir) a vyhnání zbytku Řeků z Turecka.¹⁸

Řada evropských a dalších zemí po více než 100 letech odsoudila genocidium Arménů. Dne 24. dubna 2021 např. prezident USA prohlásil, že masové zabíjení a deportace odhadem jednoho a půl milionu Arménů v Turecku v roce 1915 představuje genocidium.¹⁹ Generace Arménů si každoročně připomínají tuto událost jako „*Armenian Genocide Remembrance Day*“. Pojem „genocida“ se na počátku dvacátého století ještě nepoužíval. Je zřejmé, že odsouzení hrůz páchaných na Arménech po uplynutí jednoho století má především morální aspekt s dopadem na historii a mezinárodní reputaci Turecka, zejména v oblasti lidských práv. Nelze ani přehlédnout dopady těchto zločinů na život arménského národa. Reakce Turecka na toto uznání genocidy byla vždy velmi negativní z politických i právních důvodů. Otázka možných reparací nebo alespoň přiznání genocidy ze strany Turecka zůstává zatím nereálná.

Zahraniční výbor české Poslanecké sněmovny odsoudil relativizování a popírání genocidy Arménů v osmanské říši ve svém Usnesení č. 76 dne 14. 4. 2015. Do roku 2022 uznalo arménskou genocidu více než třicet států.²⁰

2. Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia

Úmluvu o genocidii ratifikovalo nebo k ní přistoupilo do roku 2022 více než 120 států.²¹ V čl. I strany potvrdily, že genocidium „*spáchané v míru nebo za války*“ je „*zločinem podle mezinárodního práva*“ a státy se zavazují mu zabránit a trestat je. Činy představující

¹⁷ MEICHANETSIDIS, V. Th. The Genocide of Greeks of the Ottoman Empire, 1913–1923. *A Comprehensive Overview Genocide Studies International*. 2015, Vol. 9, No. 1, s. 104–173.

¹⁸ Greek Genocide Resource Venter, Hellenic News 2020. Viz též MEICHANETSIDIS, V. Th. *The Genocide of Greeks of the Ottoman Empire, 1913–1923*, s. 173.

¹⁹ Viz blíže: Why Biden's Recognition of the Armenian Genocide is Significant? Biden recognises Armenian genocide. In: *thenationalnews.com* [online]. 25. 4. 2021 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.thenationalnews.com>>; Biden remembers Armenian genocide with seeming nod to Ukraine. Srov: „*On April 24, 1915, Ottoman authorities began persecuting Armenians by arresting and then deporting community leaders in Constantinople. The Persecution continued through 1917 and didn't fully end until the demise of the once – mighty Ottoman Empire at the end of World War.*“ Prezident Biden uvedl, že 1,5 milionu Arménů bylo systematicky zavražděno. Dostupné z: <<https://www.thenationalnews.com>>.

²⁰ Země, které uznaly arménskou genocidu: Argentina, Rakousko, Belgie, Bolívie, Brazílie, Kanada, Chile, Kypr, České republika, Dánsko, Francie, Německo, Řecko, Itálie, Litva, Lotyšsko, Libanon, Lucembursko, Nizozemsko, Paraguay, Polsko, Portugalsko, Rusko, Slovensko, Švédské, Švýcarsko, Sýrie, Vatikán, Venezuela, USA, Uruguay.

²¹ Viz pozn. č. 6.

genocidium jsou definovány v čl. II jako činy spáchané „v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou“. Mezi tyto činy podle článku II patří:

- a) usmrcení příslušníků takové skupiny;
- b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny;
- c) úmyslné uvržení kterékoliv skupiny do životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení;
- d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině zabránilo rození dětí;
- e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.

Je přitom zřejmé, že klíčovým faktorem pro označení těchto zločinů je ve smyslu čl. II Úmluvy citovaný „úmysl“. Za „*takové trestné činy*“ jsou v čl. III označeny:

- a) genocidium;
- b) spolčení k spáchání genocidia;
- c) přímé a veřejné podněcování ke spáchání genocidia;
- d) pokus o spáchání genocidia;
- e) účastenství na genocidiu.

V čl. V se smluvní strany zavázaly učinit nutná vnitrostátní opatření, aby zajistily účinnost Úmluvy, včetně trestů. Podle čl. VI osoby obviněné z genocidia mají být souzeny soudy toho státu, na jehož území byl zločin spáchán (teritoriální princip), nebo takovým mezinárodním trestním soudem, který může být příslušný pro smluvní strany, jež uznaly jeho pravomoc. Čl. VII zdůrazňuje, že zločiny genocidia vypočtené v čl. III nelze považovat pro účely extradice za zločiny politické. Úmluva v čl. VIII opravňuje smluvní strany požádat příslušný orgán OSN, aby učinil nezbytná opatření k zabránění a potlačení genocidia a ostatních zločinů uvedených v čl. III. Dalším klíčovým ustanovením i z hlediska ozbrojeného konfliktu mezi RF a Ukrajinou je čl. IX. Podle tohoto článku se spory smluvních stran týkající se výkladu provádění nebo plnění Úmluvy, včetně sporů týkajících se „*odpovědnosti státu za genocidium*“, předkládají na žádost některé sporné strany MSD. Úmluva vychází z principu teritoriální jurisdikce (čl. VI) a nikde nezmiňuje výslovně principy jurisdikce „univerzální“. Nemůže být však pochyb o tom, že státy mohou genocidium ve svém zákonodárství podřídit principu „univerzality“, jako je tomu v případě válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Ostatně zločin genocidia je nutno chápat jako zvláštní kategorii zločinů proti lidskosti.²²

Komise pro mezinárodní právo již v roce 1954 zahrнула činy státních orgánů nebo soukromých osob spáchané v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou do *Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva*.²³ Rozlišování zločinů podle mezinárodního práva a zločinů proti mezinárodnímu právu, jak to činí stať H. H. Jeschecka, je významově problematické,²⁴

²² CASSESE, A. *International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 252.

²³ Viz *Kodex zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva*, MRÁZEK, J. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*, s. 45.

²⁴ JESCHECK, H. H. Genocide. In: *Encyclopedia of Public International Law*. Vol. 11. Amsterdam: North-Holland, 1995, s. 542.

neboť např. zločiny proti lidskosti jsou zároveň i zločiny podle mezinárodního práva nebo prostě „mezinárodními zločiny“. Je vhodné připomenout, že Mezinárodní trestní soud (MTS) je podle svého Římského statutu oprávněn stíhat vedle zločinů proti lidskosti, zločinů válečných i zločiny genocidia a agrese.²⁵ Římský statut v čl. 5 vymezuje zločiny spadající do jurisdikce MTS. Na prvním místě je uveden zločin genocidy, následují zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese. V čl. 6 „Genocida“ se uvádí:

Pro účely tohoto Statutu se „genocidou“ rozumí kterýkoliv z níže uvedených činů spáchaný v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu:

- a) usmrcení příslušníka takové skupiny;
- b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch;
- c) úmyslné uvedení kterékoliv skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit jejich úplné nebo částečné fyzické zničení;
- d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí;
- e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.²⁶

Z hlediska vnitrostátního stíhání zločinů proti lidskosti a genocidia je vhodné zmínit alespoň proces proti A. Eichmannovi s jeho významným podílem na exterminaci Židů. Eichmann byl unesen Izraelci z Argentiny a postaven před Okresní soud v Jeruzalémě na základě zákona o potrestání nacistů a jejich spolupracovníků, přijatého poté, co se Izrael konstituoval ve stát. V sekci zákona 1(a) se uvádělo, že osoba, která spáchala některý z uvedených činů zaměřených na fyzickou likvidaci, se dopustila zločinu proti židovskému lidu (*against the Jewish people*). Soud svou jurisdikci založil na konstatování, že zločiny proti lidskosti představují „*delicta juris gentium*“, u nichž lze obecně uplatnit „*univerzální jurisdikci*“. Izraelský zákon, podle něhož byl Eichmann stíhán a 31. 5. 1962 popraven, definoval zločiny proti židovskému lidu především jako činy zaměřené na jeho fyzickou likvidaci. Soud provedl i srovnání zločinů podle zákona o potrestání exterminace Židů se zločinem genocidia.²⁷

Poměrně zvláštním pojetím genocidia je pojednání německého profesora H. H. Jeschecka v *Encyklopedii mezinárodního práva*, který vedle „*hrůzostrašné zkušenosti*“ ze zničení „*velké části evropského Židovství*“, označuje za genocidium i „*vyhnání*“ (*expulsion*) Němců a osob německého původu z „*bývalých východních provincií Německa a východních i jihovýchodních evropských zemí*“.²⁸ Finský profesor mezinárodního práva M. Koskenniemi označil toto hodnocení Jeschecka za „*znepokojivý příklad*“ (*disturbing exam-*

²⁵ MRÁZEK, J. International Criminal Court, War Crimes and Crimes against Humanity. In: ŠTURMA, P. (ed.). *The Rome Statute of the ICC at the Twentieth Anniversary*. Leiden – Boston: Brill – Nijhoff, 2019.

²⁶ Český text Římského statutu viz 84/2009 Sb. m. s. Účastníci Statutu od listopadu 2019 je 123 států.

²⁷ Note on the Eichmann Trial. In: STEINER, H. J. – VAGTS, D. F. *Transnational Legal Problems*. New York: The Foundation Press Mineola, 1986, s. 842–845. Na porušení své suverenity při únosu Eichmanna si Argentina stěžovala RB OSN. RB uvedla, že bylo v zájmu lidu všech zemí přivést Eichmanna před justici za činy, z nichž byl obviněn. Pokud by však takové činy opakovaly, mohly by podle RB ohrozit mezinárodní mír a bezpečnost. RB zároveň Izrael vyzvala, aby poskytla přiměřené reparace k obnovení přátelských vztahů mezi oběma zeměmi. Izrael se omluvil.

²⁸ Srov.: “[...] the expulsion of Germans and of persons of German descent living in the former eastern provinces of Germany and in eastern and southeastern European countries frequently took place under conditions that are classifiable as genocide.” JESCHECK, H. H. *Genocide*, s. 541.

ple) pojetí genocidia. Podle jeho přesvědčení srovnávat holocaust s „*vyhnáním Němců nebo Stalinovým gulagem je nejen nevhodné (awkward), nýbrž vede automaticky i ke snižování (diminish) specifčnosti pojmu genocidia*“. Tento autor poukázal na možnost, že Jescheck se tímto způsobem snažil zřejmě zmírnit (*alleviate*) pocit zvláštní morální zátěže Německa, a poukázal v této souvislosti i na problém relativizace vraždění Židů za druhé světové války, ke kterému docházelo v Německu v osmdesátých letech minulého století (tzv. *Historikerstreit*).²⁹

Samotná Úmluva o genocidiu je občas kritizována pro různé nedostatky a opomenutí. Patří k nim např. kritika, že Úmluva nezahrnuje kulturní genocidium (míní se zničení jazyka a kultury skupiny nebo zničení skupiny z politických důvodů). O kulturní genocidě mluvil v jistém smyslu papež František při návštěvě Kanady v červenci 2022, když se omlouval za oběti vyvolané katolickou církví na dětech v církevních školách.³⁰ Kritiku vyvolává nedostatečné vymezení národních, etnických, rasových a náboženských skupin, jakož i neexistence kritérií pro jejich definování. Donucovací mechanismus Úmluvy je považován za nedostatečný, vzhledem k tomu, že předpokládá především soudní řízení před soudy zemí, na jejichž území byla genocida spáchána. Problém je spatřován v tom, že za akty genocidia stojí běžně orgány státu a vnitrostátní orgány trestního řízení, které nejsou ochotny takové činy stíhat. Poukazuje se na to, že trvalo více než padesát let, než došlo k vytvoření Mezinárodního trestního soudu, jak to předpokládal článek II Úmluvy. Určitá nesrovnalost je spatřována mezi články VIII a IX Úmluvy. Zatímco první z těchto článků stanoví, že každá smluvní strana může „*požádat příslušný orgán*“ OSN, aby učinil všechna opatření, jež by považoval za nutná k zabránění a potlačení páchání genocidia, druhý z článků jasně uvádí, že spory týkající se výkladu, provádění nebo plnění Úmluvy, včetně sporů týkajících se odpovědnosti státu za genocidium, se předkládají k projednání MSD.³¹

B. Whiteker jako zvláštní zpravodaj Podvýboru pro diskriminaci a menšiny navrhl rozšířit ustanovení Úmluvy o: sexuální skupiny, tedy obecně muže, ženy a homosexuály; kulturní genocidu, etnocidu a ekocidu nebo politické skupiny. Návrh na přijetí dodatkového protokolu zahrnoval vyvražďování politických a jiných skupin nebo odpovědnost států za genocidium spolu s reparacemi. K dalším návrhům na doplnění Úmluvy patřilo zakotvení univerzální jurisdikce, vytvoření efektivního systému včasného varování před genocidiem a vytvoření nestranného a respektovaného mezinárodního orgánu pro otázky genocidia.³²

Je skutečností, že se orgány OSN dlouhou dobu po vstupu Úmluvy proti genocidiu v platnost dne 12. ledna 1951 tímto zločinem příliš nezabývaly. Snad teprve v roce 1982 se VS OSN poprvé vyjádřilo k masakru v provedení křesťanských falangistických jednotek v utečeneckých táborech Sabra a Šatila v Libanonu ve dnech 16.–17. září 1982. Podle izraelských zdrojů bylo zavražděno 700–800 osob, včetně žen a dětí. Oběťmi byli Palestinci, Libanonci, Iránci, Syřané a Alžířané. Běžně se uvádí, že izraelské jednotky mohly masakru

²⁹ KOSKENNIEMI, M. *Evil Intentions or Vicious Acts? What is prima facie evidence of genocide?*, s. 187.

³⁰ WINFIELD, N. Pope: Canadian residential school were cultural “genocide”. In: *apnews.com* [online]. 30. 7. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://apnews.com/article/pope-francis-religion-f0a5b44114856bb52d02b794c95c524c>>.

³¹ CASSESE, A. *International Criminal Law*. Oxford: In: EVANS, M. D. *International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 743.

³² WHITAKER, B. In: Doc. R/CN.4/Sub/2/1985/6, 2 July 1985.

zabránit. VS OSN ostře odsoudilo rozsáhlý masakr palestinských civilistů v těchto uprchlických táborech a konstatovalo, že masakr byl činem genocidy.³³ Lze konstatovat, že mnohé státy včetně velmocí dlouhou dobu váhaly s ratifikací nebo přistoupením k Úmluvě. USA ratifikovaly Úmluvu až 25. listopadu 1988 po přijetí „*the Genocide Convention Implementation Act*“, Velká Británie dne 30. ledna 1970 po přijetí „*the Genocide Act*“ v roce 1969. Čínská lidová republika ratifikovala Úmluvu 18. dubna 1983 a dnes již neexistující SSSR Úmluvu ratifikoval dne 3. května 1954.

USA s odkazem na čl. IX Úmluvy prohlásily, že k tomu, aby spor, jehož jsou stranou, byl předložen jurisdikcí MSD, je nezbytný souhlas USA, a to v každém jednotlivém případě. Kromě toho druhá výhrada USA konstatovala, že nic v Úmluvě nevyzývá ani neopravňuje k legislativní nebo jiné akci USA, zakázané Ústavou USA, tak jak je Ústava samotnými USA interpretována. V připojeném „vysvětlení“ (*understanding*) USA zdůraznily, že výraz „*úmysl zničit úplně nebo částečně národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou*“ podle čl. II znamená „*specifický úmysl zničit zcela nebo z podstatné části takové skupiny*“. V tomto prohlášení USA jednoznačně zdůraznily, že „*bez tohoto úmyslu požadovaného čl. II nejsou činy spáchané v průběhu ozbrojených konfliktů dostatečné ke spáchání genocidy*“ definované Úmluvou. Pokud jde o Mezinárodní trestní tribunál zmíněný v čl. VI, USA prohlásily, že si vyhrazují právo účastnit se řízení na tomto tribunálu pouze na základě smlouvy, uzavřené speciálně pro tento účel na doporučení a po souhlasu Senátu.

Nejvíce výhrad se týkalo čl. IX, který stanovuje obligatorní jurisdikci MSD ve věci interpretace, provádění nebo plnění Úmluvy, včetně sporů týkajících se odpovědnosti států za genocidium. Výhrady k tomuto článku mimo již zmíněné USA učinily např. Indie, ČLR, Vietnam, Venezuela, Maroko, Spojené arabské emiráty, Alžírsko, Srbsko, Černá Hora nebo Singapur. Další výhrady jednotlivých států se pak týkaly čl. XII, který připouštěl pouze možnost rozšířit aplikaci Úmluvy na nesamosprávná území. Výhrady vznesly především bývalé „socialistické země“ jako RF, Rumunsko, Polsko nebo Ukrajina. Belgie nebo Austrálie odmítly všechny vznesené výhrady. Mnohé státy odmítly první nebo i druhou výhradu USA. Druhou výhradu týkající se odkazu na Ústavu USA ve vztahu k Úmluvě odmítly např. státy jako Irsko, Itálie, Mexiko, Dánsko, Nizozemí nebo Švédsko. Brazílie např. odmítla všechny výhrady Běloruska, Československa nebo Ruska s odůvodněním, že jsou neslučitelné s předmětem a účelem Úmluvy.

Československo při podpisu Úmluvy učinilo výhrady k čl. IX a XII. Prohlásilo, že pokud jde o jurisdikci MSD ve sporech o výklad, použití nebo provádění Úmluvy, setrvává nadále na stanovisku, že v každém jednotlivém případě bude třeba dohody všech sporných stran pro předložení každého sporu k rozhodnutí MSD (čl. IX). Pokud jde o čl. XII, Československo učinilo výhradu, že všechna ustanovení Úmluvy se mají vztahovat i na nesamosprávná území, včetně území pod poručenskou správou.³⁴ Dne 26. dubna 1991 Československá vláda oznámila Generálnímu tajemníkovi OSN své rozhodnutí odvolat své výhrady k čl. IX učiněné při podpisu a potvrzené při ratifikaci.³⁵

³³ The General Assembly: “1. Condemns in the strongest terms the large – scale massacre of Palestinian civilians in Sabra and Shatila refugee camps; 2. Resolves that the massacre was an act of genocide.” UNGA Res. 37/123 D, 16 December 1982.

³⁴ Vyhláška ministerstva zahraničí č. 32/1995 Sb.

³⁵ K textu výhrad viz též UN Treaty series, Vol. 78, s. 303.

Vláda Velké Británie a Severního Irska učinila v průběhu let 1975 až 1996 celou řadu výhrad. V roce 1975 prohlásila, že neakceptuje výhrady vlád Albánie, Alžírsko, Argentiny, Bulharska, Barmy, Běloruské sovětské socialistické republiky, Československa, Maďarska, Indie, Mongolska, Maroka, Filipín, Polsko, Rumunsko, Španělska, Ukrajinské sovětské socialistické republiky a Sovětské socialistické republiky. V letech 1983, 1987, 1989 a 1996 Velká Británie vyjádřila nesouhlas s výhradami některých dalších států, zejména k čl. IX Úmluvy (Rwanda, Vietnam, Čínská republika, Jemen, USA, Singapur a Malajsie).

Řada států své námitky v poslední době odvolala, zejména pokud jde o čl. IX. Lze zmínit např. (ještě) SSSR, Ukrajinu, Bělorusko (18. března, 19. a 20. dubna 1989), Bulharsko (24. června 1992), Finsko (5. ledna 1998), Maďarsko (8. prosince 1989), Polsko (16. října 1997), Rumunsko (2. dubna 1977), Rwandu (15. prosince 2008), Španělsko (24. září 2009). Vláda Norska v notifikaci Generálnímu tajemníkovi OSN ze dne 14. října 1996 sdělila, že podle názoru norské vlády jsou výhrady k čl. IX neslučitelné s předmětem a účelem Úmluvy.

Vzhledem k početným výhradám a námitkám je pochopitelné, že se VS OSN obrátilo na MSD se žádostí o vypracování poradního posudku, který sehrál pozitivní roli při formulování výhrad, tak jak jsou zakotveny v čl. 19–23 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1989.

3. Posudek MSD v otázce výhrad k Úmluvě proti genocidii

Vzhledem k vysokému počtu výhrad požádalo VS OSN dne 16. listopadu 1950 v rezoluci MSD o vypracování poradního posudku v otázkách týkajících se postavení států, které učinily výhrady k Úmluvě proti genocidii vůči státům, které výhrady odmítly. Soud ve svém posudku z 28. května 1951 uvedl, že výhrady nejsou zakázány, i když Úmluva samotná žádná ustanovení o výhradách neobsahovala.³⁶ Soud potvrdil, že stát není vázán výhradami, se kterými nesouhlasil. Každý stát podle posudku je oprávněn sám rozhodnout, zda stát, který učinil výhradu, je či není stranou Úmluvy. VS OSN položilo Soudu tři otázky pro případ, že stát při ratifikaci nebo přistoupení k Úmluvě čelí výhradám učiněným při ratifikaci nebo přistoupení, nebo při podpisu s následující ratifikací:

- 1) Může stát, který činí výhrady, být považován za stranu Úmluvy, pokud na výhradě trvá i poté, co námitky k výhradám vznesou jedna nebo více stran Úmluvy, nikoliv však ostatní strany?
- 2) V případě pozitivní odpovědi na první otázku, klade se otázka, jaký účinek má výhrada mezi státem, který činí výhradu, a:
 - a) stranami, které vznesou námitku k výhradě?
 - b) státy, které výhradu přijmou?
- 3) Jaký bude právní účinek výhrad s ohledem na otázku, pokud se námitka vůči výhradám učinila:
 - a) signatářem, který Úmluvu dosud neratifikoval?
 - b) státem oprávněným k podpisu nebo přistoupení, který tak doposud neučinil.

³⁶ Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Advisory Opinion of 28 May 1951.

Na výzvu Soudu předložila řada států i mezinárodních organizací své vyjádření k problému. Kromě toho několik států učinilo ústní prohlášení jménem Generálního tajemníka OSN, dále pak vlády Izraele, VB a Francie. Soud hlasy pěti soudců ze sedmi na otázku první uvedl, že stát, jehož výhrady byly vystaveny námitkám jedné nebo více stran, a nikoliv stran dalších, může být považován za stranu Úmluvy. To ovšem platí pouze pokud, pokud je výhrada slučitelná s předmětem a účelem Úmluvy. Jinak tento stát nemůže být stranou Úmluvy. V odpovědi na otázku druhou Soud uvedl:

- a) Pokud strana Úmluvy činí námitky vůči výhradě, kterou považuje za neslučitelnou s předmětem a účelem Úmluvy, může mít za to, že stát činící výhradu není stranou Úmluvy.
- b) Pokud strana výhradu akceptuje jako slučitelnou s předmětem a účelem Úmluvy, může být strana činící výhradu považována za stranu Úmluvy.

Na otázku třetí Soud odpověděl:

- a) Námitka vůči výhradě učiněná signatářským státem, který dosud Úmluvu neratifikoval, může mít právní účinky uvedené v odpovědi na otázku první až po ratifikaci.
- b) Námitka vůči výhradě učiněná státem, který je oprávněn podepsat Úmluvu nebo k ní přistoupit, avšak dosud tak neučinil, je bez právního účinku.³⁷

Soud ve svém posudku z roku 1951 zaujal poměrně flexibilní přístup k výhradám, pokud si uvědomíme, že v tradičním pojetí výhrad platilo, že žádná výhrada není platná, pokud nebyla přijata všemi smluvními stranami.

4. Žádost Ukrajiny o předběžné opatření ve věci genocidia a nařízení (Order) MSD

Dne 26. února 2022 podali zástupci Ukrajiny žádost Mezinárodnímu soudnímu dvoru (MSD) o vydání předběžného opatření ve smyslu čl. IX Úmluvy o genocidiu.³⁸ S odvoláním na čl. 41 Statutu MSD a články 73, 74 a 75 Pravidel podala Ukrajina soudu současně i urgentní žádost o slyšení (*a hearing*) nebo jinou okamžitou akci k Ukrajině. Žádost požadovala, aby prezident MSD vyzval RF k okamžitému zastavení vojenských akcí až do zahájení vlastního slyšení. Žádost mimo jiné odmítla i výrok prezidenta Putina o potřebě „denacifikace“ a „demilitarizaci Ukrajiny“ a nutnosti potrestat osoby, které „spáchaly četné krvavé zločiny proti teroristům“.³⁹ Žádost označila tvrzení prezidenta RF za „absurdní lež“. V žádosti se rezolutně uvádí, že „Soud musí naléhavě chránit Ukrajinu až do přijetí rozhodnutí o tomto sporu“ a také „naléhavě přijmout předběžná opatření“. Žádost se obecně dovolává čl. IX Úmluvy a odkazuje na jurisdikci MSD ve věci předběžných opatření nebo povahy sporů.⁴⁰

³⁷ Ibidem. Summaries of Judgments, Advisory Opinion and Orders. Disentující stanoviska vyjádřili Vice-President MSD J. G. Guerrero a soudci Sir Arnold McNair, G. E. Read a Hsu Mo a soudce A. Alvarez.

³⁸ Request for the Indication of Provisional Measures Submitted by Ukraine. In: *icj-ij.org* [online], [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.icj-ij.org/public/files/case-related/182/182-20220227-WRI-01-00-EN.pdf>>.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*The Gambia v. Myanmar*), Provisional Measures, Order of 23 January 2020, *I.C.J. Reports*. 2020, s. 9, para 16. Obligation concerning Negotiations relating to Cessation of the Nuclear Arms Race and to Nuclear Disarmament (*Marshall Islands v. United Kingdom*), Preliminary objections, Judgement. *ICJ Reports*. 2016, s. 149, pozn. 36.

MSD ve svém nařízení (*Order*) z 16. března 2022 dospěl k názoru, že má v daném případě *prima facie* jurisdikci podle čl. IX Úmluvy o genocidii.⁴¹ Soud odmítl žádost RF, aby kauza byla odstraněna z „Obecného seznamu kauz“ Soudu pro zřejmý nedostatek jurisdikce.⁴² S odvoláním na čl. 41 svého Statutu MSD potvrdil svou pravomoc (*power*) přijmout „předběžná opatření“ (*provisional measures*). MSD konstatoval, že může realizovat svou pravomoc (*power*) pouze tehdy, je-li zjištěno, že práva strany požadující prodloužení opatření jsou zjevná.⁴³ Soud také poukázal na skutečnost, že v této fázi řízení není vyzván k tomu, aby definitivně určil, zda práva, která si Ukrajina přeje ochránit, také existují. Potřebuje proto pouze určit, zda práva požadovaná Ukrajinou ve věci samé (*on the merits*) zřejmě existují. Kromě toho musí podle Soudu existovat vazba mezi právy, jejichž ochrana se žádá, a požadovanými předběžnými opatřeními. Rozhodnutí Soudu se zde dovolává kauzy *The Gambia v. Myanmar*⁴⁴ Soud připomněl i stanovisko Ukrajiny, že RF jednala v rozporu se svými závazky a povinnostmi podle článků I a IV Úmluvy (bod 52, s. 12). Soud také upozornil, že podle čl. VIII Úmluvy každá smluvní strana může požádat příslušný orgán OSN, aby učinil všechna opatření nutná k zabránění a potlačení genocidia. Spory podle čl. IX Úmluvy pak podléhají projednání před MSD (bod 56).

Soud zdůraznil, že při plnění své povinnosti bránit genocidě může každý stát jednat pouze v rámci omezení stanovených mezinárodním právem a odkázal přitom na genocidní kauzu *Bosna a Hercegovina v. Srbsko*.⁴⁵ Podle soudu musí smluvní strany jednat v souladu s duchem a cíli OSN (bod 58). Soud dále konstatoval, že může přijmout rozhodnutí ve věci požadavků žadatele, pokud kauza dospěje v řízení až do stádia podstaty věci (*if the case proceeds to the merits*, bod 59). Soud konstatoval, že nemá důkaz, který by dokládal tvrzení RF o spáchání genocidy na území Ukrajiny. Zároveň vyslovil pochybnost o tom, že Úmluva zmocňuje k jednostrannému použití síly (bod 59). Ukrajina má podle Soudu „zřejmé právo“ (*applausible right*) nebýt vystavena vojenským operacím RF (bod 60). MSD s odkazem na čl. 41 svého Statutu opakovaně potvrdil, že má pravomoc přijmout předběžná či prozatímní opatření, pokud to okolnosti vyžadují (bod 65). Ignorování práva Ukrajiny na předběžné opatření by podle Soudu mohlo Ukrajině způsobit nenapravitelnou újmu (*irreparable harm*). Nařízení Soudu připomnělo i rezoluci VS OSN z 2. 3. 2022, která *inter alia* vyjádřila „vážné znepokojení nad zprávami o útocích na zařízení, včetně škol, nemocnic a další civilní objekty“. Rezoluce jednoznačně odsoudila i rozhodnutí RF „zvýšit připravenost svých jaderných sil“ (bod 76).⁴⁶

V návrhu svého rozhodnutí MSD znovu konstatoval, že podmínky pro vydání předběžného opatření byly naplněny a je třeba chránit práva Ukrajiny ještě před vydáním finálního rozhodnutí (bod 78). Podle Soudu měla RF zajistit, aby vojenské nebo nepravdivé vojenské jednotky, které jí mohou být řízeny nebo podporovány, nepodnikly žádné kroky

⁴¹ Viz bod 48: “In the light of the foregoing, the Court concludes that *prima facie*, it has jurisdiction pursuant to Article IX of the Genocide Convention to entertain the Case.” ICJ Allegation of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Genocide (*Ukraine v. Russian Federation*), Order, 16 March 2022.

⁴² Viz bod 49: “Given the above conclusion the Court considers that it cannot accede to the Russian Federation’s request that the case be removed from the General List for manifest lack of jurisdiction.” Ibidem.

⁴³ Viz bod 50: MSD se zde dovolával kauz „Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*The Gambia v. Myanmar*)”, Provisional Measures, Order of 23 January 2020, *ICJ Reports*. 2020, s. 18, para 13.

⁴⁴ *ICJ Reports*. 2020, s. 18, para 43, bod 51, s. 12.

⁴⁵ Application of the Genocide, *Bosna and Hercegovina v. Serbia and Monte Negro*, Judgment, *ICJ Reports*. 2007 (1), para 430, s. 221, viz bod 57.

⁴⁶ UNGA Res. A/RES/ES-11/1, 2. 3. 2022, note 3.

na podporu vojenských operací (bod 81). MSD nevyhověl žádosti Ukrajiny v jediném případě, kdy Ukrajina požadovala, aby RF na výzvu Soudu poskytla „zprávu“ o opatřeních k implementaci předběžných opatření do jednoho týdne po vydání nařízení Soudu a poté pravidelně podle požadavků soudu (bod 83). Soud rovněž potvrdil, že nařízení o předběžném opatření má závazný účinek (bod 84), v žádném případě však neprejudikuje rozhodnutí v samotném meritu věci. Soud ponechal nedotčené (*unaffected*) právo vlád Ukrajiny a RF předložit své argumenty v této kauze.

MSD přijal tato předběžná opatření:

1. RF okamžitě zastaví vojenské operace na území Ukrajiny zahájené 24. února 2022. Pro hlasovalo 13 soudců, proti dva (viceprezident Gevorgian, soudkyně Xue).
2. RF zajistí, že každá vojenská nebo nepravdělná ozbrojená jednotka, která jí může být řízena nebo podporována, stejně tak i každá organizace a osoby, které mohou podléhat její kontrole nebo řízení, nepodniknou žádné kroky na podporu zmíněných operací v bodě (1). Proti se z 15 soudců vyslovili shodně dva jako v bodě 1 (viceprezident Gevorgian a soudkyně Xue).
3. Obě strany se zdrží každé akce, která může zhoršit nebo rozšířit spor nebo učinit obtížnějším jeho řešení. V tomto případě hlasovalo kladně všech 15 soudců.

5. Genocidium v konfliktu na Ukrajině

Ruská invaze na Ukrajinu vyvolala širokou diskusi, zda zločiny páchané ruskými vojsky představují i zločin genocidia. Na toto téma se vyjadřují jak politici, tak právníci nebo i umělci. Odpovědi jsou mnohdy nejednoznačné a často se diametrálně liší. O páchání genocidy hovoří otevřeně především ukrajinský prezident nebo bývalý generální prokurátor Ukrajiny Andrej Kostin. Dne 20. září 2022 uspořádal *United States Institute for Peace* (USIP) diskusi o „*ruských zločinech na Ukrajině*“. Generální prokurátor Ukrajiny zde prohlásil, že „*existují rostoucí důkazy o genocidii páchaném ruskými jednotkami*“. Naproti tomu např. William B. Taylor, bývalý velvyslanec USA na Ukrajině a nyní viceprezident USIP, při stejné příležitosti poukázal na „*obtížnost prokázání genocidia*“ vzhledem k potížím s prokázáním úmyslu. V podstatě se účastníci snad většinově shodli, že v této otázce neexistuje konsensus, a otázka tak zůstává otevřená.⁴⁷ Jedním z hlavních argumentů ukrajinských představitelů o genocidě „*ukrajinského národa*“ je opakovaně tvrzení o únosch ukrajinských dětí ruskými vojáky a následné nucené udělení ruského občanství těmto dětem. Diskusi o genocidě je možné sledovat živě na videu.⁴⁸ Opakovaně o „*reálné genocidě*“ páchané ruskými jednotkami hovořil ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyj v souvislosti s ukrutnostmi ve městě Buča. Polský ministerský předseda Mateusz Morawiecki uvedl, že zabíjení v Buči a jiných městech „*musí být považováno za akty genocidy a jako k takovým se k nim musí přistupovat*“. Bývalý předseda britské vlády Boris Johnson uvedl, že útoky na civilní obyvatelstvo v Buči „*nejsou příliš vzdálené genocidě*“.

⁴⁷ Russia's Actions in Ukraine and the Crime of Genocide. In: *usip.org* [online]. 20. 9. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.usip.org/events/russias-actions-ukraine-and-crime-genocide>>. Srov.: „*This conduct likely constitutes war crimes and crimes of humanity, but the question of whether it constitutes genocide remains open.*”

⁴⁸ <<https://www.youtube.com/watch>>. Russian Actions in Ukraine and the Crime of Genocide, discussion on 20. 9. 2022. USIP organizuje i další podobné akce, viz <<https://www.usip.org/events>>.

Již zmíněný prezident USA Joe Biden obvinil ruské jednotky ze spáchání genocidy na Ukrajině a ruského prezidenta Vladimira Putina ze snahy „vymazat ideu“ (*wipe out the idea*) ukrajinské identity.⁴⁹ Obvinění ruských vojáků z páchaní zločinu genocidia se objevilo i v prestižním časopisu *Foreign Affairs* v červenci 2022. Autor článku v něm uvedl, že se Rusko dopouští nejzávažnějšího zločinu na Ukrajině, který si lze představit, tj. genocidia. Zmíněny jsou násilné činy směřující ke zničení (*to extinguish*) národní identity Ukrajiny a vymazání její identity jako nezávislé země a rusifikace jejího obyvatelstva.⁵⁰

Existují ovšem i opačné názory, které nabádají k větší opatrnosti a prozíravosti při označení zločinu na Ukrajině jako zločinu genocidia. Francouzský prezident Emmanuel Macron např. není ochoten hovořit o „genocidii“ a varuje před „*eskalací rétoriky*“ (*escalation of rhetoric*).⁵¹ Pro řadu autorů zabývajících se mezinárodním právem a mezinárodní politikou je obtížné nebo předčasné kvalifikovat ukrutnosti páchané na Ukrajině jako genocidium. Z celé řady autorů odmítajících označit činy ruské armády z důvodů předčasnosti nebo chybějících důkazů lze uvést např. J. L. Maynarda z *King's College* v Londýně, nebo Ph. Sandse, ředitele *The Centre for International Courts and Tribunals* na *University College* v Londýně. Podle Sandse je úkolem prokurátora zjistit úmysl zničit skupinu jako celek nebo částečně. Konstatoval, že mezinárodní soudy stanoví vysoký práh (*a very high threshold*) pro prokázání úmyslu. J. Maynard připustil, že ukrutnosti mohou být „*genocidní*“ nebo „*mohou eskalovat do genocidia*“ v budoucnu, zatím však pro genocidium neexistují důkazy.⁵² N. Quéniwet přímo napsal, že podle existujících informací se nezdá, že je páchána na Ukrajině genocida, neboť nelze zjistit řádný „*dolus specialis*“.

Opačný názor zaujaly ve svých prohlášeních parlamenty některých zemí. V Kanadě *House of Commons* přijal dne 27. 4. 2022 jednomyslně prohlášení, že „*Rusko páchá zločiny genocidy proti ukrajinskému lidu*“. Deklarace je nezávazná a nepožaduje na vládě přijmout nějaká opatření.⁵³ Také např. litevský parlament přijal 10. 5. 2022 jednomyslně usnesení, že ruská invaze na Ukrajinu představuje „*akt genocidy*“.⁵⁴ Ještě dříve uznal (21. 4. 2022) ruské akce na Ukrajině za „*genocidu*“ proti ukrajinskému národu estonský parlament (*Riigikog*).⁵⁵ Český Senát ve svém prohlášení z 11. 5. 2022 uznal ruské útoky na Ukrajině rovněž za genocidu. Na rozdíl od kanadského parlamentu toto prohlášení vyzvalo vládu, aby ruské válečné zločiny uznala jako „*genocidu*“.⁵⁶

⁴⁹ K těmto názorům viz WRIGHT, G. Ukraine war: Is Russia committing genocide? In: *bbc.com* [online]. 13. 4. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-61017352>>.

⁵⁰ HOOK, K. Why Russia's War in Ukraine is a Genocide. Not a Land Grab, but a Bid to Expunge a Nation. In: *Foreign Affairs* [online]. 28. 7. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.foreignaffairs.com/ukraine/why-russias-war-ukraine-genocide>>.

⁵¹ Viz Srov. Frances's Macron defends not using “genocide” to describe war crimes in Ukraine. French president says term “must be qualified by jurists, not by politicians” [online]. 14. 4. 2022 [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: <<https://www.aa.com.tr/en/europe/france-s-macron-defends-not-using-genocide-to-describe-russian-war-crimes-in-ukraine/2564064>>. Podobně např. <<https://www.theguardian.com/world/2022/apr/13/emmanuel-macron-genocide-ukraine-russia-biden>> [online], [cit. 2023-02-10].

⁵² QUÉNIVET, N. The Conflict in Ukraine and Genocide. *Journal of International Peacekeeping*, 2022, Vol. 25, No. 2, s. 141–154.

⁵³ ZIMONJIC, P. House votes unanimously to describe Russian military action in Ukraine as genocide. In: *CBC News* [online]. 27. 4. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.cbc.ca/news/politics/house-vote-ukraine-genocide-1.6433212>>.

⁵⁴ Lithuanian MPs unanimously call Russia's war in Ukraine a “genocide”. In: *Euronews* [online]. 10. 5. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.euronews.com.lithuagenocide>>.

⁵⁵ Estonia becomes first country to recognize Russia's actions in Ukraine as genocide. In: *The Kyiv Independent* [online]. 21. 4. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://kyivindependent.com/uncategorized/estonia-becomes-first-country-to-recognize-russias-actions-in-ukraine-as-genocide>>.

Řada států ve snaze podpořit Ukrajinu v její žádosti MSD o vydání předběžných opatření ve sporu proti RF ve věci interpretace aplikace nebo plnění úmluv k MSD ve smyslu čl. 63 jeho Statutu vyjádřila svou intervenci týkající se výpovědi (*allegations*) ke genocidě podle Úmluvy.⁵⁷ O jasné genocidě páchané na Ukrajině píše časopis *Ukraine Alert*, který za nejvíce alarmující aspekt genocidia označil „*etnické čistky*“ spočívající v únosech ukrajinských dětí do Ruska.⁵⁸

6. Genocidium v předcházející a následující jurisdikci MSD

Na rozdíl od ozbrojeného konfliktu na Ukrajině odmítl MSD v kauze *Legality of Use of Force* v roce 1994 přijmout na žádost bývalé Federativní republiky Jugoslávie (FRJ) předběžná opatření proti členským státům NATO, které se účastnily masového leteckého bombardování Jugoslávie od 24. března 1999. V žádostech Soudu o nařízení předběžného opatření individuálně proti 10 členům aliance žádala Federativní republika Jugoslávie MSD o nařízení okamžitého zastavení aktů použití síly a „*zdržení se každé hrozby silou nebo použití síly*“ proti FRJ.⁵⁹ Soud odmítl žádost mimo jiné z důvodu, že *prima facie* postrádal svou jurisdikci se žádostí FRJ zabývat. Ve dvou případech (*FRJ v. Španělsko* a *FRJ v. USA*) zúčastněné státy totiž vznesly své výhrady k čl. IX Úmluvy, který stanovil obligatorní jurisdikci MSD ve sporech týkajících se její interpretace nebo aplikace.⁶⁰ Právě článek IX Úmluvy byl jedním z klíčových důvodů pro jurisdikci MSD, již se dovolávala FRJ. Podle Soudu však ani bombardování FRJ nebylo *prima facie* důkazem porušení Úmluvy vzhledem k tomu, že zde chyběl „*prvek úmyslu*“ vyžadovaný podle čl. II Úmluvy.⁶¹ Soud zde jednoznačně a nekompromisně označil za „*klíčový předpoklad*“ vzniku zločinu genocidia subjektivní úmysl pachatele pro spáchání tohoto zločinu. Vznik zločinu genocidia tak předpokládá objektivní i subjektivní stránku zločinu. Objektivní rámec zločinu genocidia vyžaduje úplnou nebo částečnou destrukci některé národní, etnické, rasové nebo náboženské skupiny jako takové (Čl. II). Subjektivní stránka genocidia spočívá v úmyslu spáchat tento zločin. V trestním právu je odkaz na subjektivní a objektivní stránku trestného činu běžnou záležitostí. Je ovšem skutečností, že požadavek FRJ na vydání předběžných opatření směřoval proti státům, a nikoliv proti fyzickým osobám. Je proto otázka, co znamená konstatování, že stát „*zamýšlí spáchat genocidu*“.⁶² Jak známo z Článku o odpovědnosti států, vypracovaného Komisí pro mezinárodní právo, zmizel z iniciativy posledního zpravodaje po mnoha letech pojem „*zločinu státu*“, který byl následně nahrazen výrazem „*vážné porušení závazků podle kogentních norem mezinárodního práva*“ (viz čl. 40 a 41).

⁵⁶ JACK, V. Czech Senate recognizes Russian actions in Ukraine as genocide. In: *politico.eu* [online]. 11. 5. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<http://www.politico.eu/article/czech-senate-recognize-russia-action-ukraine-genocide/>>.

⁵⁷ Srov.: Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. V červnu až říjnu 2022 se k intervenci MSD přihlásily tyto státy: Nizozemsko, Řecko, Rakousko, Portugalsko, Austrálie, Španělsko, Finsko, Estonsko, Irsko, Itálie, Dánsko, Polsko, Francie, Rumunsko, Švédsko, USA, Německo, Velká Británie, Nový Zéland, Lotyšsko a Litva. Viz k tomu: <www.icj-cij.org/en/case/182>.

⁵⁸ In: *Atlantic Council* [online]. Dostupné z: <<https://www.atlanticcouncil.org/vl/>>.

⁵⁹ ICJ, *Legality of Use of Force*, Order of 2 June 1999, *Yugoslavia v. Belgium*.

⁶⁰ ICJ, *Legality of Use of Force*, Order of 2 June 1999, *Yugoslavia v. USA*, paras 21–29.

⁶¹ “[I]t does not appear at the present stage of the proceedings that the bombing which form the subject of the Yugoslav Application indeed entail the element of intent towards the group as such, required by the provision of Article II of the Genocide Convention.” *Legality of Use of Force*, pozn. č. S9, para 40.

⁶² CRAWFORD, J. *The International Law Commission's Articles on State Responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 242–249.

FRJ obvinila NATO z útoků nejen na vojenské, nýbrž i na civilní objekty s velkým počtem obětí. Obvinění zemí NATO zahrnovala i použití zbraní obsahujících obohacený uran (*depleted uranium*) nebo vyzbrojování a výcvik tzv. Kosovské osvobozené armády (*Kosovo Liberation Army*) na podporu teroristických skupin a secesionistického hnutí na území FRJ. Tím podle FRJ země NATO porušily závazek obsažený v Úmluvě o genocidii, neuvádět národní skupiny do životních podmínek vedoucích k fyzickému zničení takových skupin.⁶³ Vedení NATO na toto obvinění reagovalo popřením úmyslu spáchat genocidium, jak to předpokládá čl. II Úmluvy. Soud zkoumal, zda porušení Úmluvy namítaná FRJ spadají pod její ustanovení a spor podléhá *ratione materie* jeho jurisdikci. Odvolal se přitom i na svůj posudek v kauze *Legalita hrozby nebo použití jaderných zbraní*. Podle Soudu se v tehdejšímu stavu řízení nezdálo být zřejmé, že bombardování, které bylo předmětem jugoslávské žádosti, „*tvoří vsutku prvek úmyslu vůči skupině jako takové*“. Nedostatek „*úmyslu*“ pak vedl Soud k výroku, že činy žalované Jugoslávii nespádají pod ustanovení Úmluvy.⁶⁴ Rozhodnutí Soudu odmítnout žádost FRJ o vydání předběžných opatření z důvodu, že nebyla provázena „*zvláštním důkazem*“ o existenci subjektivního faktoru „*úmyslu*“ (*intent to commit genocide*), bylo vystaveno kritice. Spočívala mimo jiné ve výtce, že pokud Soud nekvalifikoval masivní letecké bombardování za *prima facie* důkaz své jurisdikce podle Úmluvy, pak je i obtížné předvídat, jaké činy by mohly takový důkaz poskytnout. Odmítnutí bombardování Jugoslávie za *prima facie* důkaz spáchání zločinu genocidia označil M. Koskenniemi za pochybné (*puzzling*).⁶⁵ Skutečnost, že MSD nepovažoval počet obětí, spolu s jinými masivními strastmi způsobenými srbské společností, za *prima facie* oprávnění zkoumat, zda či nikoliv lze aplikovat Úmluvu o genocidii, bylo podle finského autora stvrzením stanoviska NATO k událostem v Jugoslávii bez seriózní argumentace za samozřejmě (*self-evident*) správné. Z hlediska NATO šlo o „*kolaterální škody*“. Podle zmíněného autora se „*pravděpodobně jednalo o nevyhnutelný důsledek vojenských akcí, za které nese základní odpovědnost srbská vláda*“. ⁶⁶ Z hlediska přístupu MSD je zřejmé, že jeho rozhodnutí nepřispělo k vyjasnění, jaké akce jsou či mohou být *prima facie* důkazem spáchání genocidia. MSD v dané kauze také konstatoval, že „*hrozba silou nebo použití síly proti státu nemohou samy o sobě představovat zločin genocidia ve smyslu čl. II Úmluvy*“. ⁶⁷ Prokázat genocidní úmysl NATO při bombardování jejího území se podle soudu FRJ nepodařilo.

Úmysl spáchat genocidu není a nebude často jednoduché prokázat. Nicméně subjektivní faktor úmyslu je pro kvalifikaci na zločin genocidia nezbytný, neboť to vyplývá ze samotné definice tohoto zločinu v Úmluvě o genocidii. V případě, že takový úmysl není zcela zřejmý, je nutné ho dovodit z různých doprovodných faktorů, včetně vyhlášených cílů nebo vlastní povahy a účinků ozbrojených akcí. Je nutno počítat i s tím, že státy a jiní aktéři mohou genocidní úmysl záměrně popírat.⁶⁸ Subjektivní prvek úmyslu pak vede k rozlišování mezi „*zločiny genocidia*“ a „*zločiny proti lidskosti*“.

⁶³ Legality of Use of Force Case, pozn. 46, para 3.

⁶⁴ Ibidem, par 40, 41. Posudek MSD „*Legality of the Threat on Use of Nuclear Weapons*“, viz *ICJ Reports*. 1996, Advisory Opinion, s. 4.

⁶⁵ KOSKENNIEMI, M. *Evil Intentions or Vicious Acts? What is prima facie evidence of genocide?*, s. 198.

⁶⁶ Ibidem, s. 198.

⁶⁷ Viz pozn. 60.

⁶⁸ Srov.: “[T]he question of intent is such that states may open genocidal activity by noting that the relevant intent to destroy in whole or in part was in fact absent.” SHAW, M. N. *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 263.

Odmítnutí žádosti FRJ označil M. Koskenniemi za „mystérii“ ve způsobu, jak soud dospěl k tomuto závěru bez slyšení stran. Jako „absurdní“ kritizoval pozici Soudu, podle níž bombardování NATO včetně použití zbraní obsahujících „depleted uranium“ neumožňuje v důsledku jejich „objektivní povahy“ učinit závěr o „genocidním úmyslu“. Za „cynický“ označil způsob, jakým MSD potvrdil názor na bombardování. Zároveň však uvedl, že v žádném případě netvrdí, že při bombardování šlo o genocidium, nebo bylo jinak ilegální. Pouze konstatoval, že „ničení způsobené jednotkami NATO zahrnovalo mimořádné dramatické porušení práv jednotlivců a skupin v Srbsku a MSD pak mohl kauzu posoudit při zkoumání meritu věci“. Uvedený autor vyjádřil nesouhlas s názorem implicitně vyjádřeném v rozhodnutí MSD, že bombardování, které zabíjí stovky nevinných lidí (cca 2000 osob) a ničí průmyslovou infrastrukturu, neobsahuje jasný závěr (*plausible inference*) o „úmyslu zničení“. Konstatování soudu označil za „jasně chybné“, neboť za určitých okolností může být takové konstatování dostačující pro naplnění objektivního i subjektivního rámce zločinu genocidia, jak to vyžaduje čl. II Úmluvy.⁶⁹

Dne 20. 3. 1993 poslala Bosna a Hercegovina v souladu s čl. 41 Statutu MSD žádost o vydání předběžného opatření proti Jugoslávii (Srbsko – Černá Hora) v souvislosti s krizí v Bosně. V žádosti se uvádělo, že se Jugoslávie (Srbsko – Černá Hora) dopustila porušení Úmluvy o genocidii.⁷⁰ MSD se nejprve zabýval námitkou Jugoslávie, že Bosna a Hercegovina není stranou Úmluvy o genocidii, a proto nemůže jít o spor stran podle čl. IX Úmluvy. Soud však tuto námitku odmítl a uvedl, že lze dovodit jeho jurisdikci v rozsahu, v němž se podstata sporu vztahuje k interpretaci, aplikaci nebo plnění Úmluvy.⁷¹ Po tomto konstatování Soud vydal nařízení, kterým vyhověl žádosti Bosny a Hercegoviny. Při zvažování *prima facie* své jurisdikce MSD ani nezkoumal, zda činy žalované Bosnou a Hercegovinou spáchala Jugoslávie, nebo šlo o úmysl někoho jiného. Soudu k rozhodnutí postačila existence „efektivního sporu“ mezi dvěma stranami Úmluvy o její výklad nebo aplikaci. Jugoslávie obvinění popřela s tím, že žádné její jednotky na území Bosny a Hercegoviny nebyly. Jugoslávie byla v žádosti obviněna z podpory vojenských a paravojenských aktivit, včetně bombardování a ostřelování měst a vesnic, zničení domů, nucené migrace civilistů, činů násilí, včetně poprav, vražd, mučení a znásilňování. Naproti tomu Jugoslávie obvinila představitele Bosny ze spáchání genocidy na srbském lidu v Bosně a Hercegovině. MSD na vzájemná obvinění reagoval tak, že nemůže učinit definitivní zjištění faktu nebo prokázat obvinění (*imputability*). Potvrdil však právo každé ze sporných stran rozporovat skutečnosti, z nichž jsou obviněny, a předkládat argumenty s ohledem na „merits“ věci. Podle Soudu musí tato práva sporných stran zůstat nedotčena jeho rozhodnutím o předběžných opatřeních.⁷² Soudu v tomto případě k rozhodnutí o předběžných opatřeních a *prima facie* jurisdikci postačila existence sporu stran o tom, zda Úmluva o genocidii je aplikovatelná na činy, z nichž se obviňují.⁷³

V rozsudku MSD z 11. července 1996 se MSD vrátil k podání republiky Bosna a Hercegovina z 20. 3. 1993 ve věci porušení Úmluvy o genocidii na základě jejího čl. IX. V tomto svém podání Bosna a Hercegovina žádala o vydání předběžného opatření podle čl. 41

⁶⁹ KOSKENNIEMI, M. *Evil Intentions or Vicious Acts? What is prima facie evidence of genocide?*, s. 200, 205–206, 207.

⁷⁰ ICJ Reports 1993. Application of the Genocide Convention Case [*Bosnia and Hercegovina v. Yugoslavia (Serbia and Monte Negro)*], Order 8 April 1993, para 14, s. 11–12.

⁷¹ *Ibidem*, para 26, s. 16.

⁷² *Ibidem*, paras 40, 43, 44, s. 21, 22.

⁷³ ICJ Reports 1996. Application of the Genocide Convention, Jurisdiction and Admissibility, paras 28, 33.

Statutu MSD. Již 1. dubna 1993 FRJ předložila Soudu písemné vyjádření k uvedené žádosti a požadavek na přijetí předběžných opatření vůči Bosně a Hercegovině. Soud přijal dvě svá nařízení datovaná 8. a 16. dubna 1993 s cílem ochránit práva podle Úmluvy. Dne 27. 7. 1993 Bosna a Hercegovina předložila novou žádost o předběžná opatření. Dne 10. srpna FRJ předložila rovněž žádost o vydání předběžných opatření spolu s vyjádřením k žádosti Bosny a Hercegoviny. Soud v nařízení z 13. září 1993 potvrdil svá opatření obsažená již v nařízení z 8. dubna 1993. Aniž bychom podrobně zkoumali průběh celého řízení, lze konstatovat, že MSD dospěl k závěru, že má v dané kauze jurisdikci jak *ratione personae*, tak i *ratione materie* na základě čl. IX Úmluvy (viz bod 34). Soud se musel ovšem nejdříve vypořádat se sedmi námitkami FRJ (od 4. 2. 2003 Srbsko a Černá Hora, od 3. června 2003 Srbská republika) proti předběžným opatřením navrhovaným Bosnou a Hercegovinou. FRJ se snažila prokázat, že MSD nemá pravomoc přijmout předběžná opatření podle návrhů Bosny a Hercegoviny. Některé námitky FRJ Soud odmítl naprostou většinou 14 nebo 13 hlasů vůči jednomu nebo dvěma hlasům (celkem 6), jednu FRJ sama stáhla.⁷⁴

MSD již v tomto rozsudku odmítl přijmout předběžná opatření navrhovaná FRJ a konstatoval, že má jurisdikci pro řešení daného sporu podle čl. IX Úmluvy.⁷⁵ Dne 24. 4. 2001 podala FRJ žádost MSD o revizi rozsudku z 11. 7. 1996. Soud prohlásil, že má jurisdikci se kauzou zabývat na základě čl. IX Úmluvy. Jugoslávie tvrdila, že revize je nutná, jelikož je jasné, že před 1. 11. 2000 (datum, kdy byla Jugoslávie přijata jako nový člen OSN) Jugoslávie nepokračovala v právní a politické personalitě bývalé Socialistické federální republiky Jugoslávie, nebyla členem OSN a nebyla stranou Statutu MSD ani stranou Úmluvy o genocidii. Soud žádost odmítl s tím, že přijetí rezoluce 47/1 neovlivnilo právo FRJ vystupovat před Soudem za podmínek stanovených jeho Statutem a neovlivnilo její postavení, pokud jde o vztah k Úmluvě.⁷⁶

V rozsáhlém rozsudku MSD z 23. února 2007 v kauze týkající se aplikace Úmluvy o genocidii mezi Bosnou a Hercegovinou na jedné straně a Srbskem a Černou Horou na straně druhé, MSD v závěrečné „operativní klauzuli“:

- 1) odmítl hlasy 10 soudců proti 5 námitky odpůrce FRJ (Srbsko a Černá Hora), že soud nemá jurisdikci podle čl. IX Úmluvy rozhodnout spor vznesený Republikou Bosna a Hercegovina dne 20. 3. 1993;
- 2) hlasy 13 soudců proti 2 rozhodl, že Srbsko nespáchalo genocidu prostřednictvím svých orgánů nebo osob, jejichž činy podléhaly odpovědnosti podle mezinárodního práva pro porušení závazků vyplývajících z Úmluvy;
- 3) přiznal hlasy 13 soudců proti 2, že Srbové nekonspirovali (*not conspired*) ani nepodněcovali ke spáchání genocidy při porušení svých závazků podle Úmluvy;
- 4) potvrdil hlasy 11 soudců proti 4, že Srbsko nebylo spolupachatelem (*complicity*) genocidy.

Soud naopak uznal, že Srbsko:

- 5) porušilo závazek zabránit genocidě s ohledem na události, ke kterým došlo ve Srebrenici v červnu 1995 (12 hlasů pro, dva proti);

⁷⁴ ICJ Reports 1996, Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of Genocide, *Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia*, Preliminary Objections.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ ICJ Reports 2003, Judgment of 3 February 2003.

- 6) porušilo své závazky podle Úmluvy tím, že nepředalo R. Mladiće obviněného z genocidy a spiknutí ke genocidě k souzení před ICTY (14 hlasů pro, 1 proti);
- 7) porušilo své závazky vyplývající z předběžných opatření z 8. 4. a 11. 9. 1993, jelikož nerealizovalo své pravomoci zabránit genocidě ve Srebrenici v červnu 1995 (13 hlasů pro, 2 proti);
- 8) musí přijmout okamžitě účinné kroky k zajištění plného souladu se závazky podle Úmluvy a potrestat činy genocidia, jak jsou vymezeny v čl. II Úmluvy, nebo jiné činy popsané v čl. III, a předat jednotlivce obviněné z genocidy ICTY a plně s tímto Tribunálem spolupracovat (14 hlasů pro, 1 proti);
- 9) na základě zjištění MSD obsažených v bodech 5 a 7 bylo Srbsko vystaveno požadavkům přiměřené satisfakce (*appropriate satisfaction*) (13 hlasů pro, 2 proti).⁷⁷

Bosna a Hercegovina se z rozsudkem zbavujícím Srbsko obvinění z genocidy neztožnila a požádala MSD o revizi rozsudku. Žádost inicioval B. Izetbegović, muslimský člen tříčlenného bosenského presidentství (*tripartite presidency*). MSD v dopise z 9. března 2007 žádost odmítl z důvodu, že nebyla podepsána všemi třemi členy tohoto orgánu. Žádost vyvolala hněvivou reakci Srbska a odmítavé společné stanovisko velmocí, včetně USA a RF, vyzývající k dialogu a nezvyšování napětí.⁷⁸

7. K činnosti mezinárodních trestních soudů a tribunálů při stíhání zločinů genocidia

Účelem tohoto článku není podrobně zkoumat otázky trestněprávní jurisdikce mezinárodních nebo i vnitrostátních soudů při stíhání a trestání genocidy. Přesto je vhodné se o některých případech realizace trestněprávní odpovědnosti s ohledem na globální problém genocidy alespoň rámcově zmínit. Jedná se především o činnost Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTJ), Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR) a pochopitelně i Mezinárodní trestní soud (ICC) v Haagu.

Vedle mezinárodní trestní odpovědnosti jednotlivce nelze pominout ani mezinárodní právní odpovědnost států za zločiny genocidia. Článek I Úmluvy o genocidii sice zavazuje státy „zabraňovat a trestat“ zločin genocidy, jinak se však Úmluva zaměřuje na trestní odpovědnost jednotlivce. Obecně se uznává, že zákaz genocidia má v mezinárodním právu status *jus cogens*. MSD i další mezinárodní soudy při svém rozhodování vycházely z Úmluvy jako základu pro své rozhodování, a nikoli již ze statusu genocidy jako normy *jus cogens* v obyčejovém mezinárodním právu. Jaký je tedy vztah mezi Úmluvou a oby-

⁷⁷ ICJ Reports 2007, Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), Judgment of 26 February 2007. „Dissenting opinion“ vůči rozsudku vyjádřili viceprezident Al-Khasawneh, soudci Ranieva, Shi, Koroma (*joint dissenting opinion*), „a joint declaration“ prezentovali soudci Shi a Karoma. Soudci Owada a P. Tomka vyjádřili své „*separate opinions*“ stejně jako soudce Mahiou. Soudci Keith a Bennouna připojili svou „*declaration*“. Rozsáhlý rozsudek podepsala v té době prezidentka MSD Rosalin Higgins.

⁷⁸ ICJ Rejects Bosnian Request to Review Ruling that Cleared Serbia of Genocide. In: *rfert.org* [online]. 9. 3. 2017 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <www.rfert.org/icj-bosnia-serbia-genocide/28360242.html>, nebo DJURDJEVIC, M. G. – KOVACEVIC, D. Bosnia Appeal in Genocide Case Against Serbia Rejected. In: *balkaninsight.com* [online]. 9. 3. 2017 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://balkaninsight.com/2017/03/09/bosnia-appeal-in-genocide-case-against-serbia-rejected-03-09-2017/>>.

čejovou normou *jus cogens*? Jinou, a pro některé autory spornou otázkou je, zda závazek „zabránit a trestat“ zločin genocidia zahrnuje i zákaz jeho spáchání (*prohibition of the commission of genocide*). U odpovědnosti států za genocidu není zcela jasné, zda se v tomto případě uplatní „*genocidal intent*“, když články o odpovědnosti států (*ILC Articles of State responsibility*) nic takového nevyžadují. O „*odpovědnosti státu za genocidium*“ a předkládání sporů k projednání před MSD hovoří výslovně čl. IX Úmluvy. Pouze státy mohou být stranou takových sporů. Při projednávání sporu *Bosna a Hercegovina v. Srbsko a Černá Hora* v otázce genocidia Jugoslávie, respektive Srbsko a Černá Hora namítaly, že Úmluva pokrývá pouze odpovědnost za porušení povinnosti „zabránění a trestání“ zločinu genocidia, nikoli však za jeho spáchání. Soud reagoval konstatováním, že odkaz čl. IX Úmluvy na odpovědnost státu nevyklučuje žádnou formu odpovědnosti státu.⁷⁹ Podle čl. 4 Návrhu článků o odpovědnosti se chování každého orgánu státu považuje z mezinárodního práva za čin tohoto státu. Je obecným pravidlem o odpovědnosti, že stát neodpovídá za činy soukromých osob, i pokud jsou spáchány na jeho území.

Vrátíme-li se k mezinárodněprávní trestní odpovědnosti za zločin genocidia, je třeba v první řadě zmínit činnost Mezinárodního vojenského tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY). Již v roce 2001 byl ze zločinů genocidia nejprve obviněn a také odsouzen i generál R. Krstić. Po jeho odvolání proti rozsudku byl však v roce 2004 shledán vinným „pouze“ z návodu ke genocidě.⁸⁰ Ze zločinu genocidia vedle zločinů proti lidskosti a zločinů válečných byl obviněn generál R. Mladić. V této souvislosti je nutno zmínit fyzickou exterminaci 8000 bosenských muslimů srbskými jednotkami v masakru ve Srebrenici v červenci 1995. Masakr spáchala armáda Republiky srbské pod velením R. Mladiće. On sám po obvinění ze spáchání genocidy nakonec pro tento čin přímo odsouzen nebyl. Byl však vedle zločinů proti lidskosti a zločinů válečných odsouzen roku 2017 „pouze“ ze spoluviny (*complicity*) na genocidě.⁸¹ ICTY odsoudil za zločiny genocidia v roce 2016 bývalého prezidenta Republiky srbské R. Karadžiće.⁸² Za zločin nezabránění spáchání zločinu genocidia byl vedle zločinů válečných a zločinů proti lidskosti před ICTY obviněn i bývalý prezident bývalé Jugoslávie Slobodan Milošević, který po čtyřletém procesu krátce před vynesením rozsudku dne 11. března 2006 zemřel.⁸³

ICTR vytvořený 8. listopadu 1994 stíhal zločiny genocidia spáchané ve Rwandě mezi 1. lednem a 31. prosincem 1994. Podle některých údajů bylo zavražděno na 500 000 lidí. V roce 1998 byl za genocidu, vedle zločinů proti lidskosti, odsouzen Jean-Paul-Akayesu,⁸⁴ starosta obce Taba v prefektuře Gitarama a ministerský předseda z doby genocidy Jean Kambanda, který svou vinu přiznal.⁸⁵

K rozsáhlým masakrům ideologicky nekonformních skupin a etnických menšin (Vietnamců, Číňanů, buddhistických mnichů) docházelo za vlády Rudých Khmérů (1975–1979) v Kambodži. Počet zavražděných se odhaduje na neuvěřitelných dva a půl až tři miliony

⁷⁹ ICJ Reports 2007, Judgment of 26 February 2007, para 150.

⁸⁰ *Prosecutor v. R. Krstić* – Trial Chamber – judgement-IT-98-33, 2001, ICTY 8, 2 August; *Prosecutor v. R. Krstić* – Appeals Chamber – Judgment-IT-98-33, 2004, ICTY 7, 19 April 2004.

⁸¹ *R. Mladić case IT-09-92, IT-95-5/18-IT* (Judgment of 22 November 2017), Trial Judgment Summary for R. Mladić. Dostupné z: <<https://www.icty.org/X/cases/mladic/tjug/en/171122-summary-en-pdf>>.

⁸² *Prosecutor v. Radovan Karadžić*, Case N. IT-95-5/18-T, Judgment of 24 March 2016.

⁸³ *Prosecutor v. Slobodan Milosevic*, Case IT-02-54-I, Decision 14 June 2004.

⁸⁴ *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, case N. ICTR-96-4/, Judgment, 2 September 1998.

⁸⁵ *The Prosecutor v. Jean Kambanda*, Case N. ICTR-97-23-/, Judgment and Sentence, 4 September 1998.

obětí. Vůdce Rudých Khmérů Pol Pot nebo také „bratr číslo jedna“ zemřel nepotrestán v roce 1998. Za spáchání genocidy byli odsouzeni např. bývalý ministerský předseda Nuon Chea, poslední vůdce Rudých Khmérů a hlava státu Khieu Samphan, ministr zahraničí Ieng Sary a jeho žena I. Thirith jako ministryně pro sociální otázky. Rozsudky byly vynešeny 16. listopadu 2018 Mimořádnou komorou kambodžského Nejvyššího soudu (ECCC), vytvořené na základě dohody kambodžské vlády s OSN.⁸⁶ I. Sary zemřel v březnu 2013 a jeho žena byla propuštěna ze zdravotních důvodů. Vedoucí činitelé Rudých Khmérů byli shledáni odpovědnými za jednu z nejbrutálnějších forem genocidy.⁸⁷

Rada bezpečnosti OSN ve své rezoluci 1593/2005 z 31. 3. 2005 požádala ICC (MTS) o prošetření situace v Dárfúru v Sudánu poté, co konstatovala, že situace představuje hrozbu mezinárodnímu míru a bezpečnosti. Rezoluce vycházela ze zprávy Mezinárodní komise pro vyšetřování událostí v Dárfúru, která byla zřízena rezolucí RB č. 1564. ICC se zabýval zločiny genocidia, válečnými zločiny a zločiny proti lidskosti. Teprve 14. 7. 2008 ICC obvinil úřadujícího soudánského prezidenta Omara Al-Bashira ve třech bodech z genocidia, v pěti bodech ze zločinů proti lidskosti a pěti vražd.⁸⁸ ICC však vydal zatykač pouze z důvodů zločinů proti lidskosti, zločinů válečných, nikoli pro genocidu.

Z hlediska vnitrostátní úpravy trestání zločinu genocidia se zmíníme alespoň o právní úpravě genocidia v českém trestním zákoníku. Je obsažena v hlavě XIII *Trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy* v dílu 1 *Trestné činy proti lidskosti*, kde je na prvním místě v § 400 definováno genocidium takto:

- (1) *Kdo v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou, třídní nebo jinou podobnou skupinu lidí:*
 - a) *uvede příslušníky takové skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit jejich úplně nebo částečné fyzické zničení,*
 - b) *provede opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí,*
 - c) *násilně převádí děti z jedné takové skupiny do druhé, nebo*
 - d) *způsobí příslušníkům takové skupiny těžkou újmu na zdraví nebo smrt, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let nebo výjimečným trestem.*
- (2) *Stejně bude potrestán, kdo k takovému činu v odst. 1 veřejně podněcuje.*
- (3) *Příprava je trestná.*⁸⁹

Porovnáme-li vymezení skutkové podstaty genocidia v našem trestním zákoníku např. se Statutem Mezinárodního trestního soudu, je zřejmé, že trestní zákon navíc zmiňuje „*třídní a jinou podobnou skupinu*“, což je samo o sobě problémem interpretace. Při formulaci bodu 2. zákona vypadlo slovo „*přímo*“ u trestného činu „*podněcování*“, jak je obsaženo v Úmluvě o genocidii. I zde pak může vzniknout interpretační problém, co je vlastně „*podněcování*“ s trestní sazbou až dvaceti let nebo trestem výjimečným.

⁸⁶ Viz UNGA res. 57/228, Khmer Rouge trials z 22. 5. 2003, která schvaluje Dohodu mezi OSN a královskou vládou Kambodže o stíhání spáchaných zločinů podle kambodžských zákonů.

⁸⁷ A Tribunal for Cambodia. In: *ushmm.org* [online]. [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.ushmm.org/genocide-prevention/countries/cambodia/case-study/justice/tribunal>>; Khmer Rouge leaders found guilty of Cambodia genocide. In: *BBC* [online]. 16. 11. 2018 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/world-asia-46217896>>.

⁸⁸ Dárfúr, Sudán, International Criminal Court, Trying individuals for genocide, war crimes, crimes against humanity, and aggression. In: *Cour Pénale Internationale* [online]. [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.icc-cpi.int/darfur>>.

⁸⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, včetně zákona č. 130/2022 Sb.

Závěr

Článek se zabývá problémy genocidia v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na Ukrajině a rozhodnutím MSD o předběžných opatřeních vůči RF na základě žádosti Ukrajiny. Invaze ruských vojsk byla zahájena dne 24. února 2022 pod „krycím“ názvem „*zvláštní vojenská operace*“ Ruská federace obvinila Ukrajinu z činů genocidia vůči separatistické „Doněcké lidové republice“ a „Luhanské lidové republice“. Dne 26. února 2022 podala Ukrajina k MSD žádost o vydání předběžných opatření na základě čl. IX Úmluvy o genocidii. Dne 5. března 2022 RF oznámila, že se ústního projednání nezúčastní a 7. března odmítla uznat jurisdikci MSD v dané kauze. I když byl článek inspirován především nařízením MSD o předběžných opatřeních vůči RF, zabývá se i dalšími případy rozhodování o předběžných opatřeních v praxi MSD. Při zkoumání problémů jurisdikce MSD dospěl autor tohoto pojednání k tomu, že je třeba se zabývat i často kontroverzními interpretacemi samotného pojmu genocidy, historií zločinu genocidia, politickým a ideologickým zneužíváním tohoto pojmu s výhradami k Úmluvě o genocidii a posudkem MSD k této otázce. Nebyla pomínuta alespoň rámcově ani mezinárodní trestní odpovědnost a odpovědnost státu za genocidium.

Článek se nezabývá dalšími otázkami, jako je obsah pojmu „*speciální operace*“, neboť samotný název vojenské akce v podání útočníka nemá z hlediska mezinárodního práva relevanci. V dopise z 24. února 2022 stálý představitel RF v OSN požádal Generálního tajemníka OSN, aby jako dokument RB OSN rozeslal „*prohlášení*“ (*address*) prezidenta V. Putina občanům RF, že „*speciální vojenská operace*“ byla podniknuta „*v souladu s čl. 51 Charty OSN se souhlasem Rady Ruské federace*“, a to „*ve shodě se smlouvami o přátelství a vzájemné pomoci s Doněckou lidovou republikou a Luhanskou lidovou republikou*“.⁹⁰

Vrátíme-li se zpět k samotnému pojmu genocidia, lze se v odborné literatuře setkat s různými „typy“. Vedle základní koncepce fyzické exterminace určité skupiny ve smyslu čl. II Úmluvy se zmiňují pojmy genocida politická, ekonomická a také kulturní. Oponenti „*kulturní genocidy*“ však uvádějí, že tato koncepce podkopává (*undermines*) jasný rozdíl mezi autoritářskými a demokratickými státy.⁹¹ Analýza těchto koncepcí by zcela určitě přesáhla rozsah zvoleného tématu. Patří k nim např. i koncepce „*letecké*“ nebo „*jaderné genocidy*“,⁹² hovoří se i o genocidě původního obyvatelstva nebo „*koloniální genocidě*“.⁹³

Trestání zločinu genocidia je podle Úmluvy svěřeno primárně vnitrostátním soudům. Za určitých okolností, kdy státy nejsou stranami Úmluvy, může mít přijetí vnitrostátních zákonů o potírání genocidia i retroaktivní charakter, pokud jde o činy spáchané před přijetím těchto zákonů. Je ovšem možné předpokládat, že zločiny genocidia podle Úmluvy jsou potvrzením normy již existujícího pravidla mezinárodního obyčejového práva. Ostatně MSD v rozsudku ve věci *Reservations to the Genocide Convention case* uvedl, že principy obsažené v Úmluvě tvoří principy, které jsou uznány civilizovanými národy jako závazné pro státy, dokonce i bez smluvního závazku.⁹⁴ Za určitých okolností (poměr práva

⁹⁰ ICJ Summary, 16 March 2022, Allegations of Genocide on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Ukraine v. Russian Federation*).

⁹¹ BILSKY, L. – KLAGSBURN, R. The Return of Cultural Genocide? 29 *EJIL*. 2018, Iss. 2, s. 373–396.

⁹² QUAIGLEY, J. *The Genocide Convention, An International Law Analyses*. London – New York: Taylor and Francis Group, 2016.

⁹³ JONES, A. *Genocide: A Comprehensive Introduction*. London: Routledge, 2006.

⁹⁴ Reports 1951, s. 23.

mezinárodního a vnitrostátního) může Úmluva ukládat povinnosti i přímo jednotlivcům. Poměrně velký počet výhrad jednotlivých států vedl VS OSN v roce 1959 k žádosti MSD o vydání posudku k posouzení přípustnosti těchto výhrad. Existují názory, podle nichž obligatorní jurisdikce MSD je podstatná pro splnění účelu smlouvy a výhrada vylučující takovou jurisdikci může být považována za neslučitelnou s předmětem smlouvy. Poukazuje se i na to, že některé státy své původní výhrady stáhly.⁹⁵

Za možná první „moderní případ genocidia“ je označován teprve masakr Arménů ze strany osmanské říše na počátku první světové války.⁹⁶ Preambule samotné úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia připomíná, že právě „*genocidium způsobilu lidstvu ve všech obdobích dějin velké ztráty*“.⁹⁷

O politických implikacích použití pojmu genocidium, o kterých se článek také zmiňuje, svědčí z poslední doby např. prohlášení palestinského vůdce Mahmúda Abbáse v Němecu ze dne 13. 8. 2022. Abbás prohlásil, že Izrael od roku 1947 spáchal 50 krvavých útoků na 50 palestinských obcí. Podezření z „*masakrů*“ označil za „*padesát holocaustů*“.⁹⁸ Po tomto výroku mluvčí německé vlády ukončil tiskovou konferenci a premiér O. Scholz ani nedostal prostor k reakci. Prohlášení M. Abbáse vyvolalo ostrou reakci Izraele.

Česká republika se 13. července 2022 připojila ke Společnému prohlášení 43 států na podporu Ukrajiny v řízení před MSD ve věci výkladu a aplikace Úmluvy OSN o zabránění a trestání zločinu genocidia. Prohlášení zdůraznilo, že RF nemá žádné právní ospravedlnění podniknout na Ukrajině vojenskou akci na základě neopodstatněného obvinění (*unsubstantiated allegations*) z genocidy. Zároveň prohlášení vyzvalo RF k okamžitému ukončení vojenských operací na Ukrajině, jak nařídil MSD svým rozhodnutím (*Order*) o předběžných opatřeních.⁹⁹ Toto prohlášení má především morální dopad.

Situace na Ukrajině je mimořádně závažná s tragickými důsledky nejen pro Ukrajince. Prezident V. Putin vyhlásil 5. září 2022 novou zahraniční politickou doktrínu Ruské federace, založenou na koncepci „ruského světa“ (*a Russian World*), která má podle některých analýz ospravedlnit intervence na obranu ruský mluvícího obyvatelstva, žijícího mimo území RF.¹⁰⁰

Zcela na závěr lze konstatovat, že rozdílné přístupy k vymezení pojmu genocidy zejména v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na Ukrajině potvrzují omezené možnosti

⁹⁵ Sir JENNINGS, R. – Sir WATTS, A. *Oppenheim's International Law. Vol. I, Parts 2 to 4*. Avon: Longman, 1992, s. 994.

⁹⁶ Srov. „*Despite many historical incidents of genocide and the modern case of the massacre of Armenians by the Turks at the outbreak of World War I, there had been no attempt until after World War II, to construct a legal framework through which the international community could deal with cases of mass extermination of peoples.*” In: *The New Encyclopedia Britannica*, Vol. 5. London – Chicago: Micropaedia, 2002, s. 183.

⁹⁷ Viz pozn. č. 6.

⁹⁸ STAFF, T. In Berlin, Abbas says Israel committed 'holocaust'; Scholz grimaces but is silent. In: *The Times of Israel* [online]. 16. 8. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.timesofisrael.com/in-berlin-abbas-says>>.

⁹⁹ Joint statement on supporting Ukraine of its proceeding at the International Court of Justice. In: *European Commission* [online]. 13 July 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <ec.europa.eu/commission/presumer/detail/en/statement_22_4509>. K prohlášení se připojily: Albánie, Andora, Austrálie, Rakousko, Belgie, Bulharsko, Kanada, Chorvatsko, Kypr, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Německo, Řecko, Island, Irsko, Itálie, Japonsko, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Malta, Marshallovy ostrovy, Moldavsko, Maroko, Černá Hora, Nizozemsko, Nový Zéland, Severní Makedonie, Norsko, Palau, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, San Maríno, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Švédsko, Velká Británie, USA a Evropská Unie.

¹⁰⁰ Putin approves new foreign policy doctrine based on 'Russian World'. In: *Reuters* [online]. 5. 9. 2022 [cit. 2022-09-20]. Dostupné z: <<https://www.reuters.com/world/putin-approves-new-foreign-policy-doctrine-based-russian-world-2022-09-05/>>.

a limity mezinárodního práva při vlastní identifikaci a potírání zločinu genocidia. Při aplikaci Úmluvy o genocidiu na konkrétní situaci se často projevuje nejistota a mnohdy obvinění z genocidy (viz např. obvinění Ukrajiny ze strany RF) slouží politickým cílům. Je legitimní otázkou, zda Úmluva o genocidiu je ve svých ustanoveních uspokojivá nebo zda má i vážnější nedostatky. Zřejmě svou roli sehrála i skutečnost, že se Úmluva z 8. 12. 1948 v mezinárodní ani vnitrostátní jurisdikci až do devadesátých let minulého století příliš neuplatňovala. Pro R. Lemkina byl prototypem genocidia „holocaust“. Svou původní definici „genocidia“ nastínil koncem roku 1944 ve své knize *Axis Rule in Occupied Europe*. Jeho pojetí genocidia bylo širší, než jako ho zakotvila Úmluva. Genocidium nazýval „*the crime of crimes*“. I když se Lemkin osobně podílel na vypracování komentáře k Úmluvě, své širší pojetí genocidy neprosadil. Osobně zdůrazňoval element „*destrukce*“ a „*crippling*“ (zmrzačení) národů. Zmiňoval zde „politiku asimilace“, zákaz používání rodného jazyka, nucené změny občanství. Širší pojetí definice genocidia zahrnovala „*crime of persecution*“ (zločin perzekuce pronásledování).¹⁰¹

Nebylo cílem této práce analyzovat podrobně názory R. Lemkina, neboť rozhodující pro posouzení otázek genocidia je platná Úmluva. Nicméně je aktuální posoudit některé nedostatky Úmluvy, k nimž patří např. pominutí exterminace skupin z politických důvodů, nebo absence kulturní genocidy určitých skupin. Koncepce Lemkina týkající se např. genocidia v době války si zaslouží zvýšenou pozornost, stejně jako upřesnění „*specifického úmyslu*“. Je celkem nepochybné, že mezinárodní společnosti i mezinárodní veřejné mínění upřednostňují hovořit o vyšetřování a stíhání zločinu genocidia před zločiny proti lidskosti a zločiny válečnými. Svědčí o tom např. i *Genocide Network* vytvořená Radou EU v roce 2002.¹⁰²

A. D. Moes v knize *Problems of Genocide* uvádí, že genocida nespočívá pouze v lidském utrpení daného fenoménu, nýbrž i v tom, jak „*zločin zločinů*“ stojící na vrcholu hierarchie mezinárodního trestního práva vede k našemu „*zaslepení*“ vůči jiným typům člověkem způsobené smrti civilistů, jako jsou bombardování měst a kolaterální škody způsobené raketami nebo útoky dronů. V jeho pojetí hovory o genocidě mohou působit ideologicky zlehčováním (*to detract*) násilí vůči obyvatelstvu.¹⁰³ V této knize také uvádí, že američtí a izraelští právníci úspěšně odporovali pokusům o „*conceptual stretching*“, zahrnujícím do definice genocidia „*politická kritéria*“. Zůstává tedy otázkou, zda se do definice prosadí v budoucnu např. exterminace politických skupin.

¹⁰¹ LEMKIN, R. *Axis Rule in Occupied Europe*. Washington: Washington Carnegie Endowment for International Peace, 1944; přetištěno Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange, 2005.

Chapter IX Genocide – A new Term and New Conception for destruction of Nations, s. 79–82, Techniques of Genocide in Various Fields: Political, Social, Cultural, Economic, Biological, Physical s. 82–87; Racial Discrimination in Feeding, Endangering of Health, Mass Killings s. 87–89; Religious and Moral 89; Recommendation for the future “Prohibition of genocide in War and Peace, s. 90–94.

Kapitola XIV je věnována Československu, počínaje mnichovskou dohodou a Protektorátem včetně otázek státního občanství a konče vznikem slovenského státu a osudy Zakarpatské Ukrajiny, 674 stran.

¹⁰² Eurojust, European Agency for Criminal Justice Cooperation, The European Network for Investigation and war crimes. Dostupné z: <<https://www.eurojust.europa.eu>>.

¹⁰³ MOSES, A. D. *The Problems of Genocide, Permanent Security and the Language of Transgression*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 201–240. Autor je australský právník, vlastním jménem Frank Porter Graham, působí na *University of North Carolina*, je editorem časopisu *Journal of Genocide Research*.

Ke správnosti východisek diskuse o řešení přetíženosti Nejvyššího správního soudu

Šimon Chvojka*

Abstrakt: Článek je příspěvem do znovuotevřené debaty o přetíženosti Nejvyššího správního soudu. Poukazuje zejména na to, že je nutné se vrátit o krok zpět. Místo přímého řešení samotné přetíženosti je nutné si nejdříve vyjasnit, jakou roli – zajišťování individuální spravedlnosti anebo jednotnosti judikatury – má primárně soud plnit. Až následně je možné se bavit o konkrétních změnách, jak soud odbřemenit. Na základě krátkého rozboru individuální a celospolečenské role nejvyšších soudů, a s tím spojeného nastavení soudu preferujícího tu či onu roli, dále analyzuji konkrétní návrhy vyskytující se v současné diskusi. Jmenovitě jde o navýšení počtu stálých soudců a soudkyň a jejich asistentů a asistentek, rozšíření institutu nepřijatelnosti a elektronizaci a automatizaci kasačního řízení. Při jejich zkoumání docházím k závěru, že je skutečně namísto se nejdříve zamyslet nad rolí Nejvyššího správního soudu v našem právním systému, jelikož představené či diskutované změny nejsou ve vzájemném souladu. Ke chtěnému cíli odbřemenění tak nemusí dojít.

Klíčová slova: Nejvyšší správní soud, individuální a celospolečenská funkce, role soudu, přetíženost, nevyřízené věci, nepřijatelnost, počet soudců, elektronizace justice

Úvod

V současné době se opět zvedá zájem veřejnosti o výkon Nejvyššího správního soudu a počet jeho nedodělků. Na toto téma vychází glosy akademické obce,¹ novinové články,² nový předseda Karel Šimka jej opakovaně zmínil v rozhovorech³ a bylo i předmětem setkání soudců a členů Senátu.⁴ Není se čemu divit – za posledních pět let se počet nedodělků zdvojnásobil na současných lehce přes tři tisíce nehotových věcí, což se blíží hranici celoročního výkonu soudu.

* Šimon Chvojka je asistentem soudce na Nejvyšším správním soudu a zároveň doktorským studentem na katedře ústavního práva a politologie na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. E-mail: simon.chvojka@law.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2326-7288>. Za podnětné připomínky děkuji Karolině Michkové a Anně Blechové.

1 KOLMAN, Petr. České správní soudnictví – aktuální glosa. In: *EPRAVO.CZ* [online]. 21. 6. 2022 [cit. 2022-06-29]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/ceske-spravni-soudnictvi-aktualni-glosa-114809.html>>; či DUŠEK, Libor. Epidemie na Nejvyšším správním soudu a nepřijatelnost kasačních stížností. In: *Jiné právo* [online]. 21. 5. 2020 [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <<https://jinepravo.blogspot.com/2020/05/epidemie-na-nejvyssim-spravnim-soudu.html>>.

2 PROCHÁZKOVÁ, Andrea. Zahlacený NSS může nakonec soudit mrtvé právo. In: *Týdeník Respekt* [online]. 1. 4. 2022 [cit. 2022-06-29]. Dostupné z: <<https://www.respekt.cz/agenda/zahlceny-nejvyssi-spravni-soud-muze-ohrozit-vymahatelnost-spravedlnosti>>.

3 DIMUN, Petr. ‚Vidím na kolezích, že jsou vyčerpáni a na pokraji vyhoření‘, říká nový předseda NSS Karel Šimka. In: *Česká justice* [online]. 7. 2. 2022 [cit. 2022-06-29]. Dostupné z: <<https://www.ceska-justice.cz/2022/02/vidim-na-kolezich-ze-jsou-vycerpani-a-na-pokraji-vyhozeni-rika-novy-predseda-nss-karel-simka/>>; DIMUN, Petr. Šimka: Inflace nesmí vést k plíživé redukci záruk nezávislosti soudců. In: *Česká justice* [online]. 15. 6. 2022 [cit. 2022-06-29]. Dostupné z: <<https://www.ceska-justice.cz/2022/06/simka-inflace-nesmi-vest-k-plizive-redukci-zaruk-nezavislosti-soudcu/>>.

4 Jak pomoci přetíženému Nejvyššímu správnímu soudu? To bylo hlavní téma setkání soudců se členy Ústavně-právního výboru Senátu ČR. In: *Nejvyšší správní soud* [online]. 20. 4. 2022 [cit. 2022-06-29]. Dostupné z: <<https://www.nssoud.cz/aktualne/tiskove-zpravy/detail/jak-pomoci-pretizenemu-nejvyssimu-spravnimu-soudu-to-bylo-hlavni-tema-setkani-soudcu-nss-se-cleny-ustavne-pravniho-vyboru-senatu-cr>>.

Zmíněné příspěvky pokládají za primární řešení větší množství soudního personálu – a to jak soudců, tak asistentů.⁵ Tyto změny jsou již v pohybu. Nejvyšší správní soud se od počátku roku 2021 postupně rozrůstá o třetí asistenty u každého soudce a soudkyně a podle nové dohody s Ministerstvem spravedlnosti dojde ke vzniku dvou nových senátů, čímž se počet stálých soudců a soudkyň navýší ze současných 33⁶ na 37.⁷ Dále se zmiňují o institutu nepřijatelnosti a elektronizaci řízení.

Cílem tohoto článku je poukázat na chybná východiska současné diskuse. Neměli bychom se totiž zaobírat pouze tím, jak soud odbřemenit, ale předně je nutné vyřešit, jaký soud chceme mít. Konkrétní způsoby odbřemenění lze volit až následně. Jinak se může stát, že implementovaná řešení nebudou vzájemně kompatibilní, což k lepšímu fungování soudu nepřispěje.

Příspěvek se skládá ze dvou částí. V první představuji individuální a celospolečenskou roli nejvyšších soudů a ukazují, v čem se liší soudy preferující tu či onu roli. V druhé části se věnuji v aktuální diskusi vzneseným návrhům řešení, tj. rozšíření počtu soudního personálu, institutu nepřijatelnosti a elektronizaci a automatizaci řízení u Nejvyššího správního soudu ve světle poznatků z první části, a ukazují, jak mohou být vzájemně nekompatibilní.

1. K čemu máme nejvyšší soudy?

V hierarchickém modelu soudnictví můžeme u jednotlivých stupňů identifikovat různé role a účely, které řízení před daným soudním stupněm plní. Zatímco hlavním úkolem prvostupňových soudů je zjištění faktů a řešení sporu, odvolací instance provádí zejména na přezkum předchozích závěrů nižších soudů.⁸

Nejvyšší instance pak plní dvě role – individuální a celospolečenskou. Zjednodušeně řečeno, individuální rolí je nalézání spravedlnosti v souladu s aplikovatelným právem v každém projednávaném případě. Jde tak o další přezkum správnosti předchozích závěrů, aniž to musí přinést jakoukoliv jinou přidanou hodnotu. Celospolečenskou rolí nejvyššího soudu je objasňování, sjednocování a vývoj práva skrze rozhodovací činnost, zajištění jeho přirozeného vývoje spolu s dostatečnou předvídatelností.⁹ Každý nejvyšší soud tyto role plní v nějakém poměru, přičemž v každém případě jsou v určité míře vykonávány obě. Přezkumem předcházejících rozhodnutí a s tím spojenou tvorbou právních

⁵ KOLMAN, Petr. *České správní soudnictví – aktuální glosa*; nebo DIMUN, Petr. *Šimka: Inflace nesmí vést k plíživé redukci záruk nezávislosti soudců*.

⁶ Nepočítáme-li čtyři soudce a soudkyně uvolněné z důvodu jmenování k jiným soudům.

⁷ DIMUN, Petr. *Šimka: Inflace nesmí vést k plíživé redukci záruk nezávislosti soudců*.

⁸ KASTELLE, Jonathan P. *The Judicial Hierarchy: A Review Essay*. In: *Oxford Research Encyclopedia of Politics* [online]. 2016 [cit. 2022-03-14], s. 3–4. Dostupné z: <<https://papers.ssrn.com/abstract=2716282>>.

⁹ Podrobněji k tomu srov. např. JOLOWICZ, John Antony. *The Role of the Supreme Court at the National and International Level*. In: YESSIOU-FALTSI, Pelagia (ed.). *The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997*. Thessaloniki: Sakkoulas, 1998, s. 39–42; GALIČ, Aleš. *A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions*. In: ERECIŃSKI, Tadeusz – PIOTR RYLSKI – WEITZ, Karol (eds.). *The Functions of the Supreme Court: Issues of Process and Administration of Justice*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2019, s. 48 [cit. 2022-10-02]. Dostupné z: <http://wuw.pl/data/include/cms/Studia_Juridica_81_2019.pdf>; nebo BOBEK, Michal. *Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyšších a ústavních soudů. Právní rozhledy*, 2006, č. 22 (mimořádná příloha), s. 2.

názorů dochází k vývoji práva. A naopak, při vytváření precedenčních rozhodnutí chrání nejvyšší soud práva zúčastněných osob v daném řízení¹⁰ a přeneseně i těch zúčastněných na obdobných řízeních.

Jedna z těchto rolí je u každého nejvyššího soudu převažující.¹¹ Jelikož jednotlivé role mají obecně rozdílné cíle, je nutné mít takové instituce taktéž odlišně nastaveny. Instituty vhodné pro individuálně zaměřený soud nemusí být vhodné pro ten celospolečenský a naopak.

Klíčovým rozdílem je existence filtru případů.¹² U nejvyššího soudu preferujícího individuální roli neexistence filtrů umožňuje řádný přezkum rozhodnutí nižších soudů, širokou kontrolu správnosti jejich závěrů a případnou nápravu chyb.¹³ Naopak nejvyšší soud s celospolečenskou rolí musí mít možnost alokovat dostupné zdroje na případy, které vyhodnotí jako důležité. Jak uvádí Per H. Lindblom, „na malou a levnou restauraci s excelentním jídlem a obsluhou se budou stát fronty a bude velmi rychle přeplněná. Obsloužit všechny hosty bude nemožné. U nejvyššího soudu je to podobné. Vysoká kvalita jeho služeb bude snížena, pokud bude přístup umožněn všem.“¹⁴ Filtry přitom mohou mít různé podoby.¹⁵ S tím je pak spojen i počet meritorně řešených případů – zatímco první zmíněný soud jich má značnou většinu v poměru k celkovému nápadu, druhý jich má díky filtrům naopak minimum.

Na primární roli soudu a množství meritorně řešeného nápadu je úzce navázán počet soudního personálu.¹⁶ Aby soud, který předně plní individuální roli, byl schopný vyřešit předložený počet případů meritorně, potřebuje k tomu dostatečně silné personální zázemí. Jde zejména o soudce a soudkyně, jejich asistenty a asistentky, ale i administrativní pracovníky a pracovnice. Naopak, řešení menšího množství případů celospolečensky

¹⁰ GALIČ, Aleš. *A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions*, s. 49.

¹¹ *Ibidem*, s. 48.

¹² CHIARLONI, Sergio. General judicial functions of the Supreme Court in the European legal culture with some critical remarks about the Italian Corte di Cassazione. In: ADOLPHSEN, Jens et al. (eds). *Festschrift für Peter Gottwald zum 70. Geburtstag*. München: Beck, 2014, s. 86; BRAVO-HURTADO, Pablo – VAN RHEE, Cornelis Hendrik. Under pressure. In: BRAVO-HURTADO, Pablo – VAN RHEE, Cornelis Hendrik (eds). *Supreme Courts Under Pressure*. Cham: Springer International Publishing, 2021, s. 7. DOI: 10.1007/978-3-030-63731-6_1; BOBEK, Michal. *Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyšších a ústavních soudů*, s. 1; Leandro Giannini ovšem volá po změně tohoto přístupu a domnívá se, že i u individuálně zaměřeného soudu je možné aplikovat určitý druh filtrů nápadu – srov. GIANNINI, Leandro J. Access 'filters' and institutional performance of the Supreme Courts, který má výtět v *International Journal of Procedural Law*. 2022, č. 2.

¹³ BOBEK, Michael. Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe. *The American Journal of Comparative Law*. 2009, roč. 57, č. 1, s. 43–44; FERRARIS, Federico. Finding a Cure or Simply Relieving Symptoms? The Case of Italian Supreme Court. In: BRAVO-HURTADO, Pablo – VAN RHEE, Cornelis Hendrik (eds). *Supreme courts under pressure*. 2021, s. 37.

¹⁴ LINDBLOM, Per Henrik. The Role of the Supreme Court at the National and International Level: Scandinavian Countries. In: YESSIOU-FALTSI, Pelagia (ed.). *The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997*, s. 242.

¹⁵ Kritéria se mohou dělit podle toho, zda omezují přístup k soudu (v případě Česka nepřijetelnost) či meritornímu vyřízení věci (nepřijatelnost) – srov. GALIČ, Aleš. *A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions*, s. 70; dále mohou být objektivní nebo subjektivní – viz BOBEK, Michael. *Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe*, s. 43–44; záleží přitom i na konkrétním výkladu pojmu „důležitá právní otázka“ – srov. DOMEJ, Tanja. What Is an Important Case? Admissibility of Appeals To the Supreme Courts In the German-Speaking Jurisdictions. In: UZELAC, Alan – VAN RHEE, Cornelis Hendrik (eds). *Nobody's Perfect: Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*. Cambridge: Intersentia, 2014, s. 283.

¹⁶ BOBEK, Michal. *Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyšších a ústavních soudů*, s. 10.

zaměřeným soudem takové zdroje nevyžaduje. To potvrzuje i výzkum Alana Uzelace. Z něj vyplývá, že počet soudců a soudkyň vrcholné soudní soustavy se odvíjí spíše od geografické polohy země a související právní kultury než od její velikosti. Domnívá se tedy, že se zvětšujícím se počtem soudců roste zároveň i náklonnost soudu k poskytování individuální spravedlnosti.¹⁷

Samozřejmě se nabízí i hybridní model, ve kterém by měl soud plnit v podobném poměru obě role zároveň. Takový soud se ale lehce může stát soudem „zmateným“, neboť jednotliví aktéři neví, co se od nich očekává,¹⁸ a jako takový následně sklouzává k individuální roli.¹⁹ Nejvyšší soudy mohou jen stěží plnit obě role zároveň.²⁰

V této části lze uzavřít, že nejvyšší soudy preferující tu či onu roli jsou od sebe odlišné, a to zejména v otázce aplikace filtrů při přístupu k soudu a výběru meritorně projednaných věcí. Na to jsou navázány další důležité atributy, jako je počet soudního personálu. Když řešíme přetíženost toho či onoho soudu, měli bychom brát jeho roli v potaz a navrhovaná a implementovaná řešení tomu přizpůsobit. Kombinování řešení napříč rolami zpravidla nepovede k požadovaným výsledkům. Již tady je vidět, že změny ve fungování soudu by se neměly zaměřovat pouze na snížení počtu nedodělků či nápadu, ale mají směřovat k vyššímu cíli.²¹ V takovém případě totiž dostaneme řešení, které bude konsistentní i s dalším nastavením soudu a nakonec i s tím, jaký soud chceme mít.

2. Odbřemenění Nejvyššího správního soudu

Přetíženost Nejvyššího správního soudu ohrožuje jeho výkon, kvalitu rozhodování (nevládá poskytovat individuální spravedlnost ani jednotný výklad práva a s tím spojenou vnitřní konzistentnost judikatury) a má dopad i na délku řízení.²² Souhlasím tak s předsedou Karlem Šimkou v tvrzení o nutnosti řešení situace, jelikož „*je to plíživá katastrofa a to ohrožuje důvěru v justici*“.²³

Otázkou zůstává „jak?“. Pár následujících řádků samozřejmě nemůže obsáhnout komplexnost úvahy na téma „současná a ideální role Nejvyššího správního soudu a řešení jeho přetížení“. Zareaguji tak alespoň na náměty a argumenty vyskytující se v současné diskusi optikou rolí nejvyšších soudů. Záměrně přitom ponechávám stranou úvahy o současné roli Nejvyššího správního soudu, jelikož ty nemusí být při diskusi o změně úplně relevantní.

¹⁷ UZELAC, Alan. Supreme Courts in 21st Century: Should organisation follow the function? In: ERECIŃSKI, Tadeusz – RYLSKI, Piotr – WEITZ, Karol (eds). *The functions of the Supreme Court: issues of process and administration of justice*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2019, s. 136–137. Dostupné z: <http://www.pl/data/include/cms/Studia_luridica_81_2019.pdf>.

¹⁸ UZELAC, Alan – BRATKOVIĆ, Marko. Croatia: Supreme Court Between Individual Justice and System Management. In: BRAVO-HURTADO, Pablo – VAN RHEE, Cornelis Hendrik (eds). *Supreme Courts Under Pressure*. Cham: Springer International Publishing, 2021, s. 146.

¹⁹ BOBEK, Michael. *Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe*, s. 73.

²⁰ GALIĆ, Aleš. *A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions*, s. 50 a 51.

²¹ UZELAC, Alan – BRATKOVIĆ, Marko. Croatia: Supreme Court Between Individual Justice and System Management, s. 146.

²² BRAVO-HURTADO, Pablo – VAN RHEE, Cornelis Hendrik. Introduction. In: BRAVO-HURTADO, Pablo – VAN RHEE, Cornelis Hendrik (eds). *Supreme Courts Under Pressure*. Cham: Springer International Publishing, 2021, s. 4–7.

²³ PROCHÁZKOVÁ, Andrea. *Zahlčený NSS může nakonec soudit mrtvé právo*.

2.1 Počet soudního personálu

Jak bylo ukázáno výše, vyšší množství soudního personálu je doménou zejména vrcholných soudů chránících individuální spravedlnost. Navýšení počtu stálých soudců a soudkyň je tak legitimní postup v případě, že k této roli má směřovat i Nejvyšší správní soud. Nad dočasně přidělenými soudci a soudkyněmi a u asistentů a asistentek je nutné se zaobírat jinými úvahami.

U trvale přidělených soudců a soudkyň je nutné obecně poukázat na to, že existující literatura vycházející ze zahraničních zkušeností nepovažuje zvýšení jejich počtu za řešení přetíženosti. V případě chorvatského Nejvyššího soudu (*Vrhovni sud*) nebylo výsledkem jmenování nových soudců odbřemenění, ale nižší konzistentnost judikatury.²⁴ Je sice obecně pravda, že více lidí více udělá (soud zajisté vydá více meritorních rozhodnutí ročně), nicméně zde je to vykoupeno právě nekonzistentností judikatury a snížením právní jistoty. Tím vzniká začarovaný kruh – nízká právní jistota v důsledku nejednotné judikatury způsobená navýšením počtu soudců a soudkyň vygeneruje další spory, které si žádají další navýšení kapacity.²⁵

Typickým odstrašujícím příkladem důsledků nekonzistentní judikatury je italský Nejvyšší soud (*Corte di Cassazione*). Za posledních deset let je jeho průměrný roční nápad 89 000 věcí (lehce přes polovinu připadá na trestní věci, ostatní na civilní). Jeho judikatura je označována jako „supermarket“, neboť každý v ní dokáže najít pro sebe vhodné rozhodnutí.²⁶ Na její tvorbě se přitom v roce 2015 podílelo 357 soudců v řízeních, která průměrně trvala tři roky a osm měsíců.²⁷ V důsledku toho všeho je italský Nejvyšší soud sice formálně soudem nejvyšším, ale neplní funkce takové instanci přiřknuté.²⁸ I v judikatuře zmíněného chorvatského Nejvyššího soudu jsou z důvodu jejího množství očekávatelné rozpory a soud má problém sledovat svoji vlastní rozhodovací praxi.²⁹ Totožně je pak zmiňován i slovinský Nejvyšší soud (*Vrhovno sodišče*) před reformou z roku 2008, ke kterému bylo najmenováno množství soudců a soudkyň ve snaze snížit počet nedodělků. V důsledku toho soud nebyl schopný sledovat svoji vlastní judikaturu, protože docházelo k nekonzistentnímu rozhodování.³⁰

Stejný obecný závěr o nevhodnosti navyšování počtu soudců zastává i Michal Bobek, který poukazuje na ekonomickou analýzu práva a vztah poptávky a nabídky. Dle něj je důsledkem inflační zvýšení nápadu.³¹ S odkazem na Parkinsonovy zákony³² s tím souhlasí

²⁴ UZELAC, Alan – BRATKOVIĆ, Marko. *Croatia: Supreme Court Between Individual Justice and System Management*, s. 143.

²⁵ GALIČ, Aleš. *A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions*, s. 53.

²⁶ FERRARIS, Frederico. *Finding a Cure or Simply Relieving Symptoms? The Case of Italian Supreme Court*, s. 36.

²⁷ SILVESTRI, Elisabetta. *The Italian Supreme Court of Cassation: Of Misnomers and Unaccomplished Missions*. In: VAN RHEE, Cornelis Hendrik – FU, Yulin (eds). *Supreme Courts in Transition in China and the West*. Cham: Springer International Publishing, 2017, s. 238.

²⁸ *Ibidem*, s. 239.

²⁹ UZELAC, Alan – BRATKOVIĆ, Marko. *Croatia: Supreme Court Between Individual Justice and System Management*, s. 141.

³⁰ GALIČ, Aleš. *A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions*, s. 51.

³¹ BOBEK, Michal. *Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyšších a ústavních soudů*, s. 2.

³² Které se dají zobecnit jako „the demand upon a resource tends to expand to match the supply of the resource“ (v překladu „poptávka po zdroji má tendenci narůstat tak, aby odpovídala dostupné nabídce“) – viz Parkinson's law. In: *Wikipedia* [online]. 2022 [cit. 2022-08-15]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Parkinson%27s_law&oldid=1103017757>.

i místopředseda Nejvyššího soudu Petr Šuk – jmenováním velkého počtu nových soudců dojde k rozpadnutí jednotnosti judikatury a počet dovolání naroste tak, že opět vytíží všechny soudce.³³

Existují ovšem i příklady opačné. V Německu se počet soudců a soudkyň Nejvyššího soudu (*Bundesgerichtshof*) od roku 1950 zdvojnásobil na 133,³⁴ přičemž systém je hodnocen jako funkční. Dlužno ovšem dodat, že nešlo o jedinou změnu – zejména byl zaveden systém *leave to appeal*.³⁵ Dalším rozdílem a důležitým filtrem je i velmi omezený počet advokátů, kteří mohou v řízení před německým Nejvyšším soudem zastupovat účastníky řízení.³⁶ Judikatura rakouského Nejvyššího soudu (*Oberster Gerichtshof*) je literaturou považována za konsistentní i přes 40 soudců a soudkyň, kteří se na ní podílejí. Přičítá se to zejména specializacím.³⁷ Účinnost specializací je ale jinými zpochybňována. Zdeněk Kühn poukazuje na to, že rozpory vznikají zejména u společně aplikovaných norem (např. procesních předpisů), což žádná specializace neodstraní.³⁸

Dlužno také podotknout, že výše uvedené obecné názory o nevhodnosti zvyšování počtu soudců a soudkyň jsou spojeny s názorem, že vrcholná soudní instituce by měla plnit hlavně celospolečenskou roli, a nikoliv individuální. Pokud chceme Nejvyšší správní soud, který bude plnit zejména individuální roli, je navýšení počtu soudců a soudkyň možným dílčím řešením. Nicméně pokud jej chceme mít jako sjednotitele judikatury a precedenční soud, je spíše namístě jejich nižší počet.

Právě k druhé variantě se kloní i předseda Karel Šimka.³⁹ V takovém případě se ale jeví jím proponované navýšení počtu soudců a soudkyň jako nekoncepční řešení, jelikož vede ke snížení jednotnosti judikatury. Přitom již v současné době existuje z důvodu velkého množství meritorních rozhodnutí větší počet judikaturních rozporů.⁴⁰ Nedojde-li zároveň i k dalším změnám (např. zavedení skutečného univerzálního filtru věcí⁴¹ či specializace advokátů na zastupování před tímto soudem), Nejvyšší správní soud se jen stěží bude moci považovat za vskutku precedenční soud plnící předně celospolečenskou roli.

Jelikož zvýšení počtu soudců Nejvyššího správního soudu je už v procesu, nabízí se i otázka, jestli není na diskusi o hlavní roli soudu pozdě. Předseda provádějící tyto změny je na začátku svého desetiletého funkčního období, od stávajících soudců a soudkyň je možné očekávat odpor při případném snižování jejich počtu,⁴² překážku tvoří i pravidla

³³ ŠUK, Petr. Postavení a role Nejvyššího soudu v 21. století. In: *Právní prostor* [online]. 22. 7. 2022 [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/postaveni-role-nejvyssiho-soudu-v-21-stoleti>>.

³⁴ STÜRNER, Michael. Sharing Responsibility: The German Federal Court of Justice and the Civil Appellate System. In: BRAVO-HURTADO, Pablo – VAN RHEE, Cornelis Hendrik (eds). *Supreme Courts Under Pressure*. Cham: Springer International Publishing, 2021, s. 98.

³⁵ *Ibidem*, s. 85, 99–100.

³⁶ *Ibidem*, s. 78 a 90.

³⁷ SCHOLZ-BERGER, Florian. Access to the Austrian Oberster Gerichtshof: Attempts to Strike a Balance Between Adequate Workload and Adequate Review. In: BRAVO-HURTADO, Pablo – VAN RHEE, Cornelis Hendrik (eds). *Supreme Courts Under Pressure*. Cham: Springer International Publishing, 2021, s. 122.

³⁸ KÜHN, Zdeněk. Rozšířený senát Nejvyššího správního soudu: pohled teoretika a insidera. *Jurisprudence*. 2021, roč. XXX, č. 5, s. 11–12.

³⁹ DIMUN, Petr. Šimka: Inflace nesmí vést k plíživé redukci záruk nezávislosti soudců.

⁴⁰ KÜHN, Zdeněk. Rozšířený senát Nejvyššího správního soudu: pohled teoretika a insidera, s. 11.

⁴¹ K tomu viz další část.

⁴² DOMEJ, Tanja. Squaring the Circle: Individual Rights and the General Interest Before the Supreme Courts of the German-Speaking Countries. In: VAN RHEE, Cornelis Hendrik – FU, Yulin (eds). *Supreme Courts in Transition in China and the West*, s. 145.

pro jejich překládání⁴³ a v dalších pěti letech funkce z důvodu věku⁴⁴ zanikne pouze dvěma soudkyním. Nezdá se tak, že by snížení počtu soudců a soudkyň, pro možné přiblížení spíše k celospolečenské roli, bylo v dohledné době reálné.

V otázce počtu soudců a soudkyň je ještě vhodné zmínit soudní stážisty dočasně přidělované k Nejvyššímu správnímu soudu dle § 68 z. s. s., které uvádí jako část řešení i Karel Šimka.⁴⁵ Ti totiž mohou rozhodovat i věci, které napadly k soudu před jejich dočasným přidělením, aniž by se jednalo o porušení práva na zákonného soudce.⁴⁶ Tomu odpovídá i znění rozvrhu práce.⁴⁷ Mohou pouze dočasně vypomoci přetíženým senátům s nedodělkou a jejich využití tak je rozumným zatímním řešením.

Nad počty asistentů a asistentek je nutné se zamýšlet jinak než nad počty soudců a soudkyň. Jejich vyšší počet totiž nutně neznamená více vyřízených věcí. Klíčovým zde je nastavení konkrétního vztahu, jelikož soudce nebo soudkyně musí mít na případného dalšího asistenta čas. Soudce či soudkyně totiž představuje jakési hrdlo počtu případů, které může vyřešit za určité časové období. Jeho šíře se odvíjí zejména od rozsahu a způsobu delegace vyřizování jednotlivých úkonů soudního řízení na svého asistenta či asistentku,⁴⁸ a to včetně přípravy konceptů rozhodnutí, a metody průběžné a následné kontroly.⁴⁹ Rozšiřování asistentů tak dává smysl pouze v případě, že konkrétní soudce či soudkyně má (či může mít) ještě kapacitu zpracovávat a kontrolovat výsledky činnosti dalšího asistenta nebo asistentky nad rámec současného stavu (jinými slovy – hrdlo není zcela plné). V opačném případě se jim bude na stole pouze hromadit dokončená práce připravená ke kontrole, kterou ale nebude kdy zkontrolovat a ke zrychlení rozhodování nedojde. Je tedy otázkou, jestli je plošné navyšování počtu asistentů vhodným řešením.

Mimo přednesené existují obecně s počtem personálu problémy čistě praktické, spojené s potřebou nových pracovních míst, finančními prostředky na jejich výplatu apod. To ovšem nejsou neřešitelné problémy, a proto je tu ponechám pouze takto zmíněné. Ostatně v případě navyšování stavů na Nejvyšším správním soudu jsou tyto problémy vyřešené, když potřebné finance byly vyjednány a počítá se s využitím půdy a stávajících prostor.⁵⁰

Problémy vyplývající z počtu soudního personálu lze shrnout následovně. Počet trvale přidělených soudců a soudkyň by měl odpovídat roli, kterou soud zastává. Odvíjí se od něj totiž konzistentnost judikatury, která je v případě celospolečenské role klíčovou chráněnou hodnotou. Jednotnost judikatury je v obecné rovině nepřímo úměrná počtu soudců a soudkyň. Nicméně pro plnění primárně individuální funkce jsou dostatečné kapacity

⁴³ Čl. 82 odst. 2 Ústavy a § 72 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích („z. s. s.“) a § 123 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního („soudní řád správní“).

⁴⁴ § 94 písm. a) z. s. s.

⁴⁵ DIMUN, Petr. *Šimka: Inflace nesmí vést k plíživé redukci záruk nezávislosti soudců.*

⁴⁶ Nález ÚS ze dne 16. 10. 2010, sp. zn. II. ÚS 721/10, bod 24; a ve vztahu ke krajským soudům rozsudek NSS ze dne 11. 6. 2020, č. j. 7 As 507/2018 – 40, bod 10; nebo rozsudek NSS ze dne 23. 11. 2020, č. j. 10 As 148/2020 – 69, bod 8. Posledně citované rozhodnutí bylo aprobováno Ústavním soudem v usnesení ÚS ze dne 26. 1. 2021, sp. zn. III. ÚS 32/21.

⁴⁷ Část I. bod 9 rozvrhu práce Nejvyššího správního soudu na rok 2022, ve znění k 11. 7. 2022.

⁴⁸ § 14 odst. 5 soudního řádu správního; ve větší podrobnosti pak § 29a Jednacího řádu Nejvyššího správního soudu.

⁴⁹ Konkrétní příklady nastavení vztahů popisují Jan Hořeňovský a Jan Chmel ve vztahu k Ústavnímu soudu, přičemž ty je možné přiměřeně vztáhnout i na Nejvyšší správní soud. Srov. HOŘEŇOVSKÝ, Jan – CHMEL, Jan. *Proces vzniku rozhodnutí Ústavního soudu ČR. Časopis pro právní vědu a praxi.* 2015, roč. 23, č. 3, s. 304–305.

⁵⁰ DIMUN, Petr. *Šimka: Inflace nesmí vést k plíživé redukci záruk nezávislosti soudců.*

zásadní. Jen stěží si dovedeme v současných českých podmínkách představit například jeden civilní odvolací soud s deseti soudci. U Nejvyššího správního soudu ovšem v současné době dochází k navyšování počtu trvalých soudců a soudkyň, a to i přesto, že by se mělo dle slov Karla Šimky jednat o soud precedenční (tj. plnicí předně celospolečenskou roli). Nebudou-li zároveň implementována další opatření (zejména skutečný filtr rozhodovaných případů), není reálné nad Nejvyšším správním soudem přemýšlet jako nad soudem sjednocujícím. Otázka počtu asistentů a asistentek se pak řídí jinými pravidly. U nich je klíčové nastavení vztahu s konkrétním soudcem nebo soudkyní, pod kterými pracují, a způsob práce.

2.2 Nepřijatelnost

U nejvyšších soudů plnících primárně celospolečenskou roli je nutné využívat různé filtry nápadu. V případě Nejvyššího správního soudu lze za určitý filtr nápadu považovat nepřijatelnost zakotvenou v § 104a soudního řádu správního.

Nepřijatelnost byla zavedena v roce 2005 s cílem čelit zhoršujícímu se stavu nedodělků (v té době způsobené extrémně vysokým nápadem azylových věcí) a prodlužující se délce řízení. S tímž odůvodněním byla v roce 2021 rozšířena na všechny věci, které u krajského soudu rozhoduje specializovaný samosoudce.⁵¹ Již v tomto je vidět, že k problematice přetíženosti je opět (stejně jako v případě počtu soudců) přistupováno pouze z pozic snížení vytiženosti soudu a jeho nápadu, a nikoliv s otázkou preferované role Nejvyššího správního soudu.⁵²

V souvislosti s nepřijatelností je nutné poukázat na to, že v současné době příliš nefunguje jako filtr případů popisovaný v teorii⁵³ a využívaný v některých zahraničních jurisdikcích.⁵⁴ Nejvyšší správní soud nevymezuje naplnění toho či onoho přesahu věci mimo zájem stěžovatele⁵⁵, což „je jeden z klíčových důvodů, proč se institut nepřijatelnosti v praxi rozplíznul do zastřené plnohodnotného přezkumu“.⁵⁶ Domnívám se, že k tomuto výsledku výrazně přispěla i aplikace nepřijatelnosti pouze na některé věci. Soud by tak v některých řízeních měl plnit individuální roli, v jiných naopak předně dbát role celospolečenské, což mu znemožňuje si řádně ujasnit svoji roli, protože následně sklouzl zpět k primární ochraně individuálních zájmů. Na zahraničním příkladu to lze analogicky ukázat na právní úpravě, dle které nejvyšší soud projedná věc meritorně, pokud spor obsahuje důležitou právní otázku, nebo bez dalšího, přesáhne-li hodnota sporu určitou částku.⁵⁷ Zdá se tak, že fakticky jde pouze o institut využívaný pro kratší odůvodnění konečného

⁵¹ STANĚK, Michal – DVOŘÁKOVÁ, Michaela. Z „laboratoře“ do ostrého provozu – co přinese rozšíření nepřijatelnosti kasační stížnosti. *Soudní rozhledy*. 2021, roč. 21, č. 5, s. 146.

⁵² Jak nadto uvádí Vojtěch Šimíček, argumentem pro omezení soudní ochrany by nemělo být pouze odbřemenění soudů. Srov. ŠIMÍČEK, Vojtěch. Přijatelnost kasační stížnosti ve věcech azylu – jedna z cest k efektivitě práva. *Soudní rozhledy*. 2006, č. 6, s. 202.

⁵³ Blíže viz BOBEK, Michael. *Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe*, s. 44.

⁵⁴ Např. obdobně formulovaný filtr v německy mluvících zemích. Viz DOMEJ, Tanja. *What Is an Important Case? Admissibility of Appeals To the Supreme Courts In the German-Speaking Jurisdictions*.

⁵⁵ Judikatura definovala čtyři důvody, pro které kasační stížnost přesahuje zájmy stěžovatele – viz usnesení NSS ze dne 26. 4. 2006, č. j. 1 Azs 13/2006 – 39.

⁵⁶ KÜHN, Zdeněk et al. *Soudní řád správní: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 959.

⁵⁷ GALIČ, Aleš. *A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions*, s. 63 a 64.

zamítavého rozhodnutí.⁵⁸ K tomu ovšem takto koncipovaná norma sloužit nemá.⁵⁹ Ostatně žádné zákonné ustanovení nezakazuje psát krátká a úderná meritorní rozhodnutí při dodržení jejich přezkoumatelnosti.

Omezení nepřijatelnosti na určité právní oblasti pak s sebou přináší i další problém – se změnou struktury nápadu může odpadnout i funkce „pouhého“ odbřemenění soudu. Předběžná data naznačují, že to se s nepřijatelností před jejím rozšířením stalo.⁶⁰ Vyplývá z nich totiž, že jakkoliv byly věci mezinárodní ochrany (na které se vztahovala nepřijatelnost před rozšířením) od počátku fungování soudu vždy jednou ze tří nejpočetnějších agend, jejich poměr vůči všem ostatním se od zavedení nepřijatelnosti v roce 2005 zmenšil z poloviny na přibližně osminu v letech 2016 až 2021. Zvýšil se totiž nápad v ostatních agendách. Nejvíce šlo o oblast daní, pobytu cizinců, stavebních věcí a přezkumu procesních rozhodnutí krajských soudů. Účinnost možnosti psát kratší rozhodnutí ve věcech mezinárodní ochrany se tak postupem času snižovala, protože Nejvyšší správní soud musel více a více řešit případy, ve kterých je meritorní přezkum po splnění základních podmínek jeho povinností. Dlužno ovšem dodat, že současná šířejí aplikovatelná nepřijatelnost má nižší pravděpodobnost, že k tomuto dojde podruhé.

Ať již nepřijatelnost v současné podobě funguje, či nefunguje tak, jak by měla, je zřejmé, že i její zavedení, rozšiřování a aplikace by měly být navázány na širší úvahu o roli soudu. Svě opodstatnění má totiž takto koncipovaný filtr pouze u celospolečensky zaměřeného soudu. V tomto ohledu pak nedává příliš smyslu, pokud rozšiřujeme počet soudců a soudkyň a zároveň snižujeme množství práce možností neřešit nedůležité právní otázky skrze nepřijatelnost. Každý soudce či soudkyně má vlastní názor na splnění podmínek přijatelnosti, což přímo předurčuje úspěšnost kasační stížnosti. Pokud jich bude mnoho, může dojít k velmi odlišné praxi již při zkoumání přijatelnosti, jakkoliv meritorní judikatura by při správném nastavení filtrů měla být pro nižší počet věcných rozhodnutí jednotnější.

Zároveň by na základě širší úvahy o roli soudu bylo možné upustit od současného „kočkopsa“, vzniklého aplikací nepřijatelnosti pouze na část agendy. Buď by bylo vhodné zavést nepřijatelnost plošně, či od ní plošně upustit. Tím by se pak bylo možné vyhnout i oprávněným výtkám ohledně omezeného rozsahu její aplikace a důvodů, které vedly zrovna k této hranici, na které nemáme uspokojivé odpovědi.⁶¹

⁵⁸ Data z let 2008 až 2014 ukazují, že délka rozhodnutí o nepřijatelnosti je nižší než v ostatních meritorních způsobech vyřízení – srov. BOBÁK, Martin – HÁJEK, Michal. *Nepřijatelnost dle § 104a s. ř. s.: Smysluplný krok nebo kanón na vrabce? MUNI Law Working Paper*. 2015, č. 2. Dostupné z: <<http://workingpapers.law.muni.cz/dokumenty/30220>>. Tyto závěry předběžně potvrzují i novější data do roku 2018, která jsem získal kombinací údajů o kasačních řízeních (získaných s přívolením předsedy Nejvyššího správního soudu Karla Šimky z interního systému soudu) a sečtením délky rozhodnutí dostupných z NOVOTNÁ, Tereza – HARAŠTA, Jakub. *Czech Court Decisions Corpus (CzCDC 1.0)*. LINDAT/CLARIAH-CZ. *Digitální knihovna Institutu formální a aplikované lingvistiky (ÚFAL)*. Matematicko-fyzikální fakulta, Karlova univerzita. 2019.

⁵⁹ K pohledu na nepřijatelnost v době jejího zavedení srov. MOLEK, Pavel. Pojem „nepřijatelnosti“ v českém azylovém právu. In: JÍLEK, Dalibor – KLEČKOVÁ, Renáta (eds). *Společný evropský azylový systém: procedurální směrnice*. Brno: Masarykova Univerzita, 2006; BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel. *Nepřijatelná nepřijatelnost ve věcech azylových; srovnávací pohled. Soudní rozhledy*. 2006, č. 6; nebo ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Přijatelnost kasační stížnosti ve věcech azyly – jedna z cest k efektivitě práva; pro opačný názor než prezentovaní autoři pak LAVICKÝ, Petr – ŠIŠKEOVÁ, Silva. Nad novou úpravou řízení o kasační stížnosti v azylových věcech. Právní rozhledy*. 2005, č. 19.

⁶⁰ Data opět pochází z interních systému soudu. K týmž závěrům dochází i Zdeněk Kühn – viz KÜHN, Zdeněk et al. *Soudní řád správní: komentář*, s. 957.

⁶¹ DUŠEK, Libor. *Epidemie na Nejvyšším správním soudu a nepřijatelnost kasačních stížností*; nebo STANĚK, Michal –

Tuto část lze uzavřít tak, že existence filtrů je klíčová pro soudy primárně plnící celospolečenskou funkci. Jen v takovém případě je jim totiž umožněno soustřeďovat dostupné prostředky na skutečně důležité případy, které upřesňují a rozvíjejí právo. U individuální role nejsou obecně filtry účelné, jelikož smyslem je přezkum maximálního množství rozhodnutí nižších stupňů. Nejvyšší správní soud sice disponuje filtrem nepřijatelnosti, nicméně se zdá, že z faktického pohledu funkci filtru neplní. I na tomto místě je tak nutné si ujasnit, jaké roli má Nejvyšší správní soud vlastně dostát. Je-li to role celospolečenská, je nutné fungování nepřijatelnosti revidovat a ideálně rozšířit její aplikaci na všechna kasační řízení. Pokud má jeho funkce být individuální, nemá nepřijatelnost v současné podobě v soudním řádu správním místo.

2.3 Digitalizace a elektronizace

Digitalizace je další možný způsob odbřemeňování, který současná diskuse zmiňuje. Domnívám se, že digitalizace a elektronizace nejvyšších soudů je obecně využitelná bez ohledu na primární roli soudu. Především, že digitalizací a elektronizací zde rozhodně nemyslím automatizaci rozhodování soudu prostřednictvím umělé inteligence. Taková technologie je ještě příliš daleko, aby mělo smysl o ní na tomto místě diskutovat.

Odhlédneme-li od digitalizačních a elektronizačních možností, které jsou obecně prospěšné (elektronický spis, dálkové nahlížení či online jednání),⁶² ale v každodenní praxi Nejvyššího správního soudu nepřináší bez dalšího odbřemenění, jsou zde i konkrétní řešení, která mohou soudu uvolnit ruce – těmi jsou zejména automatizace rutinních činností.

Za rutinní v tomto ohledu považuji například prvotní úkony v řízení. Po doručení kasační stížnosti koná soud podle jejího obsahu příslušné úkony. V každém případě je nutné všem procesním stranám rozeslat informaci o řízení spolu s poučením o složení rozhodujícího senátu, v případě imperfektní kasační stížnosti také výzvu na doplnění,⁶³ případně doložení plné moci udělené advokátovi nebo potvrzení o vzdělání⁶⁴ či zaplacení soudního poplatku.⁶⁵ Další standardizované přípisy jsou tvořeny při dosílání písemností procesních stran (např. vyjádření či dupliky) či při žádosti o předložení spisu krajského soudu.⁶⁶

Alarmující jsou v tomto ohledu statistiky týkající se počtu usnesení vyzývajících k odstranění vad a/nebo zaplacení soudního poplatku. Někjaký typ takové výzvy či jejich kombinaci musel soud od roku 2018 do konce roku 2021 vydat v průměrně 64 % kasačních řízení (tj. přibližně 2 600 usnesení ročně), za období leden až listopad 2022 pak v 70 % řízení (tj. 1 981 usnesení).⁶⁷ K tomu je nutné připočítat ještě zmíněné dokumenty tvořené v každém kasačním řízení.

DVOŘÁKOVÁ, Michaela. Z „laboratoře“ do ostré provozu – co přinese rozšíření nepřijatelnosti kasační stížnosti, s. 147 a 148.

⁶² Ve vztahu ke správnímu soudnictví k tomu srov. ŠIMKA, Karel. Správní soudnictví v digitální době. *Bulletin Komory daňových poradců*. 2022, č. 1.

⁶³ § 106 odst. 3 soudního řádu správního.

⁶⁴ § 109 odst. 1 soudního řádu správního ve spojení s § 105 odst. 2 téhož předpisu.

⁶⁵ § 9 odst. 1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích.

⁶⁶ § 109 odst. 1, věta druhá, soudního řádu správního.

⁶⁷ Data byla získána s přivolením předsedy Nejvyššího správního soudu Karla Šimky z interního systému soudu.

Právě proto by dávalo smysl dotáhnout automatizaci dále než jenom na vyplňování prefabrikátů⁶⁸ manuálně soudním personálem či administrativními pracovníky a pracovníci. Automatickým vkládáním údajů o účastnících řízení (které jsou již nyní dostupné ve strojově čitelné podobě v interním systému soudu) do těchto standardizovaných dokumentů je možné, při jejich každoročním množství, ušetřit tolik cenného času. Touto automatizací přitom není lidské rozhodování z procesu vynecháno. Je stále na určeném pracovníkovi, aby rozhodl o nutnosti vyhotovení výzev. Pouze jejich následná krece je ponechána počítači.

Míst na zlepšení prostým propojením již existujících informací jistě najdeme v činnosti soudu více, tento mi nicméně z mé pozice připadá momentálně nejviditelnější. Samozřejmě se nabízí i jiné (netechnické) řešení – např. zákonem určit maximální lhůtu, ve které je možné doplnit kasační důvody a upustit od výzvy ze strany soudu.⁶⁹

U individuální role je pak extrémně důležitá správná indexace judikatury tak, aby bylo možné se v široké judikatuře soudu dostatečně a jednoduše orientovat. V tomto ohledu vítám nový vyhledávač judikatury správních soudů,⁷⁰ který umožňuje libovolné kombinování vyhledávacích podmínek (např. označení soudu, aplikovatelné předpisy, citovaná prejudikatura) tak, aby výsledky byly co nejvíce relevantní. Pro správnost výsledků je nezbytná dostatečná pečlivost osob, které ručně zadávají důležitá metadata. Na tom totiž následně stojí kvalita výsledků vyhledávání. Problém momentálně vidím v tom, že nejsou dohledatelné detaily, jak vyhledávač přesně funguje,⁷¹ čemuž pak nelze přizpůsobovat práci. Zároveň si nejsem zcela jistý úplností metadat.

Nejvyšší správní soud neponechává elektronizaci a automatizaci stranou. To je vidět například na novém vyhledávači, který usnadňuje vyhledávání judikatury správních soudů. V rámci vnitřního oběhu informací lze ovšem identifikovat procesy, jejichž jednoduchou automatizací je možné, pro jejich repetitivnost a množství, ušetřit spoustu času. Jde o něco, co účastníci řízení na první pohled nepoznají, nicméně to rozváže ruce soudcům, soudkyním a jejich asistentům, kteří budou mít více času pro věcné řešení případů. Ti by zároveň měli být dostatečně důslední při vkládání metadat rozhodnutí do systému.

Závěr

Článek krátce představil individuální a celospolečenské role nejvyšších soudů a z toho vyplývající nejdůležitější faktory, které se dotýkají současné diskuse o Nejvyšším správním soudu. Následně se věnoval konkrétním krokům, kterými má být (či by měl být) tento soud odbřemeněn, a to rozšíření řad soudců a soudkyň, jejich asistentů a asistentek, a institutu nepřijatelnosti. Na těchto dvou řešeních se ukazuje, že se jedná o řešení

⁶⁸ ŠIMKA, Karel. *Správní soudnictví v digitální době*, s. 15.

⁶⁹ To by ostatně vyřešilo i zvláštnost současné koncentrace námitek v kasačním řízení. V případě, že je totiž stěžovatel vyzván k doplnění podle § 106 odst. 3 soudního řádu správního, dojde uplynutím jednoho měsíce ke koncentraci námitek, případné námítky uplatněné později jsou opožděné. V případě, že výzva není vydána, ke koncentraci nedojde (nález ÚS ze dne 10. 8. 2006, sp. zn. I. ÚS 138/06; či nověji usnesení NSS ze dne 17. 12. 2021, č. j. 5 As 342/2021 – 23, odst. 5).

⁷⁰ Dostupný z: <<https://vyhledavac.nssoud.cz/Home/Index?formular=1>>.

⁷¹ Např. ani z nápovědy není zřejmé, jak funguje vyhledávání podle relevantního právního předpisu. Když zadám do aplikovaného předpisu „§ 103 150/2002“, naleznou vyhledávač i všechna rozhodnutí, která mají v metadatech pouze část daného ustanovení, např. „§ 103 odst. 1 písm. a)“? To je přitom při hledání extrémně důležité.

vedoucí sice ke stejnému cíli, nicméně skrze nikoliv zcela slučitelné cesty. Poslední část pak byla věnována otázce digitalizace a elektronizace řízení o kasační stížnosti, která je využitelná bez ohledu na chtěnou roli soudu.

V současné době bychom se tak neměli zaměřovat pouze na řešení přetíženosti soudu jako takové. Nejdříve si musíme vyjasnit, zda má Nejvyšší správní soud být soudem s předně individuální nebo celospolečenskou rolí. Až následně lze řešit problém přetíženosti a diskutovat nad možnými způsoby odbřemeňování.

Budeme-li řešit přetíženost bez odpovědi na tuto otázku, nemusí se dostavit očekávané účinky. Zároveň s některými změnami bude obtížnější provádět změny opačné. Zatímco úpravy nepřijatelnosti znamenají „pouze“ absolvování legislativního procesu, zvýšení počtu soudců a soudkyň je poměrně trvalé a stěží zvrátitelné.

Závěrem bych chtěl Nejvyššímu správnímu soudu popřát, aby se změny – ať už budou jakékoliv a jakýmkoliv směrem – podařily a aby zůstal i nadále minimálně stejně schopnou a úspěšnou institucí, jako je dnes.

Právo na pokojné zhromažďovanie a možnosti jeho obmedzenia

Jozef Čentéš* – Andrej Beleš**

Abstrakt: Právo na pokojné zhromažďovanie patrí medzi základné práva zaručené na úrovni vnútroštátneho práva, medzinárodného práva ako aj práva Európskej únie. Uplatňovanie tohto práva predstavuje jednu z hlavných foriem aktívnej účasti jednotlivcov na verejnom živote, ktorým poskytuje účinný prostriedok k vyjadrovaniu názorov na politické aj iné spoločenské otázky, pričom ho možno chápať aj ako kolektívny výkon slobody prejavu. Z týchto dôvodov vystupuje do popredia otázka nielen zaručenia tohto práva, ale aj vymedzenia podmienok na jeho obmedzenie. Vzhľadom na pôvodne spoločnú právnu úpravu tohto práva v podmienkach Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ako aj jej nástupníckych štátov a aktuálne problémy uplatňovania tohto práva sa autori zamerávajú nad právnou úpravou tohto práva, možnosťami jeho obmedzenia z hľadiska najmä prijatých opatrení orgánmi verejnej moci.

Kľúčové slová: právo na pokojné zhromažďovanie, základné práva, sloboda prejavu, uplatňovanie, obmedzenie, orgán verejnej moci

Úvod

Uplatňovanie práva pokojne sa zhromažďovať predstavuje jednu z hlavných foriem aktívnej účasti jednotlivcov na verejnom živote, ktorým poskytuje účinný prostriedok k vyjadrovaniu názorov na politické aj iné spoločenské otázky.

Právo pokojne sa zhromažďovať úzko súvisí so slobodou prejavu, pričom obidve patria k základným pilierom demokratického štátu. Uvedené právo možno chápať ako kolektívny výkon slobody prejavu, prípadne ako predpoklad pre jeho kolektívne uplatnenie.¹ Sloboda prejavu nie je len samoučelným prvkom v katalógu základných práv a slobôd, ale pôsobí ako prostriedok na dosiahnutie vyšších cieľov, predovšetkým na sebarealizáciu jednotlivca ako aj uplatňovanie iných práv a slobôd, napr. iných politických práv,² menšinových práv³ a pod.

Práve aspekt kolektívnosti realizácie slobody prejavu prostredníctvom uplatnenia práva pokojne sa zhromažďovať môže časom pôsobiť ako podporný faktor pre rozprúdenie verejnej diskusie nad verejnými vecami, pretože niektorí jednotlivci nemajú vôľu prezentovať svoje názory individuálne a pokúšať sa presvedčovať ostatných o ich správnosti.

* Prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD. Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. E-mail: jozef.centesh@flaw.uniba.sk. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3397-746X>. Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu APVV-19-0102 – *Efektívnosť prípravného konania – skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien*.

** Doc. JUDr. Andrej Beleš, PhD. Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. E-mail: andrej.beles@flaw.uniba.sk. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8418-0106>.

1 Pozri nálež Ústavného súdu ČR z 5. mája 2015, sp. zn. II. ÚS 164/15, nálež Ústavného súdu SR zo 16. februára 2010, sp. zn. II. ÚS 348/09, *Djavit An v. Turecko* z 20. februára 2003, č. 20652/92. Pozri aj bod 20 Stanoviska Benátskej komisie č. CDL-AD(2005)040 prijaté na 64. plenárnom zasadnutí, v dňoch 21. 10. – 22. 10. 2005.

2 Najmä práva zúčastňovať sa na správe vecí verejných, teda aktívneho a pasívneho volebného práva.

3 Menšiny nie sú v zásade schopné presadiť svoje záujmy a práva prostredníctvom väčšinovej politickej moci, preto majú pre ne sloboda prejavu a zhromažďovacie právo osobitný význam.

Účasť na zhromaždení spoločne s inými im poskytuje možnosť, ako sa verejne s určitými názormi stotožniť, vyjadriť im tak podporu a takto využiť svoju slobodu prejavu.⁴

Význam práva pokojne sa zhromažďovať možno zvýrazniť aj tým, že je zaručené tak na medzinárodnej úrovni,⁵ úrovni práva Európskej únie,⁶ ako aj na vnútroštátnej úrovni. Z tohto dôvodu je orgán verejnej moci povinný veľmi precízne posúdiť podmienky obmedzovania tohto práva, aby neprišlo k spôsobeniu ujmy na právach dotknutého jednotlivca.

1. Právo pokojne sa zhromažďovať v Dohovore a Charte

Právo pokojne sa zhromažďovať je garantované v čl. 11 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“).⁷ Pri výklade tohto práva Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) konštatoval, že štát musí veľmi citlivo pristupovať k zásahu do práva pokojne sa zhromažďovať. Taktiež v podmienkach právneho poriadku Európskej únie je upravená garancia práva pokojne sa zhromažďovať (slobody zhromažďovania), a to v čl. 12 Charty základných práv Európskej únie. Podľa Súdneho dvora EÚ je výkon slobody zhromažďovania legitímnym, všeobecným cieľom verejného záujmu, pre ktorý je možné obmedziť voľný pohyb tovarov medzi členskými štátmi.⁸

Uvedený zásadný význam tohto práva je podstatný napr. v prípade zhromaždení, na ktorých sú prezentované šokujúce a poburujúce prejavy, ktoré môžu znepokojovať alebo pohoršovať skupinu osôb nesúhlasiacich s myšlienkami či požiadavkami presadzovanými týmto zhromaždením. Pokiaľ by každá možnosť sporov a vášnivých debát medzi odporúčiacimi si skupinami počas zhromaždení bola dôvodom pre jej zákaz, spoločnosť by čelila tomu, že by bola zbavená možnosti počuť opačný názor.⁹

ESLP tak pri práve pokojne sa zhromažďovať nadväzuje na svoju dlhodobu aplikovanú rozhodovaciu činnosť k slobode prejavu.¹⁰ Vzhľadom na funkcie zhromažďovacieho práva v spojení so slobodou prejavu, ako je naznačené vyššie, považuje ESLP čl. 11 Dohovoru za *lex specialis* vo vzťahu k čl. 10 Dohovoru, ktorý pôsobí ako *lex generalis*.¹¹ Podobne aj Súdny dvor EÚ priznáva slobode zhromažďovania charakter „slobody demonštrácií“, pričom vychádza z koncepcie paralelnej (spoločnej) aplikácie slobody prejavu a slobody zhromažďovania.¹²

⁴ K slobode prejavu pozri napr. ČENTÉŠ, J. Sloboda prejavu a trestné právo. In: VOZÁR, J. a kol. *Sloboda prejavu v rozhodnutiach súdov*. Bratislava: Veda, 2015, s. 168–180. [Sloboda prejavu v rozhodnutiach súdov: medzinárodná konferencia. Bratislava, 14. 11. 2014].

⁵ Čl. 11 ods. 1 Dohovoru, čl. 21 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, čl. 20 ods. 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Vzhľadom na zameranie tohto článku a vplyv rozhodovacej činnosti ESLP aj na rozhodovaciu činnosť vnútroštátnych orgánov verejnej moci je venovaná pozornosť Dohovoru.

⁶ Čl. 12 Charty základných práv Európskej únie.

⁷ Podľa čl. 11 ods. 1 Dohovoru každý má právo na slobodu pokojného zhromažďovania a na slobodu združovať sa s inými, včítane práva zakladať na obranu svojich záujmov odbory alebo vstupovať do nich.

⁸ Pozri rozsudok SDEÚ z 12. júna 2003, *Schmidberger*, C-112/00, ECLI:EU:C:2003:333, bod 93.

⁹ *Öllinger v. Rakúsko* z 29. júna 2006, č. 76900/01.

¹⁰ Pozri *Handyside v. Spojené kráľovstvo* zo dňa 7. 12. 1976, Series A no. 24, bod 49.

¹¹ *Kudrevičius a iní v. Litva* (Veľká komora) z 15. októbra 2015, č. 37553/05, body 85 a 86 a tam citovaná rozhodovacia činnosť. ESLP k tomu doplná: “[...] not with standing its autonomous role and particular sphere of application, Article 11 must also be considered in the light of Article 10, where the aim of the exercise of freedom of assembly is the expression of personal opinions [...] as well as the need to secure a forum for public debate and the open expression of protest [...]”

Reálna a účinná sloboda pokojného zhromažďovania nemôže byť jednoducho redukovaná na povinnosť štátu rušivo nezasahovať; čisto negatívna koncepcia by nebola zlučiteľná s predmetom a účelom tohto článku. Podobne ako právo na ochranu súkromného a rodinného života podľa čl. 8, sloboda prejavu podľa čl. 10, aj čl. 11 Dohovoru niekedy vyžaduje realizáciu pozitívneho záväzku a prijatie aktívnych opatrení, a to aj vo vzťahu medzi jednotlivcami, ak je to potrebné.¹³ Vo vzťahu k zhromaždeniu aktívne opatrenia majú smerovať k zabezpečeniu pokojného priebehu a bezpečnosti všetkých osôb, pričom štáty disponujú širokým priestorom na uváženie vo vzťahu k opatreniam a ide o záväzok na konanie, nie na určitý výsledok.¹⁴

V súvislosti s čl. 11 Dohovoru je podstatné tiež poukázať na rozhodovaciu činnosť ESLP vo vzťahu k možnosti *obmedzenia práva* pokojne sa zhromažďovať. Podľa ods. 2 tohto ustanovenia výkon uvedeného práva môže podliehať len obmedzeniam, ktoré stanovuje zákon (ktorý je dostatočne jasný a určitý – legalita) a ktoré sú v záujme niektorého všeobecného cieľa verejného záujmu (legitimita: národná bezpečnosť, verejná bezpečnosť, predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochrana zdravia alebo morálky alebo ochranu práv a slobôd iných) nevyhnutné v demokratickej spoločnosti (proporcionalita).

Podľa ESLP zásah do tohto práva predstavujú opatrenia orgánov verejnej moci, v dôsledku ktorých sú znemožnené zhromaždenia, ale tiež obmedzenie tohto práva v dôsledku opatrení prijatých pred jeho konaním, v jeho priebehu či po ňom. Do tohto práva zasahujú aj tie opatrenia, ktoré majú vo vzťahu k nositeľom tohto práva v konkrétnej situácii tzv. odradzujúci účinok (*chilling effect*), teda im plný výkon práva síce neznemožňujú, ale odradzujú od neho. Napr. predchádzajúce nepovolenie zhromaždenia, ktoré však následne bez akéhokoľvek narušenia prebehne, predstavuje zásah do práva podľa čl. 11 Dohovoru práve preto, že nevydanie príslušného povolenia má odradzujúci účinok tak vo vzťahu k reálnym, ako aj vo vzťahu k potenciálnym účastníkom zhromaždenia. Toto nepovolenie teda môže predstavovať porušenie práva podľa čl. 11 Dohovoru, pokiaľ nie je vykonané na základe zákona, nesleduje legitímny cieľ alebo nie je v demokratickej spoločnosti nevyhnutné.¹⁵

Základné atribúty rozhodovacej činnosti ESLP vo vzťahu k uvedeným podmienkam obmedzenia práva na pokojné zhromažďovanie, predovšetkým k podmienke proporcionality (teda „*nevyhnutnosti opatrenia v demokratickej spoločnosti*“) je potrebné zosumariť nasledujúcim spôsobom:

- 1) Štáty a ich orgány verejnej moci disponujú relatívne širokým priestorom na uváženie (*margin of appreciation*) z hľadiska výberu a aplikácie opatrení, aby boli vhodné, nevyhnutné a primerané na dosiahnutie legitímneho cieľa, naplnenia naliehavej spoločenskej potreby; tento priestor na uváženie musia vykonávať rozumne, opatrne a najmä dobromyseľne;¹⁶

¹² Pozri STREINZ, R. Art. 12 GR-Charta. In: STREINZ, R. a kol. *Vertrag über die Europäische Union, Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union, Charta der Grundrechte der Europäischen Union*. München: C. H. Beck, 2018, s. 2717.

¹³ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 688. K pozitívnemu záväzku v súvislosti s čl. 8 Dohovoru pozri napr. *Beizaras a Levickas v. Litva* z 14. januára 2020, č. 41288/15, bod 110.

¹⁴ *Frumkin v. Rusko* z 5. januára 2016, č. 74568/12, bod 96. Pozri tiež *Giuliani a Gaggio v. Taliansko* z 24. marca 2011, č. 23458/02, bod 251 a ďalšie rozhodnutia.

¹⁵ *Bączkowski a ďalší v. Poľsko* z 3. mája 2007, 1543/06, *Navalnyy v. Rusko* (Veľká komora) z 15. novembra 2018, č. 29580/12, 36847/12, 11252/13, 12317/13, 43746/14. In: nález Ústavného súdu ČR sp. zn. II. ÚS 1022/21 zo dňa 11. 10. 2021.

¹⁶ *Kudrevičius a iní v. Litva* (Veľká komora) – citované vyššie, body 142 a 143.

- 2) usporiadanie zhromaždenia môže podliehať povoľovaciemu konaniu alebo aspoň oznamovacej povinnosti, čo *per se* nepredstavuje neproporcionálny zásah do tohto práva; takéto opatrenie má minimalizovať narušenie dopravy alebo vytvoriť priestor na vykonanie bezpečnostných opatrení,¹⁷ avšak nepredstavuje „*bianko šek*“ na svojvoľné zakazovanie zhromaždení, teda povoľovacie konanie alebo oznamovacia povinnosť nesmú predstavovať popretie podstaty práva pokojne sa zhromažďovať;¹⁸ účasť na nezakázanom zhromaždení (bez toho, že by účastník spáchal nejaké protiprávne konanie) nesmie byť sankcionovaná;¹⁹
- 3) čl. 11 Dohovoru chráni len pokojné zhromaždenia; jeho ochranu nepoživávajú zhromaždenia, ktorých organizátori a účastníci majú násilné úmysly a tieto úmysly prejavujú navonok; od tejto situácie treba odlíšiť situáciu, keď sa sporadicky vyskytlo násilie zo strany iných účastníkov zhromaždenia; v takejto situácii nestráca ochranu podľa čl. 11 Dohovoru ten účastník, ktorý sa správa pokojne a násilné úmysly a prejavy nemá;²⁰
- 4) voči výkonu práva na pokojné zhromažďovanie musia orgány verejnej moci ako aj iné osoby nezúčastnené na zhromaždení mať určitú mieru tolerancie, pretože každé zhromaždenie predstavuje v určitej miere narušenie bežného života mesta (obce), respektíve dopravy; orgány spolu s organizátormi musia prijať jasné a primerané pravidlá konania zhromaždenia vo vzťahu k miere narušenia bežného života; úmyselné porušenie týchto pravidiel nepožíva rovnakú širokú mieru ochrany ako pokojná účasť na zhromažďovaní a vyjadrovanie politických názorov;²¹
- 5) orgány verejnej moci musia prejaviť určitú mieru tolerancie aj voči nepovoleným/ neoznámeným zhromaždeniam, najmä takým, ktoré predstavujú rýchlu a spontánnu reakciu na určité spoločenské udalosti; problematická je aj absencia právnej úpravy spontánnych zhromaždení; rozpustenie takého zhromaždenia výlučne z dôvodu absencie predchádzajúcej žiadosti o povolenie / predchádzajúceho oznámenia môže predstavovať neprímeraný zásah do práva podľa čl. 11 Dohovoru; právo usporiadať spontánne zhromaždenie môže „prevážiť“ povoľovaciú, respektíve oznamovaciú povinnosť len v mimoriadnych prípadoch, najmä ak by neskoršia reakcia na spoločenskú udalosť bola už obsolentná;²²
- 6) účasť na pokojnom zhromaždení by v zásade nemala byť predmetom sankcií, ktoré majú trestnoprávny charakter; povaha a závažnosť sankcií patrí tiež medzi faktory na posudzovanie proporcionality zásahu, pretože ich ukladanie tiež môže spôsobovať tzv. *odradzujúci efekt*.²³

¹⁷ *Bodalev v. Rusko* zo 6. septembra 2022, č. 67200/12, bod 75, písm. b).

¹⁸ *Kudrevičius a iní v. Litva* (Veľká komora), bod 151.

¹⁹ *Bodalev v. Rusko*, bod 75, písm. a).

²⁰ *Frumkin v. Rusko* – citované vyššie.

²¹ *Bodalev v. Rusko*, bod 75, písm. c).

²² *Navalnyy v. Rusko* (Veľká komora), č. 29580/12 36847/12 11252/13..., bod 140 a ďalšie, taktiež *Bodalev v. Rusko*, bod 75, písm. d) a ďalšie.

²³ *Bodalev v. Rusko*, bod 75, písm. d) a bod 92.

2. Právo pokojne sa zhromažďovať na ústavnej a zákonnej úrovni

Právo pokojne sa zhromažďovať je zaraďované medzi základné (politické) práva a slobody, ktoré zahŕňajú aj účasť na správe vecí verejných formou hlasovania alebo výkonom slobody. Jan Filip podraduje toto právo medzi práva zložené, podobne ako petičné právo, slobodu združovania, právo na odpor, právo na súdnu ochranu a slobodu prejavu. Charakteristickým znakom je, že je tvorené niektorými zložkami prvotných práv súčasne, na rozdiel napr. od práva na život.²⁴

V českom právnom poriadku je právo pokojne sa zhromažďovať ústavne garantované v čl. 19 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd (ďalej len „Listina“).²⁵ V slovenskom právnom poriadku je právo pokojne sa zhromažďovať ústavne garantované v čl. 28 ods. 1 Ústavy SR.²⁶ Porovnaním uvedených článkov možno konštatovať obsahovo totožnú ústavnú úpravu garantovania tohto práva každému bez obmedzení štátnym občianstvom, vekom či ďalším rozlíšením. V podmienkach demokratického a právneho štátu nie je právo na pokojné zhromažďovanie obmedzené ani ideologicky alebo triedne, a to na rozdiel od právneho stavu podľa čl. 28 Ústavy ČSSR,²⁷ ktorý podmieňoval tzv. zhromažďovaciu slobodu a slobodu pouličných sprievodov a manifestácií tým, že ich výkon musí byť „v súlade so záujmami pracujúceho ľudu“ a ich cieľom rozvoja osobnosti a tvorivého úsilia, uplatňovania aktívnej účasti na správe štátu a na hospodárskej a kultúrnej výstavbe krajiny. Tým bol vytvorený rozsiahly ústavný priestor na zákonné a aj faktické obmedzenie výkonu zhromažďovacieho práva.²⁸

V súčasnosti môžu jednotlivci ústavne zaručené právo pokojne sa zhromažďovať vykonávať svojou účasťou na zhromaždeniach vopred oznámených v súlade s príslušnou podústavnou úpravou, ako aj na zhromaždeniach neoznámených,²⁹ ale nie na zakázaných zhromaždeniach. Pri výkone tohto práva platí všeobecná zásada, že jeho výkonom nemožno neprimerane obmedzovať práva iných.³⁰

Zákonná právna úprava práva pokojne sa zhromažďovať je:

- v českom právnom poriadku ustanovená v zákone č. 84/1990 Sb. *o právu shromažďovacím ve znění pozdějších předpisů* (ďalej len „zákon o právu shromažďovacím“);

²⁴ FILIP, J. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva [Učebnice]*. 2. doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 126 an.

²⁵ Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd. Podľa čl. 19 ods. 1 Listiny „právo pokojne sa zhromažďovať je zaručené“.

²⁶ Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky. Podľa čl. 28 ods. 1 Ústavy SR „právo pokojne sa zhromažďovať sa zaručuje“.

²⁷ Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Československej socialistickej republiky.

²⁸ „Pro ústavní koncepci občanských práv a svobod v socialistickém státě je charakteristické především marxistické pojetí vztahu jednotlivce a společnosti, občanů a státu; t. j. společenské zařazení všech základních občanských práv a svobod a povinností. [...] Pro svobodu projevu, svobodu shromažďovací a svobodu pouličních průvodů a manifestací je tedy mimořádně důležité vymezení obsahového prostoru těchto svobod vyjadřovaného slovy ‚V souladu se zájmy pracujícího lidu.‘ [...] Ústava v každém případě může vymezovat jen základní hranice těchto práv a svobod a to v tom smyslu že náplň těchto práv a svobod, jakož i jejich realizace musí být v souladu se zásadami socialistického společenského zřízení, se zájmy socialistické společnosti.“ ZDOBINSKÝ, S. a kol. *Československá ústava. Komentář*. Praha: Panorama, 1988, s. 123–124.

²⁹ WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 463.

³⁰ Nález Ústavného súdu ČR z 11. októbra 2021, sp. zn. II. ÚS 1022/21.

- v slovenskom právnom poriadku je ustanovená v zákone č. 84/1990 Zb. o zhromažďovacom práve v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o zhromažďovacom práve“).

Z uvedeného vyplýva, že pôvodná zákonná úprava práva pokojne sa zhromažďovať bola spoločná – federálna, ktorá sa neskoršími novelami uvedených zákonov v niektorých ustanoveniach vecne odlišuje (napr. v prípade oprávnenia českého orgánu verejnej moci stanoviť podmienky konania zhromaždenia – pozri ďalší text). V porovnaní s tým – právna úprava zhromaždení *pred rokom 1990 bola rozčlenená do viacerých právnych predpisov*.³¹

- zákon č. 68/1951 Zb. o dobrovoľných organizáciách a shromaždeniach (ďalej len „zákon 1951“),³²
- zákon č. 126/1968 Zb. o niektorých prechodných opatreniach na upevnenie verejného poriadku (ďalej len „zákon 1968“),³³
- zákonné opatrenie Predsedníctva Federálneho zhromaždenia č. 99/1969 Zb. o niektorých prechodných opatreniach potrebných na upevnenie a ochranu verejného poriadku (ďalej len „ZO 1969“), ktoré je všeobecne v historickom kontexte³⁴ nazývané ako „*obuškový zákon*“;³⁵
- zákon č. 150/1969 Zb. o prečinoch, do ktorého [§ 6 písm. a)] bola pretransformovaná uvedená skutková podstata súdne trestného deliktu;³⁶
- zákon č. 40/1974 Zb. o Zbore národnej bezpečnosti,³⁷
- niektoré podzákoné právne predpisy.³⁸

Právna úprava zhromaždení pred rokom 1990, ktorá bola teda roztrúsená vo viacerých právnych predpisoch a mala v podmienkach totalitného štátu založeného na komunistickej ideológii predovšetkým represívny charakter, ponechávala priestor na prijímanie

³¹ Pozri k tomu Archiv bezpečnostných složek, fond AKR 36, i. j. 1417. Veřejná shromáždění, informace o právních normách upravujících problematiku veřejných shromáždění, 1987.

³² Podľa § 6 tohto zákona bol výkon zhromažďovacieho práva občanom zaručený, len ak je v zhode so záujmami pracujúceho ľudu a ak sa ním neohrozuje ľudovodemokratické zriadenie alebo verejný pokoj a poriadok; podrobnejšiu úpravu zhromaždení tento zákon neobsahoval; podľa § 7 zodpovedal za udržanie verejného poriadku zvolávateľ.

³³ Podľa § 1 tohto zákona bol okresný národný výbor oprávnený zakázať alebo rozpustiť verejné zhromaždenie, manifestáciu alebo sprievod v prípade možnosti narušenia dôležitých zahraničnopolitických záujmov štátu alebo v prípade rozporu so zákonom alebo v prípade zamerania proti socialistickému poriadku alebo iného ohrozenia verejného poriadku.

³⁴ Pozri Ústav pamäti národa: 22. august 1969. Prijatie „obuškového zákona“. Dostupné na: <<https://www.upn.gov.sk/sk/22-august-1969-prijatie-obuskoveho-zakona/>> [cit. 2022-10-01].

³⁵ S účinnosťou do 31. decembra 1969. Toto zákonné opatrenie ako súdne trestný delikt kvalifikovalo podľa § 1 účasť na akcii narušujúcej verejný poriadok, vyzývanie na takú akciu alebo jej podporu, neuposlušnosť výzvy verejného činiteľa na zachovanie verejného poriadku alebo pobádanie iného na také neuposlušnosť; podľa § 4 malo tzv. narušenie socialistického spoločenského poriadku pracovnoprávne následky.

³⁶ S účinnosťou od 1. januára 1970 do 30. júna 1990.

³⁷ Podľa § 40 tohto zákona služobný zákrok smerujúci k rozpusteniu zhromaždenia vykonával Zbor na základe rozhodnutia národného výboru alebo aj bez takého rozhodnutia, ak účastníci zhromaždenia páchajú trestný čin, prečin alebo priestupok.

³⁸ Vyhláška ministra vnútra č. 320/1951 Ú. I. Nariadenia vlády č. 17/1975 Zb. a 18/1975 Zb., ktorými sa podrobnejšie vymedzuje súčinnosť útvarov Verejnej bezpečnosti a národných výborov pri ochrane verejného poriadku: § 9 Zákroky na rozpustenie verejného zhromaždenia.

podzákoných právnych predpisov a umožňovala voľné (svojvoľné) potláčanie realizácie zhromažďovacieho práva zo strany orgánov aplikácie práva (národné výbory, Verejná bezpečnosť).

Staršia právna úprava bez bližšieho vymedzenia používala pojmy *zhromaždenia*, *poľičné sprievody*, *manifestácie*. Uvedené právne predpisy, ktoré sú platné v súčasnosti – v podmienkach demokratického a právneho štátu, stanovujú základné predpoklady konania zhromaždení, avšak taktiež nedefinujú pojem „*zhromaždenie*“. Rozhodovacou činnosťou Najvyššieho správneho súdu Českej republiky (ďalej len „Najvyšší správny súd ČR“) ako aj právnej vedy bolo vymedzených niekoľko znakov, ktoré sú imanentné pre pojem „*zhromaždenie*“:

- i) pojmovo je vylúčené zhromaždenie za účasti jedinej osoby (Najvyšší správny súd ČR sa priklonil k poňatiu, podľa ktorého možno zhromaždenie vymedziť ako dobrovoľné stretnutie na verejnom mieste za účelom vymedzeným v § 1 ods. 2 *zákona o právu shromažďovacím*, teda na účel využívania slobody prejavu a ďalších ústavných práv a slobôd, výmeny informácií a názorov a účasti na riešení verejných a iných spoločenských záležitostí vyjadrením postojov a stanovísk),³⁹
- ii) nutná je fyzická prítomnosť účastníkov na konkrétnom mieste (ktoré sa môže časom meniť), ktorí spolupôsobia na svoje okolie – nutnosť vzájomnej interakcie účastníkov zhromaždenia, ktorí prejavujú spoločné postoje,
- iii) zhromaždenie prebieha na verejnom mieste (verejnom priestranstve);⁴⁰ ak miesto zhromaždenia nespĺňa túto podmienku (prípadne sa koná pod šírym nebom), zákon ukladá zvolávateľovi povinnosť priložiť súhlas toho, kto je vlastníkom pozemku alebo jeho užívateľom;⁴¹
- iv) nevyhnutné je konanie zhromaždenia v konkrétnom čase, len tak možno určiť začiatok a koniec zhromaždenia. Z hľadiska samotného zhromaždenia odborná literatúra hovorí o združení (organizme) s prechodným účelom,⁴²
- v) účel zhromaždenia – nie každý zhuk jednotlivcov požíva ochranu – nutnosť výmeny informácií a názorov a vyjadrenie postoja účastníkov k riešeniu verejných a iných spoločných záležitostí,
- vi) navonok prejavená „*subjektívna stránka*“ – účastníci si musia byť vedomí toho, že ide o výkon zhromažďovacieho práva.⁴³

Z textu uvedených právnych predpisov vyplýva, že taktiež bližšie nedefinujú slovné spojenie „*právo pokojne sa zhromažďovať*“. Zo *zákona o právu shromažďovacím* / *zákona o zhromažďovacom práve* vyplýva, že výkon tohto práva slúži predovšetkým na využívanie

³⁹ ČERNÝ, P. – LEHKÁ, M. *Zákon o právu shromažďovacím. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 18.

⁴⁰ JAMBOROVÁ, K. Co ještě lze považovat za shromáždění? *Právní rozhledy*. 2012, roč. 20, č. 3, s. 96.

⁴¹ K možnosti obmedzenia vlastníckeho práva uplatnením práva na pokojné zhromaždenie primerane pozri ČERNÝ, P. *Střet práva shromažďovacího s vlastníckým právem. Jurisprudence*. 2021 [cit. 2022-04-02].

⁴² WEYR, F. *Československé právo ústavní. Ústavní vývoj československý v roce 1938*, s. 262 an.

⁴³ Primerane pozri rozsudky Najvyššieho správneho súdu ČR sp. zn. 8 As 101/2011 zo dňa 11.06.2011 a sp. zn. 8 As 39/2014 zo dňa 18.11.2015. Uvedené vymedzenie zhromaždenia prezentoval Vojtěch Šimíček na prednáške *Shromažďovací právo*, organizovanej Justičnou akadémiou Slovenskej republiky dňoch 13.–14. 9. 2021 v Omšeni. Pre úplnosť možno uviesť, že v § 2 o právu shromažďovacím/zhromažďovacom práve je negatívne vymedzenie zhromaždenia (čo zhromaždením nie je).

slobody prejavu, na výmenu informácií a názorov a na účasť na riešení verejných a iných spoločenských záležitostí vyjadrením postojov a stanovísk; za zhromaždenie sa považujú aj pouličné sprievody a manifestácie (teda uplatňovanie tzv. „slobody demonštrácií“). Ďalším definičným znakom výkonu tohto práva je imperatív, že priebeh zhromaždenia bude „pokojný“, čím implicitne vylučuje formy nepokojného, násilného či agresívneho zhromažďovania sa.⁴⁴ Na rozdiel od Dohovoru, ako sme prezentovali v predchádzajúcom texte, však z uvedených právnych prepisov *de lege lata* explicitne vyplýva (ako ďalší definičný znak tohto práva) zákaz podmieňovať zhromaždenie „povolením“ orgánu verejnej moci.⁴⁵ Zákonodarca tak v roku 1990 reagoval na historickú skúsenosť s predchádzajúcou málo určitou a represívne orientovanou právnou úpravou a podmienil konanie zhromaždenia len oznamovacou povinnosťou (§ 4), jasne vymedzil úlohy zvolávateľa (§ 5 a 6), povinnosti účastníkov zhromaždenia (§ 7) a striktno určil možnosti zásahu zo strany obce/úradu (§ 8 a nasl.).

3. Obmedzenie práva pokojne sa zhromažďovať

Obmedzenie práva pokojne sa zhromažďovať vo forme zásahov orgánom verejnej moci je prípustné v prípade splnenia najmä týchto kumulatívnych kritérií:

- i) zásah je vykonaný *zákonom* alebo na *základe zákona (legalita zásahu)*.⁴⁶ V kontexte s legalitou zásahu je potrebné sa zaoberať kvalitou zákona, teda, aby bol dostatočne jasný, aby poskytol dotknutej osobe zodpovedajúce údaje o okolnostiach a podmienkach, za akých je orgán verejnej moci oprávnený použiť dotknuté opatrenie. Pri posudzovaní, či je daný takýto „zákonný základ“, je potrebné vziať do úvahy nielen príslušné právne predpisy, ale tiež judikatúru;⁴⁷ zákon musí byť dostupný a predvídateľný,⁴⁸
- ii) zásah musí sledovať niektorý z *legitímnych dôvodov* taxatívne ustanovených v čl. 19 ods. 2 Listiny / čl. 28 ods. 2 Ústavy SR,⁴⁹
- iii) zásah musí byť *proporcionálny*; posúdenie prípustnosti zásahu do práva pokojne

⁴⁴ KRUNKOVÁ, A. In: OROSZ, L. – SVÁK, J. a kol. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok I.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 377.

⁴⁵ FEŤKOVÁ, G. Právo na pokojné zhromažďovanie. *Justičná revue*. 2004, roč. 56, č. 5, s. 647. Primerane pozri nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 193/2003 zo dňa 30. 3. 2004. Zhromaždenia však môžu podliehať oznamovacej povinnosti zvolávateľa, pozri aj § 4 a § 5 zákona o právu zhromažďovacím / zákona o zhromažďovacom práve.

⁴⁶ Primerane pozri ČENTÉŠ, J. *Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty*. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 38 an. Ďalej ŠRAMEL, B. – MACHYNIÁK, J. – GUŤAN, D. Slovak criminal justice and the philosophy of its privatization: An appropriate solution of problems of Slovak justice in the 21st century? *Social Sciences*. 2020, roč. 9, č. 2, s. 3.

⁴⁷ Primerane pozri *Huvig v. Francúzsko* z 24. apríla 1990, č. 11105/84; *Kruslin v. Francúzsko* z 24. apríla 1990, č. 11801/85, bod 29: “[...] *Settled case-law of this kind cannot be disregarded. In relation to paragraph 2 of Article 8 (art. 8–2) of the Convention and other similar clauses, the Court has always understood the term ‘law’ in its ‘substantive’ sense, not its ‘formal’ one; [...] Conversely, case-law has traditionally played a major role in Continental countries, to such an extent that whole branches of positive law are largely the outcome of decisions by the courts. The Court has indeed taken account of case-law in such countries on more than one occasion [...].*”

⁴⁸ ESLP pripomína, že v prípade čl. 11 Dohovoru ide o rovnaké kvalitatívne požiadavky na právnú úpravu ako v prípade čl. 8 Dohovoru. Pozri *Kudrevičius a iní v. Litva* (Veľká komora) – citované vyššie, bod 108. Pozri aj nález Ústavného súdu ČR zo 7. decembra 2021, sp. zn. Pl. 20/21.

⁴⁹ ŠRAMEL, B. – HORVÁTH, P. Internet as the communication medium of the 21st century: do we need a special legal regulation of freedom of expression on the internet? *Lawyer Quarterly*. 2021, roč. 11, č. 1, s. 149.

sa zhromažďovať z hľadiska proporcionality (v širšom slova zmysle) zahŕňa posúdenie spôsobilosti (vhodnosti), potrebnosti (nutnosti, nevyhnutnosti, aby zodpovedal naliehavej spoločenskej potrebe), primeranosti (v užšom zmysle) a minimalizácie obmedzenia tohto práva,⁵⁰

- iv) zásah musí byť *odôvodnený* orgánom verejnej moci tak, aby ten, do ktorého práv je zasahované, mohol sám rozpoznať (identifikovať) prípustnosť takéhoto zásahu.⁵¹

Vzhľadom na zameranie tohto článku je ďalej venovaná pozornosť obmedzeniu práva pokojne sa zhromažďovať na základe ústavných, respektíve zákonných podmienok a prezentovaniu rozdielov v právnej úprave českej, respektíve slovenskej – v kontexte ich spoločného predchádzajúceho vývoja, ako aj aktuálnym problémom obmedzenia práva pokojne sa zhromažďovať.

3.1 Ústavné podmienky obmedzenia práva pokojne sa zhromažďovať

Ústavná úprava podmienok obmedzenia práva pokojne sa zhromažďovať je obsahovo totožne garantovaná v čl. 19 ods. 2 Listiny⁵² a čl. 28 ods. 2 Ústavy SR.⁵³

Obmedzenie práva pokojne sa zhromažďovať má tiež osobitnú ústavnú úpravu stelesnenú v podobe ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov (ďalej len „ústavný zákon o bezpečnosti štátu“). Ústavný zákon o bezpečnosti štátu umožňuje v čase tzv. krízovej situácie, teda mimo času „štandardného“ ústavného režimu – teda v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, širšie obmedzenie základných práv a slobôd, vrátane skúmaného práva pokojne sa zhromažďovať. Výkon tohto práva môže podliehať obmedzeniu, podmieneniu povoľovaním alebo úplnému zákazu. Tento zákon a ním predpokladané obmedzenie tohto práva však nemožno vnímať

⁵⁰ Primerane pozri MUSIL, J. – ŠVESTKA, J. – HOLLÄNDER, P. *Bezpečnostní výzvy a omezení základních práv v postmoderní realitě. Právní aspekty situace po 11. září 2001*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2002, s. 104–105. Pozri aj nálezy Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 4/94 zo dňa 12. 10. 1994 a sp. zn. Pl. ÚS 41/02 zo dňa 21. 4. 2004 a rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR sp. zn. 6 Ao 11/2011 zo dňa 24. 4. 2011.

⁵¹ Nálezy Ústavného súdu ČR sp. zn. I. ÚS 1835/07 zo dňa 18. 11. 2008, sp. zn. I. ÚS 512/02 zo dňa 20. 11. 2002, sp. zn. Pl. ÚS-st. 33/11 zo dňa 8. 11. 2011 a sp. zn. II. ÚS 1022/21 zo dňa 11. 10. 2021.

⁵² Podľa čl. 19 ods. 2 Listiny toto právo „*ize omezit zákonem v případech shromáždění na veřejných místech, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, ochranu veřejného pořádku, zdraví, mravnosti, majetku nebo pro bezpečnost státu. Shromáždění však nesmí být podmíněno povolením orgánu veřejné správy.*“ Popri osobitných podmienkach obmedzenia práva pokojne sa zhromažďovať je potrebné rešpektovať všeobecné pravidlá vyjadrené v čl. 4 ods. 1 Listiny: „*Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.*“ a čl. 4 ods. 4 Listiny: „*Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.*“ Pozri aj nálezy Ústavného súdu ČR z 27. februára 2018, sp. zn. II. ÚS 2299/17 a zo 17. februára 2010, sp. zn. sp. zn. I. ÚS 1737/08.

⁵³ Podľa čl. 28 ods. 2 Ústavy SR podmienky výkonu tohto práva ustanoví zákon v prípadoch zhromažďovania na verejných miestach, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti, majetku alebo pre bezpečnosť štátu. Zhromaždenie sa nesmie podmieňovať povolením orgánu verejnej správy. Popri osobitných podmienkach obmedzenia práva pokojne sa zhromažďovať je potrebné rešpektovať najmä čl. 13 ods. 1 Ústavy SR „*povinnosti možno ukladať len na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd*“ a čl. 13 ods. 4 Ústavy SR podľa ktorého, „*pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel*“. Pozri aj nálezy Ústavného súdu SR z 29. novembra 1995, sp. zn. PL. ÚS 29/95 a z 10. decembra 2014, sp. zn. PL. ÚS 10/2013.

izolovane. Naopak, keďže ustanovuje len „posunuté“ limity pre uplatnenie tohto práva, v praxi bude potrebné pre ich uvedenie do života aplikovať zákonnú úpravu, ktorú tvorí zákon o zhromažďovacom práve.⁵⁴

V Českej republike je takýmto právnym predpisom ústavní zákon č. 110/1998 Sb. *o bezpečnosti České republiky* (ďalej len „ústavní zákon o bezpečnosti“), ktorý v čl. 5 ustanovuje vyhlásenie núdzového stavu a v čl. 6 ods. 1 povinnosti vlády, aby v súvislosti s vyhlásením núdzového stavu vymedzila, ktoré práva ustanovené v osobitnom zákone⁵⁵ a v akom rozsahu sa v súlade s Listinou obmedzujú a ktoré povinnosti a v akom rozsahu sa ukladajú. Vo vzťahu k ústavnému zákonu o bezpečnosti možno poukázať na názor Jaroslava Kubu, ktorý uvádza, že „[ú]stavní zákon o bezpečnosti sice umožňuje vládě, aby omezila práva obyvateľ a uložila jim určité povinnosti přímo sama, nicméně to nelze chápat jako prolomení uvedených zásad, ale naopak jde o jejich projev. Vláda je totiž oprávněna tuto mimořádnou pravomoc vykonávat výlučně způsobem a v případech vymezených nejen zákonem o bezpečnosti, ale i zákonem č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení [...], jakožto zákonem, který jej provádí, přičemž legislativní pravomocí disponuje i za nouzového stavu stále jen a pouze parlament.“⁵⁶

Pri porovnaní uvedenej slovenskej a českej právnej úpravy je potrebné konštatovať, že z hľadiska podmienky legitimacy obe naplňajú cieľ ochrany národnej bezpečnosti, prípadne aj iné ciele (ochrana verejného zdravia). Pozitívnym prvkom slovenskej právnej úpravy je vymedzenie konkrétneho katalógu práv, ktoré je možné obmedziť, a rozsahu takého obmedzenia priamo v ústavnom zákone č. 227/2002 Z. z. (teda nie je to ponechané na „bežný“ zákon). Avšak česká právna úprava podstatne intenzívnejšie akcentuje primeranosť zásahu do práva pokojne sa zhromažďovať (vo vymedzenom priestore), pričom pripúšťa jeho nevyhnutné obmedzenie, nie však úplný zákaz.

3.2 Zákonné podmienky obmedzenia práva pokojne sa zhromažďovať Opatrenia s odradzujúcim účinkom a podmienky konania zhromaždenia

K obmedzeniu práva pokojne sa zhromažďovať môže dôjsť v dôsledku opatrení prijatých pred konaním zhromaždenia, v jeho priebehu alebo po skončení, prípadne znemožnení zhromaždenia. V zmysle súdnej praxe k obmedzeniu zhromažďovacieho práva môže dôjsť len výnimočne, za podmienok podľa *zákona o právu shromažďovacím* / zákona o zhromažďovacom práve a najmä v prípade konfliktu s ústavným poriadkom chránenými právami tretích osôb, čo má byť riešené vždy za použitia zásady proporcionality.⁵⁷

⁵⁴ Podrobnejšie pozri DOMIN, M. Obmedzenie a zákaz uplatnenia práva pokojne sa zhromažďovať v čase krízovej situácie a ich vykonateľnosť. In: *Bratislavské právnické fórum 2021. Ústavné orgány a ústavná ochrana základných práv v krízových situáciách. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 22. – 23. 4. 2019 v Bratislave*. Bratislava: PraF UK, 2019, s. 37 an. Pozri aj BUJŇÁK, V. Zákaz uplatňovania práva pokojne sa zhromažďovať: koľko výnimiek existuje? Dostupné na: <<https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/06/08/zakaz-uplatnovania-prava-pokojne-sa-zhromazdovat-kolko-vynimiek-existuje/>> [cit. 2022-02-15].

⁵⁵ Zákon č. 240/2000 Sb., *o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)*. Podľa § 5 písm. d) tohto zákona je možné v núdzovom stave na nevyhnutnú dobu a v nevyhnutnom rozsahu obmedziť právo pokojne sa zhromažďovať, a to vo vymedzenom priestore, ktorý je obmedzený alebo ohrozený krízovou situáciou.

⁵⁶ KUBA, J. *Pravomocí vlády za nouzového stavu*. Dostupné na: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/pravomoci-vlady-za-nouzoveho-stavu>> [cit. 2022-02-15].

⁵⁷ Primerane pozri rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 5. novembra 2007, sp. zn. 8 As 51/2007.

V súvislosti s opatreniami prijatými pred konaním zhromaždenia je aktuálnou témou neprípustnosť opatrení s tzv. *odradzujúcim účinkom* (*chilling effect*), ktoré síce neznesiteľne plný výkon práva pokojne sa zhromažďovať, ale nositeľa tohto práva odradzujú od jeho uplatnenia. Túto problematiku je potrebné vnímať v kontexte funkcií práva na pokojné zhromažďovanie ako jedného zo základných atribútov demokratickej spoločnosti,⁵⁸ ako je uvedené vyššie. Opatrenia s odradzujúcim účinkom môžu mať rôznorodý charakter, najmä povahu administratívnych opatrení, prípadne administratívneho alebo trestno-právneho sankcionovania. Napr. samotná existencia skutkovej podstaty súdne trestného deliktu v staršej československej právnej úprave, ako sme uviedli vyššie,⁵⁹ ktorým sa postihovala *per se* účasť na „akcii narušujúcej verejný poriadok“, bezpochyby mala odradzujúci účinok, pretože potenciálny účastník zhromaždenia sa mohol obávať sankcie už len za to, že sa zúčastní na zhromaždení, na ktorom sa niekto iný dopustí prejavov, ktoré policajné zložky vyhodnotia ako narušenie verejného poriadku. Napokon, ako sme analyzovali rozhodovaciu činnosť ESLP, sankcionovanie za účasť na zhromaždení bez toho, aby sa účastník dopustil násilných prejavov (verbálne násilie, *a fortiori* fyzické násilie) je v rozpore s čl. 11 Dohovoru.

K neprípustnosti opatrení s tzv. odradzujúcim účinkom sa vo svojej rozhodovacej činnosti vyjadril Ústavný súd Českej republiky (ďalej len „Ústavný súd ČR“), ktorý konštatoval neústavnosť a nezákonnosť postupu hliadky polície, ktorá vyzvala sťažovateľa k preukázaniu jeho totožnosti. Výzva polície nebola v súlade s § 63 ods. 2 písm. l) zákona o polícii,⁶⁰ pretože nebola nevyhnutná (teda primeraná vo vzťahu k sledovanému legitímnemu cieľu), pričom polícia sťažovateľa nedostatočne informovala o dôvodoch svojho postupu spôsobom, ktorým by bol spôsobilý legitimizovať obmedzenie jeho práv.⁶¹ Táto výzva, ktorá bola súčasťou plošného stotožňovania účastníkov zhromaždenia, predstavovala neprípustný zásah do práva pokojne sa zhromažďovať, práva na súkromie a na informačné sebaurčenie, čím bolo sťažovateľovi znemožnené realizovať jeho autonómne rozhodnutie zúčastniť sa akcie Klimakemp 2018 bez vedomia orgánov verejnej moci, čím sa mohol cítiť od účasti na tejto akcii odradzovaný.⁶²

Zastávame názor, že uvedený nález Ústavného súdu ČR je potrebné interpretovať tak, že príslušníci polície sú oprávnení vykonať stotožnenie osoby, u ktorej je *na základe konkrétnych skutočností* (najmä operatívnych informácií) odôvodnené predpokladať, že pácha alebo bude páchať protiprávnu činnosť. Opačný záver by mohol viesť k neschopnosti policajných zložiek plniť svoje úlohy pri ochrane života, zdravia, majetku a iných práv

⁵⁸ *Frumkin v. Rusko* zo dňa 5. 1. 2016, č. 74568/12, bod 93.

⁵⁹ § 1 zákonného opatrenia č. 99/1969 Zb. (tzv. obuškový zákon), § 6 písm. a) zákona č. 150/1969 Zb. o prečinoch.

⁶⁰ Podľa § 63 ods. 2 písm. l) zákona o polícii je „policista oprávnený vyzvať k prokázání totožnosti osobu při plnění jiného úkolu, je-li to nezbytné k ochraně bezpečnosti osob a majetku, veřejného pořádku nebo pro předcházení trestné činnosti“. Na porovnanie uvádzame, že podľa § 18 ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore „policajt je oprávněný vyzvat osobu, ak je to potřebné na plnění úloh podľa tohto zákona, aby preukázala svoju totožnosť dokladom totožnosti“.

⁶¹ K služobnému (bezprostrednému) zákroku policajta podrobnejšie pozri MIHÁLIK, J. – ŠRAMEL, B. – Supervision of public prosecution service over public administration: The case study of Slovakia. *Public Policy and Administration*. 2018, roč. 17, č. 2, s. 192–202.

⁶² Nález Ústavného súdu ČR z 11. októbra 2021, sp. zn. II. ÚS 1022/21 (pozri aj odlišné stanoviská sudcov Ludvíka Davida a Davida Uhlíře). Rovnaký právny názor zaujal Najvyšší správny súd ČR (v odlišnej veci, ale skutkovo obdobnej veci) v rozsudku z 5. novembra 2021, sp. zn. 10 As 186/2021. V podmienkach Slovenskej republiky nemáme vedomosť o vydaní rozhodnutia týkajúceho sa neprípustnosti opatrení s tzv. odradzujúcim účinkom.

a právom chránených záujmov. Avšak vykonávanie takého oprávnenia polície *plošným a nediferencovaným spôsobom*, teda tak, že každý účastník zhromaždenia by mohol s pravdepodobnosťou blížiacou sa k istote očakávať, že bude zisťovaná jeho totožnosť, by bolo v rozpore s právom pokojne sa zhromažďovať, pretože by malo odradzujúci efekt.

Z hľadiska opatrení prijatých pred konaním zhromaždenia je dôležité oprávnenie českého orgánu verejnej moci, ustanovené v zákone č. 252/2016 Sb., *kterým se mění zákon č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, ve znění pozdějších předpisů* (ďalej len „zákon č. 252/2016 Sb.“), stanoviť podľa § 8 ods. 2 zákona o právu shromažďovacím prostredníctvom rozhodnutia *podmienky konania zhromaždenia*, po tom, čo je rozhodnutie oznámené. Využitie tohto oprávnenia má v zásade prednosť pred zákazom zhromaždenia, čo možno vnímať pozitívne, pretože predstavuje menej intenzívne obmedzovanie práva na pokojné zhromažďovanie (než zákaz zhromaždenia), čím sa rešpektuje proporcionalita zásahu, najmä z hľadiska primeranosti. Uvedené tvrdenie možno podporiť aj ustanovením § 10 ods. 2 písm. b) zákona o právu shromažďovacím v znení zákona č. 252/2016 Sb., ktorý oprávňuje český orgán verejnej moci zakázať zhromaždenie až subsidiárne, teda v prípade, keď by stanovenie podmienok bolo zjavne neúčelné.

Uvedená právna úprava predstavuje významný posun vpred z hľadiska zachovania proporcionality obmedzení zhromažďovacieho práva, najmä z hľadiska toho, že každé zhromaždenie predstavuje v určitej miere *narušenie bežného života* obce (mesta), respektíve chodu dopravy, ako v súčasnosti pripomína ESLP. Evolutívny posun v právnej úprave platí jednak vo vzťahu k § 1 zákona č. 126/1968 Zb., ktorý prakticky predstavoval *bianko šek* pre okresný národný výbor na zakázanie alebo rozpustenie verejného zhromaždenia, ako aj vo vzťahu k zákonu o právu shromažďovacím v pôvodnom znení, ktorý len všeobecne upravoval oprávnenie navrhnúť zvolávateľovi konanie zhromaždenia na inom mieste a v inej dobe a podľa § 10 ods. 2 písm. b) daného zákona zakázať zhromaždenie, ak medzi zvolávateľmi neprišlo k dohode – bez posúdenia účelnosti. Takáto (stručnejšia) právna úprava, napokon, stále je súčasťou slovenského zákona o zhromažďovacom práve.

V niektorých prípadoch sa oprávnenie zavedené zákonom č. 252/2016 Sb. neaplikuje, ak nastane niektorý zo striktno ustanovených dôvodov pre zákaz zhromaždenia, napr. protizákonný účel (pozri ďalší text). Aplikácia tohto oprávnenia prichádza do úvahy najmä v prípade miestnej a časovej kolízie iného zhromaždenia alebo verejnosti prístupného podniku, pričom medzi zvolávateľom a osobou organizujúcou verejne prístupný podnik (napr. športové podujatie) nedošlo k dohode o úprave doby alebo miesta konania zhromaždenia alebo verejnosti prístupného podniku. Takýmto spôsobom sa má predísť tomu, aby bolo neskôr oznámené zhromaždenie zakázané. Vzhľadom na použité slovo „najmä“ nie je vylúčené, že uvedené oprávnenie sa aplikuje aj v prípade zhromaždenia (napr. určenie trasy pochodu), kde nepríde k jeho kolízii s iným zhromaždením.

Aplikovanie tohto oprávnenia je obmedzené zákonnými podmienkami na nevyhnutné prípady a len na zabezpečenie ochrany verejného poriadku alebo práv a slobôd iných. Dôvodová správa k zákonu č. 252/2016 Sb. uvádza, že je „*možné jako podmínku uložit i změnu trasy pochodu z důvodu hrozby nepokojů, ničení majetku a zastrahování místního obyvatelstva*“. V prípade konania nenávisťných pochodov podľa dôvodovej správy k zákonu č. 252/2016 Sb. „*lze stanovit podmínky i pro tyto ‚rizikové‘ akce, jejichž účelem je zastrahování skupiny obyvatel, v jejichž čtvrti se má shromážďení konat, a to například odklonem pochodu od sociálně vyloučené lokality, trvá-li svolavatel přes snahy obce o dohodu na tom, že musí vést pochod právě tam*“. Zákonné rozhodnutie orgánu verejnej moci musí byť precízne odôvodnené tak, aby nekolidovalo s dôvodmi zákazu zhromaždenia podľa

§ 10 ods. 1 písm. a) *zákona o právu shromažďovacím*, v prípade naplnenia ktorých by malo prednosť pred aplikáciou § 8 ods. 2 *zákona o právu shromažďovacím* napr. v prípade úpravy trasy zhromažďovania, ktoré obmedzovalo práva osôb pre ich národnosť.

Toto oprávnenie tiež nemožno aplikovať v prípade kolízie zhromaždení, ktoré sa môžu konať v inej časti oznámeného miesta napr. námestia alebo v inom čase. Aplikovanie tohto oprávnenia prichádza do úvahy v prípade napr. protipopatrovej demonštrácie, tradične sprevádzanej odpudivým veľkoplošným vyobrazením mŕtvol alebo roztrhaných tiel v blízkosti školských zariadení, respektíve miest, kde sa nachádzajú deti nižšieho veku, pre ktoré sú tieto obrázky traumatizujúce, a to pokynom k umiestneniu obrazov v uzatvorenom priestore, nasmerovaním vyobrazenia do vnútri kruhu.⁶³

Stanovenie podmienok konania zhromažďovania má subsidiárnu povahu, pretože nastupuje vtedy, ak medzi zvolávateľmi nedošlo k dobrovoľnej dohode o spôsobe riešenia kolízie. Ak táto dohoda nie je možná, môže český orgán verejnej moci stanoviť konkrétne obmedzujúce podmienky konania zhromaždenia. V rámci stanovenia podmienok je potrebné prihliadnúť na vyvažovanie záujmov viacerých zvolávateľov, pri zachovaní práva pokojne sa zhromažďovať na oboch stranách, pričom stanovené podmienky nesmú mariť konanie skôr ohláseného zhromaždenia. Touto právnou úpravou český zákonodarca upravil možnosť konania kolidujúcich zhromaždení (ide o zhromaždenia v zmysle *zákona o shromažďovacím právu*), ako aj možnosť konania zhromaždenia a verejne prístupnej akcie na rovnakom mieste a v rovnakom čase.

Hoci česká právna úprava *de lege lata* efektívne a proporcionálne rieši konflikt dvoch zhromaždení v jednom mieste a čase – v štádiu pred konaním zhromaždení, v právnej úprave zostáva otvorená otázka riešenia takého konfliktu už v štádiu konania zhromaždenia („na mieste“), najmä keď sa v jednom mieste a čase zmiešajú názorovi „odporcovia“. Tento konflikt je potrebné veľmi citlivo riešiť tak, aby podstata práva na pokojné zhromažďovanie bola zachovaná u členov oboch názorových táborov, najmä ich priestorovým oddelením, a to v súlade s podmienkami konania zhromaždenia.

V súvislosti s úpravou § 8 ods. 2 *zákona o shromažďovacím právu* v znení zákona č. 252/2016 Sb. je relevantný jeho vzťah k ustanoveniu § 9 *zákona o shromažďovacím právu*, ktoré umožňuje orgánu verejnej moci obmedziť zhromažďovacie právo tým, že uloží zvolávateľovi, aby zhromaždenie konané vo večerných hodinách bolo ukončené tak, aby nedošlo k neprimeranému rušeniu nočného pokoja. Právna úprava v § 9 zákona o zhromažďovacím právu sa stala nadbytočnou, pretože orgán verejnej moci môže navrhnúť postupom podľa § 8 ods. 1 úpravu času konania zhromaždenia, alebo môže rozhodnutím podľa § 8 ods. 2 určiť dobu ukončenia zhromaždenia.

Pre úplnosť možno uviesť, že český orgán verejnej moci podľa § 2 ods. 2 zákona č. 94/2021 Sb. *o mimořádných opatřeních při epidemii onemocnění covid-19 a o změně některých souvisejících zákonů* (ďalej len „pandemický zákon“)⁶⁴ môže stanoviť podmienky konania verejných alebo súkromných akcií, pri ktorých dochádza ku kumulácii osôb na

⁶³ POTMĚŠIL, J. – JAMBOROVÁ, K. Změny shromažďovacího práva po velké novele. *Správní právo*. 2017, roč. 50, č. 5, s. 233.

⁶⁴ Podľa § 2 ods. 2 pandemického zákona môže odpúrcce vydat mimořádné opatření v podobě „zákazu nebo omezení konání veřejných nebo soukromých akcí, při nichž dochází ke kumulaci osob na jednom místě, nebo stanovení podmínek jejich konání snižujících riziko přenosu onemocnění COVID-19, včetně stanovení maximálního počtu fyzických osob, které se jich mohou účastnit; zákaz nebo omezení nelze vztáhnout na schůze, zasedání a podobné akce ústavních orgánů, orgánů veřejné moci, soudů a jiných veřejných nebo soukromých osob, které se konají na základě zákona, a shromáždění podle zákona o právu shromažďovacím.“

jednom mieste (regulácia spôsobu, ako se zhromaždenie uskutoční, regulácia neutrálna k jeho obsahu). Takýmto stanovením podmienok konania zhromaždenia je napr. povinnosť účastníka zhromaždenia mať ochranný prostriedok dýchacích ciest, ktorý bráni šíreniu kvapiek, ako aj povinnosť účastníkov zhromaždenia zhlukovať sa v najviac v dvadsaťčlenných skupinkách, ktoré od seba budú navzájom vzdialené aspoň dva metre. Naproti tomu stanovenie maximálneho počtu účastníkov zhromaždenia je už jeho obmedzením, ktoré pre potenciálneho stoprvého a každého ďalšieho účastníka konkrétneho zhromaždenia predstavuje zákaz účasti na tomto zhromaždení. Takémuto razantnému zásahu do práva pokojne sa zhromažďovať však pandemický zákon neposkytuje oporu, pretože ustanovenie § 2 odst. 2 písm. e) vety za stredníkom nepripúšťa obmedzenie a zákaz zhromaždenia podľa *zákona o právu shromažďovacím*.⁶⁵

4. Zákaz zhromaždenia a jeho rozpustenie

Zákon o právu shromažďovacím / zákon o zhromažďovacom práve ustanovuje aj podmienky, za splnenia ktorých môže byť oznámené zhromaždenie orgánom verejnej moci zakázané alebo za splnenia ktorých môže dôjsť k jeho rozpusteniu.⁶⁶ Zákaz zhromaždenia či jeho následné rozpustenie má byť až krajným spôsobom riešenia.⁶⁷ Možno konštatovať, že v tejto sfére prišlo – v porovnaní s právnou úpravou účinnou do roku 1990 – k zásadnej evolúcii právnej úpravy v prospech obmedzovania tohto základného práva, len ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné v záujme niektorého všeobecného cieľa verejného záujmu. Zákon č. 126/1968 Zb. definoval tieto ciele veľmi vážne: dôležité zahraničnopolitické záujmy štátu, zameranie proti socialistickému poriadku alebo iné ohrozenie verejného poriadku.

Zákonné podmienky *zákazu zhromaždenia* možno členiť na obligatórne⁶⁸ a fakultatívne,⁶⁹ pričom zákon ustanovuje aj negatívne podmienky, kedy nemožno zhromaždenie zakázať.⁷⁰ Vzhľadom na vplyv obmedzení na podstatu práva pokojne sa zhromažďovať, tieto podmienky treba vykladať reštriktívne. V prípade, ak orgán verejnej moci zakáže zhromaždenie, nemôže sa vo svojom rozhodnutí obmedziť len na oznámenie tohto záveru, ale je povinný uviesť konkrétne skutočnosti, na základe ktorých k tomuto záveru dospel.⁷¹ Oprávnenie zakázať zhromaždenie je totiž potrebné – v súlade s kautelami stanovenými rozhodovacou činnosťou ESLP – vykladať a aplikovať tak, aby *nepredstavovalo „bianko šek“ na svojoľné zakazovanie zhromaždení nad rámec toho, čo je nevyhnutné a proporcionálne*.

Všeobecne možno uviesť, že pôvodná právna úprava zákazu zhromaždenia v *zákone o právu shromažďovacím* / zákone o zhromažďovacom práve (v § 10 ods. 1) obmedzovala

⁶⁵ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 24. apríla 2021, sp. zn. 6 Ao 11/2021. Rovnaký názor v bode 57 tohto rozsudku zaujal Najvyšší správny súd ČR k možnosti konať zhromaždenia len mimo vnútorných priestorov stavieb (pozri aj rozhodovaciu činnosť Ústavného súdu ČR citovanú v tomto bode).

⁶⁶ Primerane pozri FRK, P. Zákaz, rozpuštění a jiná omezení shromáždění podle zákona o právu shromažďovacím. *Právní rozhledy*. 2006, roč. 14, č. 16, s. 571–577. Taktiež HUSSEINI, F. Zákaz konání shromáždění z důvodu ochrany zájmu dětí. *Soudní rozhledy*. 2015, Roč. 21, č. 9, s. 309–311.

⁶⁷ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 5. novembra 2007, sp. zn. 8 As 51/2007.

⁶⁸ Ustanovenie § 10 ods. 1 a ods. 2 *zákona o právu shromažďovacím*, § 10 ods. 1 a ods. 2 *zákona o zhromažďovacom práve*.

⁶⁹ Ustanovenie § 10 ods. 3 *zákona o právu shromažďovacím*, § 10 ods. 3 *zákona o zhromažďovacom práve*.

⁷⁰ Ustanovenie § 10 ods. 4 *zákona o právu shromažďovacím*, § 10 ods. 4 *zákona o zhromažďovacom práve*.

⁷¹ Primerane pozri Najvyšší správny súd ČR sp. zn. 14670/33 zo dňa 13. 9. 1933.

možnosť orgánu verejnej moci ho zakázať vo vzťahu k „oznámenému účelu zhromaždenia“.⁷² Zákonom č. 252/2016 Sb. bolo z ustanovenia 10 ods. 1 vypustené slovo „oznámený“, pričom v texte tejto právnej normy zostal „účel zhromaždenia“. Oznamovaný účel zhromaždenia totiž môže byť iný ako zamýšľaný alebo skutočne realizovaný účel.

Z uvedeného vyplýva odlišnosť slovenskej a českej úpravy, ktorá umožňuje českému orgánu verejnej moci zaoberať sa účelom zhromaždenia v celom kontexte (skutočného) účelu konania zhromaždenia, kým slovenský orgán verejnej moci môže zakázať zhromaždenie len vo vzťahu k „oznámenému účelu zhromaždenia“. Uvedenú zmenu možno vnímať pozitívne, pretože preukázanie skutočného dôvodu zhromaždenia (v čase jeho oznámenia) od jeho proklamovaného účelu je veľmi problematické (ak nie iluzórne) aj vo vzťahu k trojdňovej lehote na zakázanie zhromaždenia.

Možno tiež zvýrazniť, že touto zmenou reagoval český zákonodarca na rozhodovaciu činnosť Najvyššieho správneho súdu ČR, ktorý naznačil, že orgán verejnej moci môže pri zákaze zhromaždenia vychádzať zo skutočného, nie oznámeného účelu zhromaždenia, pričom musí takýto záver preukázať a nesie v tomto smere dôkazné bremeno.⁷³ Takáto možnosť zákazu zhromaždenia nastane napr. v prípade, ak by sa zhromaždenie podstatne odchyľilo od jeho účelu, pričom v jeho priebehu by nastali okolnosti, ktoré by odôvodnili jeho zákaz podľa § 10 ods. 1 *zákona o právu shromažďovacím*.

Z hľadiska jednotlivých možností zákazu zhromaždenia ustanovených v § 10 ods. 1 písm. a) *zákona o právu shromažďovacím* / *zákona o zhromažďovacom práve* prípustnosť zákazu zhromaždenia sa odvíja – v súlade s čl. 11 ods. 2 Dohovoru – od smerovania účelu zhromaždenia k výzve k priamemu či nepriamemu ohrozeniu relatívne konkrétne vymedzených práv (napr. osobné, politické alebo iné práva), relatívne konkrétne vymedzených osôb, respektíve sociálnych skupín (napr. občania určitej národnosti, pohlavia, rasy, pôvodu a pod.).⁷⁴ Ďalšie dôvody obligatórneho zákazu zhromaždenia spočívajú vo výzve k násiliu alebo hrubej neslušnosti.

Kým výzva k násiliu nespôsobuje interpretačný problém, ten môže nastať v súvislosti s výzvou k hrubej neslušnosti, ktorá nemá ani zďaleka jasný a všeobecne akceptovaný obsah a zmysel.⁷⁵ Ostatným dôvodom obligatórneho zákazu zhromaždenia podľa § 10 ods. 1 *zákona o právu shromažďovacím* je výzva *jinak porušovať ústavu a zákony*, respektíve § 10 ods. 1 *zákona o zhromažďovacom práve* je výzva *inak porušovať ústavu, ústavné zákony, zákony a medzinárodné zmluvy, ktorými je Slovenská republika viazaná a ktoré majú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky*. Tento dôvod je naplnený napr. v prípade zhromaždenia, ktorého účelom by bolo pôsobiť na rozhodovaciu činnosť súdu v konkrétnom prípade.

Ustanovenie § 10 ods. 2 písm. a) *zákona o právu shromažďovacím* / *zákona o zhromažďovacom práve* ustanovuje obligatórny zákaz zhromaždenia v prípade, ak *sa má konať na mieste, kde by účastníkom hrozilo závažné nebezpečenstvo pre ich zdravie*. Naplnenie tohto dôvodu spočíva napr. v mimoriadnom sústredení chodcov a vozidiel, keď môže nastať ohrozenie zdravia účastníkov zhromaždenia, ktoré ani prijaté organizačné opatrenia

⁷² JAMBOROVÁ, K. Shromažďovací zákon a oznámený účel shromáždění. *Správní právo*. 2009, roč. 42, č. 4, s. 243–251.

⁷³ Primerane pozri rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 5. novembra 2007, sp. zn. 8 As 51/2007. Uvedený právny názor potvrdil Najvyšší správny súd ČR aj v rozsudku z 31. augusta 2009, sp. zn. 8 As 7/2008.

⁷⁴ Primerane pozri uvedený rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 31. augusta 2009.

⁷⁵ DOMIN, M. Hrubá neslušnosť ako dôvod zákazu zhromaždenia. *Justičná revue*. 2011, roč. 63, č. 1, s. 149–157.

poriadkových síl nemôžu vylúčiť.⁷⁶ Uvedené ustanovenie adekvátne zodpovedá pozitívnejmu záväzku štátu podľa čl. 11 Dohovoru prijať potrebné opatrenia na ochranu života, zdravia a verejného poriadku.

V prípade ustanovenia § 10 ods. 2 písm. b) *zákona o právu shromažďovacím / zákona o zhromažďovacom práve* obligatónym dôvodom zákazu zhromaždenia je kolízia konkurujúcich zhromaždení, keď na rovnakom mieste a v rovnaký čas sa má podľa skôr doručeného oznámenia konať zhromaždenie a medzi zvolávateľmi týchto zhromaždení nedošlo k dohode o úprave času a mieste jeho konania. Zákom č. 252/2016 Sb. bola doplnená ďalšia (kumulatívna) podmienka spočívajúca v tom, že stanovenie podmienok podľa § 8 ods. 2 by bolo zjavne neúčelné napr. v prípade, ak miesto, kde sa majú zhromaždenia konať, je priestorovo obmedzené a neumožňuje konanie viacerých zhromaždení (pozri predchádzajúci text).

Značný rozsah oznámených zhromaždení je indíciou, ktorú musí orgán verejnej moci zohľadniť pri úvahe, či neskoršie oznámené zhromaždenie z dôvodu kolízie zakáže podľa § 10 ods. 2 písm. b) *zákona o právu shromažďovacím / zákona o zhromažďovacom práve*. Orgán verejnej moci pri tomto postupe zvažuje rovnako aj zmysel a účel tohto ustanovenia, ktorým je vyváženie práv jednotlivých zvolávateľov a zabránenie faktickému stretu konania dvoch zhromaždení; nie je ním však len formálny stret ich oznámení. Posúdenie splnenia zákonných podmienok zákazu zhromaždenia musí vždy vychádzať z konkrétnych skutočností, ktoré má orgán verejnej moci k dispozícii. Zvolávajú tieto „konkurujúce“ zhromaždenia *názoroví oponenti*? Môže prísť k ich stretu, nielen názorovému, ale aj fyzickému? *Môžu sa „konkurujúce“ zhromaždenia konať paralelne s tým, že zostane zachovaná podstata práva na pokojné zhromažďovanie (čl. 11 Dohovoru) oboch skupín (napr. jedna skupina neprekričí druhú)?*

Samotná mnohosť zhromaždení môže vyvolať pochybnosti o vôli zvolávateľa realizovať všetky oznámené zhromaždenia, ale nie je dôvodom ich zákazu v zmysle citovaného ustanovenia *zákona o právu shromažďovacím / zákona o zhromažďovacom práve*.⁷⁷ K takémuto konfliktu (ani aplikácii uvedeného ustanovenia zákona) by ale nemohlo prísť vtedy, pokiaľ by sa skôr oznámené zhromaždenie vôbec nekonalo a bolo oznámené len ako zhromaždenie blokujúce určitý priestor a čas.⁷⁸ Takéto zhromaždenie, ktorého účelom je zabrániť konaniu zhromaždenia iného, nepožíva zákonnú, ústavnoprávnu a napokon ani medzinárodnoprávnu ochranu.

Okrem obligatónnych dôvodov zákazu zhromaždenia *zákon o právu shromažďovacím / zákon o zhromažďovacom práve* v § 10 ods. 3 ustanovuje fakultatívne podmienky zákazu zhromaždenia, „*ak sa má konať v mieste, kde by potrebné obmedzenie dopravy a zásobovania bolo v závažnom rozpore so záujmom obyvateľstva, ak možno bez neprímeraných ťažkostí konať zhromaždenie inde bez toho, že by sa tým maril oznámený účel zhromaždenia*“.

Zákon o právu shromažďovacím / zákon o zhromažďovacom práve predpokladá nie len zákaz zhromaždenia, ale aj dôsledky toho, ak by takýto zákaz zvolávateľom a účastníkmi

⁷⁶ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR sp. zn. 5 As 26/2007 zo dňa 4. 9. 2007.

⁷⁷ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR sp. zn. 8 As 7/2008 zo dňa 31. 8. 2009. Pozri aj ČERNÝ, P. § 10. In: ČERNÝ, P. – LEHKÁ, M. *Zákon o právu shromažďovacím. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 114. ČERNÝ, P. Střet dvou shromáždění. *Právní rozhledy*. 2011, roč. 19, č. 12, s. 419–424.

⁷⁸ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 29. novembra 2013, sp. zn. 2 As 60/2013. Zákon o zhromažďovacom práve v ustanovení § 10 ods. 2 písm. c) upravuje obligatónny zákaz zhromaždenia v prípade, jeho kolízie (na rovnakom mieste a v rovnakom čase) s už povoleným verejným kultúrnym alebo športovým podujatím.

zhromaždenia nebol rešpektovaný. V prípade, ak sa zhromaždenie koná, hoci bolo zakázané, zástupca orgánu verejnej moci vyzve zvolávateľa, aby zhromaždenie bez meškania ukončil.⁷⁹ Pokiaľ zvolávateľ neurobí účinné opatrenia, aby sa účastníci pokojne rozišli, oznámi zástupca orgánu verejnej moci účastníkom, že zhromaždenie je *rozpustené*, a vyzve ich, aby sa pokojne rozišli. Nerešpektovanie zákazu zhromaždenia teda má, podľa zákona, viesť k obligatórnemu rozpusteniu zhromaždenia.

Rovnako zhromaždenie bude rozpustené v prípade, ak sa koná vo večerných hodinách a pokračuje aj po určenom čase skončenia, alebo ak sa faktický priebeh zhromaždenia odchyľuje od jeho (oznámeného) účelu. V prípade odchylenia od jeho účelu však musí ísť o podstatné odchylenie. Ide o situáciu, keď v okamihu oznámenia zhromaždenia ešte nie je bez rozumných pochybností o opaku zrejme, teda, nastane situácia, ktorá by viedla k záveru, že by skutočný účel zhromaždenia viedol k jeho zákazu v zmysle *zákona o právu shromažďovacím / zákona o zhromažďovacom práve*.

Právo pokojne sa zhromažďovať možno obmedziť za podmienok ustanovených v *zákone o právu shromažďovacím / zákone o zhromažďovacom práve*; to však neznamená, že týmto zákonom je výlučne len tento zákon. Obmedziť toto právo, napr. zakázať zhromaždenie, ktoré bolo riadne oznámené, možno aj *aplikáciou iného zákona*, ktorý primárne sleduje iný cieľ, pričom takéto obmedzenie musí spĺňať jeden z legitímnych dôvodov ustanovených v čl. 19 ods. 2 Listiny / čl. 28 ods. 1 Ústavy SR a byť v súlade s podmienkami čl. 11 ods. 2 Dohovoru. Napr. podľa § 24 zákona č. 13/1997 Sb. o *pozemných komunikáciách ve znění pozdějších předpisů* (ďalej len „*zákon o pozemných komunikáciách*“). Tento názor možno podporiť nálezom Ústavného súdu ČR, podľa ktorého „[n]elze přitom zapomínat, že podstatou řízení o uzavírce podle § 24 zákona o pozemných komunikáciách je rozhodování o nutnosti omezení provozu, nikoli o nutnosti omezení konání shromáždění. Jinými slovy, postačovalo-li by k dosažení tvrzeného cíle uzavírky pozemní komunikace pouze zakázání shromáždění (bez nutnosti uzavřít provoz na komunikaci), nelze uzavírku podle § 24 zákona o pozemných komunikáciách povolit, neboť by tím zjevně docházelo k obcházení zákona o právu shromažďovacím.“⁸⁰

Aplikáciou iného zákona však nemožno obchádzať *zákon o právu shromažďovacím / zákon o zhromažďovacom práve* najmä jeho ustanovenia upravujúce zákaz oznámeného zhromaždenia napr. rozhodnutím orgánu verejnej moci vydaným podľa zákona č. 20/1987 Zb. o *státní památkové péči*,⁸¹ ktorým bolo správcovi národnej kultúrnej pamiatky uložené zaistiť uzavretie areálu národnej kultúrnej pamiatky, kde sa malo konať oznámené zhromaždenie, ktoré nebolo zakázané, bez toho, aby tento vstup bol verejnosti zakázaný.⁸²

5. Spontánne zhromaždenia

Okrem oznámeného zhromaždenia, ktoré sa spravuje ustanoveniami *zákona o právu shromažďovacím / zákona o zhromažďovacom práve* možno rozlišovať spontánne zhromaždenie a zakázané zhromaždenie.

⁷⁹ TEKELI, J. Nezákonné konanie verejného zhromaždenia. *Právo pre ROPO a obce v praxi*. 2021, č. 1, s. 9.

⁸⁰ Nález Ústavného súdu ČR z 27. júna 2017, sp. zn. PL. 21/16.

⁸¹ V podmienkach SR zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu.

⁸² Nález Ústavného súdu ČR z 18. augusta 2005, sp. zn. II. ÚS 459/04.

Spontánne zhromaždenie predstavuje zhromaždenie jednotlivcov, ktoré slúži k účelu podľa § 1 ods. 2 *zákona o právu shromažďovacím* / zákona o zhromažďovacom práve, pričom sa koná bez toho, aby bolo oznámené v zmysle tohto zákona.⁸³ Povinnosť pripustiť v právnej úprave možnosť konania spontánnych zhromaždení, ktoré majú byť rýchlou reakciou na aktuálne politické alebo iné spoločenské udalosti, vyplýva aj z rozhodovacej činnosti ESLP, ako sme analyzovali vyššie. Príliš dlhá obligatórna lehota na oznámenie zhromaždenia vopred by bola porušením práva na pokojné zhromažďovanie. Samotná skutočnosť, že ide o spontánne zhromaždenie, teda neznamená, že jeho účastníci strácajú ústavnoprávnu alebo zákonnú ochranu zhromažďovacieho práva. Takéto zhromaždenie samé o sebe však ako dôvod rozpustenia zhromaždenia nepostačuje.

Orgán verejnej moci spontánne zhromaždenie rozpustí, ak sa koná bez toho, že bolo oznámené, a nastali okolnosti, ktoré by odôvodnili jeho zákaz podľa § 10 citovaného zákona napr. v prípade protidemónštrácie, ktorej účastníci verbálne alebo fyzicky napadnú účastníkov ohláseného zhromaždenia (napr. hádzaním kameňov), prípadne im hrozí nebezpečenstvo napadnutia, a to v takej intenzite, pri ktorom hrozí ohrozenie života alebo zdravia. Od tejto situácie treba odlíšiť prípad, keď účastníci protidemónštrácie vyjadrujú odlišné názory, bez toho, aby verbálne alebo fyzicky napadli účastníkov pokojnej demonštrácie. Ak sa neprekúže v tomto prípade splnenie okolností podľa § 10 citovaného zákona, protidemónštrácia sa spravidla nerozpustí.

6. Zakázané zhromaždenia

Česká aj slovenská právna úprava ustanovuje osobitný spôsob obmedzenia práva pokojne sa zhromažďovať (*ex lege*), ktorý spočíva v zákaze zhromaždení na určitom území / určitom priestore. Táto právna úprava je však v určitej miere odlišná.

Podľa § 1 ods. 4 *zákona o právu shromažďovacím* „*jsou zakázána shromáždění v blízkosti budov Parlamentu České republiky, a to v místech vymezených v příloze tohoto zákona*“. Podľa § 1 ods. 5 zákona o zhromažďovacom práve „*sú zakázané zhromaždenia v okruhu 50 m od budov zákonodarného zboru alebo od miest, kde tento zbor rokuje*“.

Naviac zákon o právu shromažďovacím / zákon o zhromažďovacom práve nie je jediným právnym predpisom, ktorý obsahuje takéto obmedzenie práva pokojne sa zhromažďovať. Konkrétne možno uviesť, že podľa § 25 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu ve znění pozdějších předpisů (ďalej len „zákon o Ústavním soudu“) „*zakazují se shromáždění [...] v okruhu 100 m od budov Ústavního soudu nebo od míst, kde Ústavní soud jedná*“. V podmienkach SR prišlo podľa § 242 zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov⁸⁴ k rozšíreniu obmedzenia konania zhromaždení z 50 m od budovy Ústavného súdu SR (alebo budovy, kde pojednáva) na

⁸³ § 15 *zákona o právu shromažďovacím*, § 12 ods. 3 zákona o zhromažďovacom práve.

⁸⁴ V porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou podľa § 78 zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov. V prípade Ústavného súdu SR zákon o ústavnom súde totiž zakazoval len tie zhromaždenia, ktorých účelom bolo pôsobenie na rozhodovanie Ústavného súdu SR v čase, keď tento zasadá (teda zákaz nebol trvalý). Keďže zákon o ústavnom súde zakazoval v blízkosti Ústavného súdu SR len tie zhromaždenia, ktorých účelom bolo pôsobiť na rozhodovanie súdu, prípadné konanie zhromaždenia v okruhu 50 m od budovy Ústavného súdu SR s uvedeným účelom bolo možné taktiež subsumovať pod režim zákazu zhromaždenia obcou podľa ustanovenia § 10 ods. 1 písm. c) zákona o zhromažďovacom práve. Podrobnejšie pozri DOMIN, M. Zhromaždenia v blízkosti národnej rady a ústavného súdu. *Justičná revue*. 2011, roč. 63, č. 10, s. 1234–1245.

100 m v takomto okruhu, respektíve tento zákaz už neplatí len v čase, keď súd zasadá, ale kedykoľvek.

Uvedené priestorové obmedzenie práva pokojne sa zhromažďovať predstavuje podmienky *ex lege*, to znamená, že v takomto prípade orgán verejnej moci nevydáva rozhodnutie o zákaze zhromaždenia, teda sa naň nevzťahuje režim zákazu zhromaždenia v zmysle *zákona o právu shromažďovacím* / zákona o zhromažďovaacom práve. Legitimita a proporionalita tohto paušálneho obmedzenia sú v odbornej literatúre spochybňované z dôvodu absencie nevyhnutnosti opatrenia v demokratickej spoločnosti. Objavujú sa názory na vypustenie paušálneho obmedzenia z právneho poriadku.⁸⁵

Takýto zákaz má, bezpochyby, silnejšiu legitimitu vo vzťahu k ochrane nezávislého a nestranného výkonu súdnej moci (konkrétne ústavného súdnictva). Tu však vyvstáva otázka, či takýto legitímny cieľ nevzniká aj v prípade ochrany budov, kde sa vykonáva všeobecné súdnictvo. Podobná ochrana zákonodarnej moci, ktorá je priamo kreovaná občanmi, pred zhromaždeniami je sporná a ak by dôvodom ochrany malo byť len fyzické zabránenie útokov a výtržností voči budove parlamentu, možno sa domievať, že policajné zložky disponujú efektívnejšími a menej invazívnymi nástrojmi ako fyzický zákaz vstupu všetkých zhromaždených k budove parlamentu, teda aj tých, ktorí sa správajú pokojne. Uvedené platí napriek tomu, že pôvodná hranica 100 m od budovy zákonodarného zboru – prijatá ešte na federálnej úrovni, bola skrátená na 50 m.

7. Obmedzenie práva pokojne sa zhromažďovať z dôvodu covid-19

Diskutovanou témou obmedzenia práva pokojne sa zhromažďovať sa stali opatrenia, ktoré boli vydané v súvislosti s odvrátením rizika epidémie nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby covid-19 (ďalej len „covid-19“) a riešením jej následkov tak v Českej republike, ako aj v Slovenskej republike.

Z dôvodu ohrozenia zdravia v súvislosti s výskytom covid-19 (označeným ako SARS CoV-2V) uznesením vlády Českej republiky č. 194 zo dňa 12. marca 2020⁸⁶ bol vyhlásený na území Českej republiky núdzový stav na časovo obmedzenú dobu (od 14.00 hodín dňa 12. marca 2020 na 30 dní), ktorý bol postupne predĺžený až do 17. mája 2020. Počas núdzového stavu štát používal predovšetkým tri právne nástroje k odvráteniu rizika epidémie a k riešeniu jeho následkov – a) zákony, b) krízové opatrenia vlády a c) mimoriadne opatrenia.⁸⁷ Vzhľadom na okolnosť, že uvedené právne nástroje boli v českej odbornej litera-

⁸⁵ PAVLÍČEK, V. *Ústava a ústavní řád České republiky. 2. díl – komentář*. Praha: Linde, 2003, s. 200; DOMIN, M. Zhromaždenia v blízkosti národnej rady a ústavného súdu. *Justičná revue*. 2011, roč. 63, č. 10, s. 1234–1245. BUJŇÁK, V. Zákaz uplatňovania práva pokojne sa zhromažďovať: koľko výnimiek existuje? Dostupné na: <<https://comeniusblog.flaw.uni-ba.sk/2020/06/08/zakaz-uplatnovania-prava-pokojne-sa-zhromazdovat-kolko-vynimiek-existuje/>> [cit. 2022-02-15].

⁸⁶ Vyhláseným pod č. 69/2020 Sb.

⁸⁷ Podľa § 19 zákona o právu shromažďovacím „ustanovení zákonů o mimořádných opatřeních v době vyhlášení stavu nebezpečí, nouzového stavu, stavu ohrožení státu nebo válečného stavu a o opatřeních proti šíření infekčních onemocnění nejsou tímto zákonem dotčena“. Pozri napr. § 5 až 7 krízového zákona, § 69 zákona č. 258/2000 Sb. o ochrane verejného zdravia, a § 2 pandemického zákona. Pozri bod 53 an. rozsudku Nejvyššího správního soudu ČR z 24. apríla 2021, sp. zn. 6 Ao 11/2021. Pozri tiež body 50 až 62 rozsudku Nejvyššího správního soudu ČR z 29. júna 2021, sp. zn. 8 Ao 3/2021, a bod 13 uznesenia Ústavného soudu ČR z 24. augusta 2021, sp. zn. IV. ÚS 1852/21. Najvyšší správny súd ČR v rozsudku z 2. februára 2022, sp. zn. 8 Ao 2/2022, uviedol, že ak Ministerstvo zdravotníctva bude považovať za nevyhnutné, aby tieto pravidlá (ktorými boli stanovené podmienky prevádzky maloobchodu, poskytovania niektorých služieb a konania vymedzeného okruhu udalostí v režime OP) platili, nemôže tak urobiť prostredníctvom mimoriadnych opatrení z dôvodu, že k ich vydaniu nie sú splnené všetky zákonné podmienky. Ako správne riešenie súd uvádza prijatie novej právnej

túre podrobne analyzované,⁸⁸ nie je im venovaná v ďalšej časti článku osobitná pozornosť. Následne uznesením vlády Českej republiky zo dňa 30. 9. 2020 č. 957,⁸⁹ bol na území Českej republiky vyhlásený núdzový stav na časovo obmedzenú dobu (od 00:00 hodín dňa 05.10. 2020 na dobu 30 dní), ktorý bol postupne predĺžený a trval až do 11. apríla 2021. Vláda počas trvania núdzového stavu prijala krízové opatrenia, ktorými obmedzila účasť na bohoslužbách a ich priebeh, respektíve zakázala hromadné akcie vo vnútorných a vonkajších priestoroch stavieb, pričom tento zákaz sa výslovne vzťahoval aj na bohoslužby a iné náboženské obrady, slávnosti, tanečné akcie, spolkové akcie, športové akcie, prehliačky, ochutnávky a spoločný spev viac než 5 osôb vo vnútorných priestoroch stavieb s výnimkou bydliska a materských škôl. Na základe návrhu na čiastočné zrušenie uznesení vlády o prijatí krízových opatrení konal Ústavný súd ČR, ktorý konanie o ich zrušení zastavil z procesných dôvodov.⁹⁰

V Slovenskej republike v porovnaní s Českou republikou bolo postupované odlišne pri vydávaní opatrení v súvislosti s výskytom covid-19. V prvom kole pandémie covid-19 na základe vyhlášky Úradu verejného zdravotníctva z 9. marca 2020 č. OLP12405184443 sa nariadilo v termíne od 10. marca 2020 do 23. marca 2020 všetkým fyzickým osobám, fyzickým osobám – podnikateľom a právnickým osobám zákaz organizovať a usporadúvať hromadné podujatia športovej, kultúrnej, spoločenskej či inej povahy.⁹¹

Následne uznesením vlády zo 6. apríla 2020 č. 207 (ďalej len „uznesenie vlády č. 207“)⁹² sa nielen obmedzila sloboda pohybu a pobytu, ale *zakázalo sa uplatňovanie práva pokojne sa zhromažďovať*⁹³ s výnimkou osôb žijúcich v spoločnej domácnosti. Kým obmedzenie slobody pohybu a pobytu bolo časovo ohraničené (od 8. apríla 2020 0.00 hod do 13. apríla 2020 23.59), zákaz uplatňovania práva pokojne sa zhromažďovať bol schválený bez takéhoto explicitného časového dodatku. V tomto časovom úseku Úrad verejného zdravotníctva vydal 19. mája 2020 opatrenie č. OLP/4085/2020, ktorým zakázal usporadúvanie hromadných podujatí *v počte nad 100 osôb*.⁹⁴ V súvislosti s týmito opatreniami

úpravy alebo za vyhlásenia núdzového stavu riešiť situáciu prostredníctvom krízových opatrení. Ke vzájomnému vzťahu pandemického zákona a zákona o ochrane verejného zdravia pozri napr. rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR zo 6. mája 2021, sp. zn. 5 Ao 1/2021, a uznesenie rozšíreného senátu Najvyššieho správneho súdu ČR z 21. mája 2021, sp. zn. 4 Ao 22/2021.

⁸⁸ Pozri napr. WINTR, J. Rozbor ústavnosti a zákonitosti opatrení vlády v souvislosti s vyhlášením nouzového stavu z 12. března 2020. *Výběr literatury*. 2020, č. 1 [cit. 2022-04-02]. DIENSTBIER, J. – DERKA, V. – HORÁK, F. Ústavnost mimořádných opatření podle zákona o ochraně veřejného zdraví. *Právník*. 2020, roč. 159, č. 5, s. 417–432. BÍLKOVÁ, V. *Koronavirová krize a lidská práva*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. 12. 5. 2020. Dostupné na: <https://www.dokumenty.iir.cz/PolicyPapers/2020/VBilkova_COVID19.pdf> [cit. 2022-04-02].

⁸⁹ Vyhlásený pod č. 391/2020 Sb.

⁹⁰ Uznesenie Ústavného súdu ČR z 8. decembra 2020, sp. zn. Pl. ÚS 102/20. Pozri aj odlišné stanoviská sudcov Pavla Šámala a Vojtěcha Šimíčka.

⁹¹ Z informácie zverejenej Úradom verejného zdravotníctva vyplývalo, že za hromadné podujatia budú za určitých okolností považované aj zhromaždenia podľa zákona o zhromažďovacom práve. Dňa 23. marca 2020 bolo vydané ďalšie opatrenie Úradu verejného zdravotníctva č. OLP/273112020, ktorým sa zákaz organizovania a usporadúvania hromadných podujatí nariadil až do odvolania.

⁹² Vyhlásený pod č. č. 72/2020 Z. z. Na uznesenie vlády č. 207 nadviazala vláda uznesením č. 645 z 12. októbra 2020 vyhláseným pod č. 284/2020 Z. z., ktorým sa zakazuje uplatňovanie práva pokojne sa zhromažďovať v počte nad 6 osôb okrem osôb žijúcich v jednej domácnosti.

⁹³ Počas doby zákazu práva pokojne sa zhromažďovať bolo možné v praxi aplikovať ustanovenie § 12 ods. 1 a 2 zákona o zhromažďovacom práve.

⁹⁴ Hromadné podujatia so 100 a menej osobami sa umožnili za predpokladu plnenia ďalších povinností, z ktorých možno spomenúť napr. dodržiavanie rozstupov 2 m medzi osobami (to neplatilo pre osoby žijúce v spoločnej domácnosti

Úradu verejného zdravotníctva vznikla otázka, či platí zákaz uplatňovania práva pokojne sa zhromažďovať s výnimkou, ak počet účastníkov zhromaždenia nepresahuje 100?

V súlade s názorom Vincenta Bujňáka možno zaujať právny názor, že Úrad verejného zdravotníctva nie je oprávnený k zužovaniu či rušeniu zákazov schválených vládou podľa ústavného zákona o bezpečnosti štátu. Z týchto dôvodov platil zákaz uplatňovania práva pokojne sa zhromažďovať (s výnimkou osôb žijúcich v spoločnej domácnosti). Tento zákaz pominul najneskôr po uplynutí maximálneho času, ktorý ústavný zákon o bezpečnosti štátu pripúšťa pre trvanie núdzového stavu (90 dní). V druhom kole pandémie covid-19 vláda opätovne vyhlásila núdzový stav počnúc 1. októbrom 2020 na 45 dní na postihnutom území Slovenskej republiky,⁹⁵ ktorý bol opakovane predĺžovaný.⁹⁶

Stav núdze musí byť podľa medzinárodných štandardov výnimočný a dočasný. Nesmie trvať dlhšie ako trvanie núdze a nesmie sa stať trvalým.⁹⁷ Orgány verejnej moci (spravidla orgány výkonnej moci) sú povinné neustále skúmať, preverovať a vyhodnocovať potrebu ponechania vydaných opatrení v platnosti. Je zrejmé, že konštrukcia opatrení je inherentne limitovaná, pretože neumožňuje príslušným orgánom verejnej moci vydávať tieto opatrenia arbitrárne, či len v závislosti na politickej úvahe, ale robí ich závislými na reálnej potrebnosti zvládať priebeh či hrozby znovuvypuknutia pandémie covid-19 podľa aktuálneho vývoja a poznatkov odborného posúdenia epidemickej situácie. K uvedenému možno uviesť, že v Slovenskej republike potenciálne opatrenia napr. v oblasti obmedzenia základných práv a slobôd počas opätovne predĺženého núdzového stavu sa vydávajú na základe mechanizmu z COVID AUTOMATU, a teda prijímanie opatrení je pre ich adresátov subtilnejšie, presnejšie adresované a predvídateľné. Pri vydávaní opatrení vládou sa uplatňuje regionálny princíp vychádzajúci z COVID AUTOMATU, čím prijímanie opatrení je vzhľadom na pandemickú situáciu v jednotlivých regiónoch proporcionálne, vyvážené a lepšie reflektujúce empiricky overiteľné dáta.⁹⁸

Z hľadiska vydaných opatrení k odvráteniu rizika epidémie covid-19 a k riešeniu jeho následkov možno zvýrazniť pozitívny záväzok štátu účinne zabezpečovať ochranu zdravia a zdravotnej starostlivosti obyvateľstva, ktorá je garantovaná tak na ústavnej, ako aj zákonnej úrovni.⁹⁹ Vzhľadom na povahu ochorenia covid-19, jeho prenos a následky na

alebo pre partnerov). Opatrenie z 19. 5. 2020 bolo nahradené opatrením Úradu verejného zdravotníctva z 2. 6. 2020 č. OLP/4592/2020, ktoré zopakovalo: „E) S účinnosťou od 03. júna 2020 sa podľa § 48 ods. 4 písm. d) zákona č. 355/2007 Z. z. všetkým fyzickým osobám, fyzickým osobám – podnikateľom a právnickým osobám zakazuje usporadúvať hromadné podujatia športovej, kultúrnej, spoločenskej či inej povahy v počte nad 100 osôb.“

⁹⁵ Uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 587 z 30. septembra 2020 k návrhu na vyhlásenie núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov vyhlásené pod č. 268/2020 Z. z. Pozri aj nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 269/2020 Z. z. z 30. septembra 2020 na vykonanie niektorých opatrení hospodárskej mobilizácie v súvislosti s vyhlásením núdzového stavu na zabezpečenie riešenia druhej vlny koronavírusu covid-19.

⁹⁶ Pozri podrobnejšie nález Ústavného súdu SR z 31. marca 2021, sp. zn. PL. ÚS 2/2021. Pozri tiež BUJŇÁK, V. *Zákaz uplatňovania práva pokojne sa zhromažďovať: koľko výnimiek existuje?* Dostupné na: <<https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/06/08/zakaz-uplatnovania-prava-pokojne-sa-zhromazdovat-koľko-vynimiek-existuje/>> [cit. 2022-02-15].

⁹⁷ PIROŠÍKOVÁ, M. *Núdzový stav v Slovenskej republike z hľadiska medzinárodných ľudskoprávných štandardov. Zo súdnej praxe.* 2021, č. 1, s. 2.

⁹⁸ Nález Ústavného súdu SR z 31. marca 2021, sp. zn. PL. ÚS 2/2021.

⁹⁹ Pozri najmä čl. 31 Listiny a zákon č. 258/2000 Sb. o ochrane verejného zdravia a o zmene niektorých súvisiacich zákonov ve znení pozdžších predpisov a čl. 40 Ústavy SR, zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Pozri aj nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 10/2013 z o dňa 10. 12. 2014.

zdraví jednotlivcov je logické, že sa bez určitého obmedzenia základných práv a slobôd vzťahujúcim sa k ľudskému kontaktu nezaobíde.¹⁰⁰ Orgány verejnej moci sú oprávnené iba na základe zákona a v jeho medziach vydávať opatrenia a ukladať povinnosti na predchádzanie vzniku a šíreniu covid-19. Vzhľadom na masívne obmedzovanie základných práv a slobôd nemôžu byť opomenuté maximy vyplývajúce z ústavného poriadku.¹⁰¹ Štát je však povinný pri svojich činnostiach (aj) v tejto oblasti rešpektovať proporcionalitu medzi základnými právami a slobodami fyzických a právnických osôb, ktorým ukladá povinnosti na zabezpečenie verejného zdravia, a verejným záujmom. Pri výbere konkrétneho opatrenia sú orgány verejnej moci povinné primárne zvažovať nevyhnutnosť jeho prijatia v nevyhnutne nutnom rozsahu s ohľadom na existujúci stav epidémie covid-19, ako aj s ohľadom na predikciu jej vývoja. Jedným z kľúčových parametrov vývoja epidémie a jej dopadov na zdravie je stav kapacít nemocničnej starostlivosti.¹⁰²

Pri posúdení ústavnosti a zákonnosti opatrení, ktorými sa obmedzujú základné práva a slobody je podstatný ich konkrétny obsah a to, či ich vydávanie podlieha dostatočnému inherentnému regulatívu ochrany ústavne zaručených základných práv a slobôd.¹⁰³ Vzhľadom na závažnosť obmedzenia základných práv a slobôd je žiaduce, aby z textu opatrenia vyplýval aspoň stručný dôvod jeho prijatia. Dôvod má byť zistiteľný aj zo skutkového, spoločenského a právneho kontextu veci tak, aby bola vylúčená svojvôľa a aby bol dôvod objektívne poznateľný.¹⁰⁴ Tento dôvod je podstatný aj z hľadiska možnej preskúmateľnosti opatrenia a nadväzujúcich aktov. Opatrenie by malo tiež obsahovať, ktoré základné práva, akým spôsobom a v akom rozsahu sa obmedzujú.

V tejto súvislosti možno konštatovať, že v opatreniach tak českých, ako aj slovenských orgánov verejnej moci (vydaných najmä v roku 2020) *vykazovali nedostatky*, pretože tieto okolnosti dostatočne neobsahovali. Tieto nedostatky však ani zďaleka nespôsoboali tak zásadne obmedzenie základného práva na pokojné zhromažďovanie a v takom rozsahu – najmä vzhľadom na legitímny cieľ ochrany verejného zdravia a časovú limitáciu obmedzenia, ako to umožňovala právna úprava pred rokom 1990, ktorá bola z hľadiska dôvodov zákazu zhromaždení vágna a jednak bola zameraná represívne. Preto je potrebné názory niektorých skupín, ktoré namietali, že protipandemické opatrenia sú „novou totalitou“, zásadne odmietnuť.

Opatrenia, ktoré boli prijaté v súvislosti s covid-19 sú pod ochranou všeobecných súdov (preskúmavanie v správnom súdnictve) a subsidiárne ústavného súdu. Z hľadiska rozhodovania v správnom súdnictve boli významné rozhodnutia, ktorými boli zrušené mimoriadne opatrenia (prípadne ich časti) pri epidémii a nebezpečenstve jej vzniku (ďalej len „mimoriadne opatrenia“) napr. z dôvodov spočívajúcich v nezákonnom zakázaní prítomnosti verejnosti v prevádzkárňach stravovacích služieb, v herniach a v kasínach; podstatného porušenia ustanovení o konaní pred správnym orgánom;¹⁰⁵ rozporu so zákonom;¹⁰⁶

¹⁰⁰ Nález Ústavného súdu SR z 9. decembra 2021, sp. zn. PL. ÚS 4/2001. K závažnosti a dopadom na zdravie jednotlivcov v súvislosti so šírením covid-19 pozri rozsudky Najvyššieho správneho súdu ČR z 20. mája 2021 sp. zn. 10 Ao 1/2021 a z 30. júla 2021, sp. zn. 5 Ao 25/2021.

¹⁰¹ Pozri odlišné stanovisko sudcu Pavla Šámala k uzneseniu Ústavného súdu ČR z 8. decembra 2020, sp. zn. Pl. ÚS 102/20.

¹⁰² Uznesenie rozšíreného senátu Najvyššieho správneho súdu ČR z 11. novembra 2021, sp. zn. 4 Ao 3/2021.

¹⁰³ Primerane pozri nález Ústavného súdu ČR zo 7. decembra 2021, sp. zn. Pl. ÚS 20/21.

¹⁰⁴ Nález Ústavného súdu SR z 14. októbra 2020, sp. zn. PL. ÚS 22/2020.

¹⁰⁵ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 24. apríla 2021, sp. zn. 6 Ao 11/2021.

¹⁰⁶ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 21. mája 2021, sp. zn. 6 Ao 22/2021.

nenaplnenia zákonných požiadaviek na ich odôvodnenie;¹⁰⁷ sprísnenia skôr zavedených opatrení.¹⁰⁸ Z hľadiska rozhodovacej činnosti Ústavného súdu ČR možno poukázať na prieskum rozhodnutí v správnom súdnictve o návrhu politickej strany na zrušenie mimoriadneho opatrenia, ktoré zasahuje do práva pokojne sa zhromažďovať (odmietnutý ako zjavne neopodstanený);¹⁰⁹ o návrhu na vyslovenie neprípustnosti (neprimeranosti) zásahu do základných práv a slobod (odmietnutý ako nedôvodný);¹¹⁰ na zrušenie časti pandemického zákona (nie pre rozpor s právom pokojne sa zhromažďovať; Ústavný súd ČR však uvedené právo posudzoval v teste proporcionality, kde napadnuté ustanovenie obstálo).¹¹¹

Z hľadiska zamerania tohto článku vo vzťahu k rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR možno poukázať na nález, ktorým preskúmal splnenie formálnych a vecných podmienok na vyhlásenie núdzového stavu a jeho dôvodnosť. K uvedenému konštatoval, že vláda „*nevyhlásila núdzový stav bez toho, aby mala základný racionálny oporný bod pre naplnenie podmienok podľa čl. 5 ods. 1 ústavného zákona o bezpečnosti štátu (legitimita), a nevyhlásila ho na základe iných dôvodov, než dovoľuje toto ustanovenie. Vláda tiež splnila formálne podmienky na vyhlásenie núdzového stavu (legalita)*“, pričom „*brala do úvahy aktuálnu epidemiologickú situáciu, zvažovala dĺžku núdzového stavu a jeho rozsah*“, pričom konštatoval, že „*dôvodom vyhlásenia núdzového stavu je pandémia COVID-19*“.¹¹²

Z týchto dôvodov boli napadnuté uznesenie vlády a nariadenie vlády posúdené ako súladné s Ústavou SR a ústavným zákonom o bezpečnosti štátu. S rovnakým záverom Ústavný súd SR posúdil opakované predĺženie času trvania núdzového stavu, pričom konštatoval, že toto predĺženie vyžaduje prísnejšie posúdenie, ako je tomu v prípade vyhláseného núdzového stavu. Prísnosť je však podstatne determinovaná závažnosťou a povahou pretrvávajúcej hrozby.¹¹³ Napokon možno uviesť, že Ústavný súd SR označil ako nesúladné s Ústavou SR a Dohovorom špecifické časti zákona o ochrane verejného zdravia z dôvodu neposkytnutia potrebných záruk ochrany jednotlivca pred svojvoľnými zásahmi do základných práv a slobôd.¹¹⁴

Záver

Právo pokojne sa zhromažďovať a prostredníctvom neho vyjadriť slobodne názory patrí k základným pilierom demokratického štátu. Z hľadiska vývoja právnej úpravy realizácie tohto práva prišlo tak v SR ako aj ČR po roku 1990 k rozsiahlemu posilneniu záruk, a to jednak v kontexte vytvárania prostredia právneho štátu, ako aj preberania štandardov vyplývajúcich z rozhodovacej činnosti ESLP k čl. 11 Dohovoru. Evolúciu tohto základného práva je potrebné, bezpochyby, chápať v kontexte celkového rozmachu štandardov

¹⁰⁷ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR zo 14. apríla 2021 sp. zn. 8 Ao 1/2021. Pozri aj § 3 ods. 2 pandemického zákona.

¹⁰⁸ Rozsudok Mestského súdu v Prahe z 13. novembra 2020, sp. zn. 18 A 59/2020.

¹⁰⁹ Uznesenie Ústavného súdu ČR z 15. marca 2022, sp. zn. I. ÚS 3378/21.

¹¹⁰ Uznesenie Ústavného súdu ČR z 24. augusta 2021, sp. zn. IV. ÚS 1852/21.

¹¹¹ Nález Ústavného súdu ČR zo 7. decembra 2021, sp. zn. Pl. ÚS 20/21.

¹¹² Nález Ústavného súdu SR zo 14. októbra 2020, sp. zn. PL. ÚS 22/2020.

¹¹³ Nález Ústavného súdu SR z 31. marca 2021, sp. zn. PL. ÚS 2/2001.

¹¹⁴ Nález Ústavného súdu SR z 9. 12.2021, sp. zn. PL. ÚS 4/2021.

základných práv a slobôd v druhej polovici 20. storočia, keď sa jednotlivec stal ich seba-vedomým subjektom.¹¹⁵

K obmedzeniu tohto práva môže prísť v dôsledku opatrení prijatých pred jeho konaním, v jeho priebehu či po ňom. V prípade opatrení z hľadiska ich spôsobilosti zasiahnuť do tohto práva je potrebné prihliadnúť k zásade neprípustnosti tzv. odradzujúceho účinku (*chilling effect*). Z hľadiska právnej úpravy pred rokom 1990 by mala takýto účinok napr. možnosť postihu za súdne trestný delikt, ktorý by bol spáchaný už len samotnou účasťou na zhromaždení v rozpore s verejným (socialistickým) poriadkom. V súčasnosti môže mať takýto účinok preventívne (plošné) legitimovanie účastníkov zhromaždenia bez toho, aby orgány verejnej moci disponovali informáciami o (čo i len možnom) protiprávnom konaní týchto osôb.

Z hľadiska vydaných opatrení v súvislosti s covid-19 je aktuálnou výzvou najmä dôsledné skúmanie podmienok pre ich vydanie s plošným celoštátnym dopadom,¹¹⁶ pričom je potrebné zvážiť vydanie opatrení, ktoré sú šetrnejšie k obmedzeniu základných práv a slobôd dotknutých jednotlivcov.¹¹⁷ Nemožno opomenúť tiež fakt, že orgány verejnej moci pri vydávaní konkrétnych opatrení musia vychádzať z aktuálnych vedeckých poznatkov.¹¹⁸ V právnom štáte je neprípustné, aby bola spôsobená ujma na právach jednotlivca pre uplatňovanie jeho základných práv a slobôd ústavným nesúladným či nezákonným postupom orgánov verejnej moci.

¹¹⁵ RYCHETSKÝ, P. Reakce na příspěvek Guida Raimondiho. In: ŠÁMAL, P. – RAIMONDI, G. – LENAERTS, K. a kol. *Závaznost soudních rozhodnutí – vnírostátní a mezinárodní náhledy*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 105–107.

¹¹⁶ Uznesenie rozšíreného senátu Najvyššieho správneho súdu ČR sp. zn. 4 Ao 3/2021 zo dňa 11. 11. 2021 a rozsudky Najvyššieho správneho súdu ČR sp. zn. 6 Ao 22/2021 z 21. 5. 2021 a sp.zn. 2 Ao 3/2021 z 22. 6. 2021.

¹¹⁷ Podrobnejšie pozri rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR sp. zn 5 Ao 31/2021 zo dňa 4. 3. 2022.

¹¹⁸ Primerane pozri rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR sp. zn. 8 Ao 2/2022 zo dňa 2. 2. 2022.

RECENZE

Kubeš Vladimír. ... a chtěl bych to všechno znovu: filozofické vypořádání s pesimistickým světovým názorem. 2., doplněné a upravené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2022, 293 s.

Před nedávnem vyšlo nové vydání autobiografie jedné z nejvýznamnějších osobností v dějinách Právnické fakulty Masarykovy univerzity – profesora občanského práva a právní filozofie *Vladimíra Kubeše*. Životní příběh tohoto brněnského (královopolského) rodáka fascinuje i 34 let po jeho smrti a lze na něm mimo jiné sledovat pohnuté dějiny našeho státu i neklidná období provázející jeho *alma mater*.

Kubešovy paměti byly poprvé vydány v roce 1994, avšak rukopis nebyl tehdy publikován v celém rozsahu, protože došlo k vynechání pasáží týkajících se *Kubešova* vztahu s česko-rakouským právním filozofem *Otou Weinbergerem*, jenž v té době spolupracoval s brněnskou právnickou fakultou a později obdržel na Masarykově univerzitě čestný doktorát. Z toho důvodu dnes vychází poprvé celá, nezkrácená verze *Kubešových* pamětí čerpající z jeho původního rukopisu, se kterým se může nyní seznámit široká veřejnost. *Kubeš* své paměti psal od začátku osmdesátých let minulého století a dokončil je v roce 1986, dva roky před svou smrtí. První vydání *Kubešových* pamětí bylo na stránkách *Právnicka* recenzováno v roce 1996 (roč. CXXXIV, s. 185 a násl.).

Jelikož by se životní osudy *Vladimíra Kubeše* daly označit za pohnuté a neuvěřitelně zajímavé, považuji za důležité je v následujících řádcích více přiblížit. Kniha začíná vzpomínkami autora na dětství. *Kubeš* byl synem významného a oblíbeného brněnského lékaře, na kterého s velkou láskou vzpomínal. Díky dobře situovanému rodinnému prostředí měl možnost v meziválečném období vystudovat práva na brněnské právnické fakultě a absolvovat studijní pobyty na univerzitách v Paříži, Berlíně či Heidelbergu. Po ukončení studia nastoupil na Krajský soud v Brně a později na finanční prokuraturu. Zároveň se věnoval pedagogické činnosti a velmi intenzivně také vědecky pracoval, jako ostatně po celý život. Již v roce 1938 byl navržen za profesora občanského práva, jímž se z důvodu následného uzavření českých vysokých škol stal až po válce. Během nacistické okupace byl coby jeden z činovníků Sokola zařazen na seznam lidí, které gestapo zamýšlelo popravit, byl však naštěstí včas varován a této popravě unikl.

Za zmínku stojí v knize uvedené *Kubešovy* osobní vzpomínky na norimberský proces, jehož byl očitým svědkem a jako reprezentant brněnských vysokých škol v rámci československé komise se jej zúčastnil. *Kubeš* vstoupil po válce do Československé strany národně socialistické a byl jedním z expertů, kteří se podíleli na práci na nové ústavě. Události z února 1948 stály v cestě další akademické dráze *profesora Kubeše*, který se krátce předtím stal děkanem brněnské právnické fakulty. Již na konci února 1948 mu (jakož i dalším významným předválečným učitelům v čele s *Františkem Weyrem*) bylo akčním výbohem zakázáno přednášet a zkoušet, „*ba ani nesměli vstoupit na půdu právnické fakulty*“. Dle vlastních slov se *Kubeš* následně obával, že dojde ke střetu studentů (protestujících proti jeho odvolání) s Lidovými milicemi, což by mohlo znamenat zbytečné krveprolití. Proto publikoval v denním tisku text podporující politiku komunistické strany a vládu *Klementa Gottwalda*.

Kubeš dále vzpomínal, jak byl na první výročí únorového puče zatčen nedaleko Chebu a obviněn z pokusu o nelegální překročení státních hranic. Státní soud mu vyměřil čtyřletý trest odnětí svobody, odvolací soud tento trest zvýšil na třináct let.

Další část publikace obsahuje popis těžko představitelných podmínek v komunistických kriminálech, zejména *Kubešův* život v Jáchymovských uranových dolech Svatopluk a Rovnost a příbramském táboře Mír. Fascinující je, že na svůj pobyt a náročnou práci v kriminálech vzpomínal veskrze pozitivně jako na místo, kde potkal spoustu přátel a mohl trávit hodně času na čerstvém vzduchu. Je obtížné odhadnout, zda byl s takovýmto osudem smířen, nebo až později při psaní svých memoárů negativní vzpomínky vytěsnil a psal jen o „*hezkých chvílích*“. *Kubeš* byl však celoživotním optimistou a ve svých jiných pracích tuto skutečnost mnohokrát uváděl.

Po propuštění musel *Kubeš* následujících čtrnáct let pracovat nejprve jako dělník v těžkém průmyslu, později jako podnikový právník. V této době však nerezignoval na vědeckou práci a neúnavně psal „do šuplíku“. Na konci šedesátých let, v době částečného společenského uvolnění, byl plně rehabilitován, oba rozsudky, které ho poslaly do vězení, byly pro protizákonnost zrušeny. *Kubeš* se následně znovu mohl oficiálně věnovat akademické práci, přednášel právní filozofii na filozofické fakultě a začal se společensky a politicky angažovat například v Sokolu, v K 231 či v Československé straně socialistické, kde u spolustraníka, tehdejšího ministra spravedlnosti *Bohuslava Kučery*, vyjednával o znovuzřízení brněnské právnické fakulty. Na té se *Kubeš* stal v roce 1969 proděkanem pro vědu. Jeho přednášky vyvolávaly u studentů nebývale velký ohlas. Bohužel s příchodem normalizace byla proti *Kubešovi* spuštěna štvavá kampaň v denním tisku a byl opět (spolu s dalšími „nepohodlnými“ profesory) donucen k odchodu z fakulty a odchodu do předčasné penze. Toto období je v knize vhodně doplněno přetištěním originálních dokumentů, ze kterých je jasně patrné ideologické pozadí *Kubešova* propuštění z brněnské právnické fakulty.

V 70. letech bylo alespoň částečně umožněno *Vladimíru Kubešovi* publikovat a přednášet na univerzitách ve Vídni a Štýrském Hradci a zúčastňovat se některých zahraničních konferencí včetně Světového kongresu v USA (1975).

Kubeš byl velmi zapáleným vědeckým pracovníkem, jehož dílo dodnes zůstává nedoceněno. I přesto, že mu minulý režim neumožnil jeho díla publikovat (s výjimkou období politického uvolnění let 1968–1969), *Kubeš* neúnavně i při svých manuálních zaměstnáních vědecky pracoval. Mnoho jeho děl dosud nebylo vydáno, některá díla vyšla pouze v Rakousku a Německu v německém jazyce a u nás zůstávají dodnes neznámá. Z přetištěných dokumentů, jež kniha obsahuje, je rovněž zřetelné, s jak velkými jmény tehdejší rakouské právní vědy se *Kubeš* stýkal (zejména s *Alfredem Verdrossem*, *Hansem Klecaskym*, *Robertem Walterem* či *Günterem Winklerem*).

Kubeš byl výborným a studenty oceňovaným pedagogem. Není bez zajímavosti, že na základě *Kubešových* vzpomínek na studentská léta a následující pedagogickou činnost si čtenář může uvědomit, že studenti a jejich kantoři zažívají na (brněnské) právnické fakultě prakticky stejné radosti a strasti jako jejich kolegové před osmdesáti i více lety.

O *Kubešových* memoárech lze bezesporu uvést, že se opravdu velmi dobře čtou, což je zapříčiněno také tím, že se kniha skládá z 56 kapitol o délce zhruba tří stran. Kapitoly jsou chronologicky uspořádány od vzpomínek na dětství až po závěrečnou kapitolu shrnující hlavní myšlenky, které by autor rád předal budoucím generacím. Některé pasáže mohou působit až zábavně, zejména co se týče popisovaných milostných peripetií autora, v nichž lze pozorovat určitou mužskou ješitnost až vychloubačnost, která u čtenáře může vyvolat

jisté pochybnosti o autenticitě popisovaných událostí, což však neubírá nic na čtenářově zájmu.

Druhé vydání této knihy je nově doplněno řadou unikátních fotografií a dokumentů, včetně části trestního spisu z *Kubešova* vykonstruovaného procesu z pozůstalosti autora, jejímž správcem je editor publikace *Jaromír Tauchen*. Ten paměti doplnil předmluvou, krátkým životopisným medailonem *Vladimíra Kubeše* a osobním rejstříkem. Zároveň bylo provedeno řádné redakční zpracování odstraňující stylistické a gramatické chyby z prvního vydání. Tato kniha je kromě klasického fyzického vydání publikována také v režimu open access¹ na stránkách brněnské právnické fakulty, kde se s ní může každý seznámit a třeba se nechat inspirovat entusiasmem a pevnou vůlí předního brněnského právního vědce minulého století, k němuž byl osud (komunistický režim) mimořádně nespravedlivý až krutý. Tento velký muž si však přese všechna příkoří dokázal zachovat svůj optimistický náhled na svět.

Na závěr se hodí uvést chvályhodnou snahu brněnské právnické fakulty, kde právě probíhá úsilí o oživení odkazu *Vladimíra Kubeše* – v následujících třech letech budou péčí *Jaromíra Tauchena* vydána některá *Kubešova* dosud nepublikovaná díla. Zároveň zde byla zavedena nová ediční řada *Reminiscentia iuridica* v rámci *AUBI (Acta Universitatis Brunensis Iuridica)*, ve které budou publikovány paměti významných osobností spojených s brněnskou právnickou fakultou. Jako druhé v pořadí budou v brzké době vydány paměti *profesora Václava Chytila*, jejichž editorem je *Ladislav Voják*.

Milan Dobeš*

Tomášek Michal. Bilanční zpráva 60. Praha: Univerzita Karlova, 2023, 192 s.

Každého, kdo se zajímá o evropské právo, jistě potěší poslední publikace *Michala Tomáška*, kde soustředil desítky osobních příběhů, které zažil za bezmála třicet let své práce s evropským právem. Publikaci s názvem *Bilanční zpráva 60* vydala v únoru 2023 Právnická fakulta Univerzity Karlovy v nakladatelství Vodnář v knižní řadě *Memorabilia Iuridica* nákladem 300 kusů.

Michal Tomášek patří v oboru evropského práva k uznávaným osobnostem, a to jak u nás, tak i v zahraničí. Této oblasti se věnuje drtivou většinu svého profesního i badatelského života. Od roku 1998 pedagogicky působí na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, původně jako odborný asistent a později jako vedoucí katedry evropského práva. Je rovněž spojen s Ústavem státu a práva AV ČR, kde v letech 1989–1990 absolvoval pod vedením profesora *Viktora Knappa* postgraduální studium, po jehož skončení působil na

¹ Dostupné z: <<https://science.law.muni.cz/knihy/monografie/kubes-znovu.pdf>>.

* Mgr. Milan Dobeš, katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity. E-mail: Milan.Dobes@law.muni.cz. Tento výstup vznikl na Masarykově univerzitě v rámci projektu: *Některé aspekty vybraných trestných činů narušujících občanské soužití v Československu mezi lety 1948–1989*, číslo MUNI/A/1303/2021 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytl MŠMT v roce 2022.

Ministerstvu zahraničních věcí ČSFR (1990–1992), odkud následně přešel do diplomacie (1992–1995) a později do bankovníctví, kde jako poradce zaváděl nové evropské standardy (1995–2002). V rámci Akademie věd ČR byl a je opět činný od roku 2007 jako člen grémia pro vědecký titul „doktor věd“, od roku 2021 pak jako místopředseda její vědecké rady. Právě profesní rozmanitost, bohaté osobní zkušenosti, ale také snaha popularizovat svou práci, spolu s osobitým humorem, to vše zdobí shora uvedenou publikaci.

Kromě samotného zájmu o evropské právo pohledem různých profesí představuje publikace zajímavé literární dílo, které svým stylem navazuje na *Tomáškovu* předchozí odbornou tvorbu. Svou podstatou tak jde o určitou autobiografii, ve které se čtenáři dostává nejen faktografických a (auto)biografických údajů, které by patrně byly jinak zčásti pozapomenuty, ale též náhledů do velmi specifického a různorodého profesního prostředí, ať již v roli úředníka, diplomata, bankovního experta, či celé tehdejší společnosti, tedy do vztahů, které by jinak ve své šíři zůstaly běžnému čtenáři patrně skryty.

Publikace nejednou zaujme i díky tomu, že autor Evropskou unii i tehdejší „svět“ poznal z vícero pohledů a snaží se přinášet příběhy, které tyto různorodé pohledy reflektují. Publikace se ale neomezuje jen na oblast Evropské unie, obsahuje i pohledy z mimoevropských zemí, zejména z Číny, Japonska, USA a Kanady, tj. určité pohledy na Evropskou unii „z vnějšku“, čímž se obraz, jak sám autor uvádí, „stává plastičtější“. V rámci bilančování je v publikaci patrná i jistá dávka smířlivosti a sebereflexe. Do značné míry tak jde o dílo především vzpomínkové (tj. memoáry) a částečně též esejistické.

Co do systematiky vychází publikace z jednotlivých profesních rolí autora. Skládá se tedy ze čtyř nosných kapitol, respektive pohledů. První kapitola je tak logicky pojmenována jako *Pohled úředníka* (s. 12–19), druhá *Pohled diplomata* (s. 20–26) a třetí *Pohled z banky* (s. 27–67), poslední čtvrtá kapitola pak představuje více než dvě třetiny publikace a je pojmenována jako *Pohled z fakulty* (s. 68–169). Součástí knihy je i jmenný rejstřík a soupis vyobrazení a dokumentů (s. 175–192).

V první kapitole věnované pohledu úředníka přináší autor některé své vzpomínky na práci v tehdeším federálním ministerstvu zahraničních věcí, kde působil krátce po svých studiích na pražské právnické fakultě. Svým obsahem jde o kapitolu nepříliš rozsáhlou, kde autor stručně popisuje své „úřední“ začátky a pocity z počátku devadesátých let, kdy pracoval pod vedením ministra zahraničních věcí *Jiřího Dienstbiera*, včetně peripetií s překladem *Asociační dohody* a s tím souvisejících pojmů jako byl např. *establishment* nebo *effet utile*.

Druhá a přímo navazující kapitola se zabývá diplomatickými začátky autora v dobách končící federace. Jde o nejkratší kapitolu, kde *Tomášek* popisuje zkušenosti diplomata země, která pomalu přestává existovat, země, jejíž majetek se má rozdělit mezi dva nástupnické státy. Autor zde osobitě popisuje cestu k další evropské integraci, včetně implikací vyplývajících z *Maastrichtské smlouvy*, připojeny jsou i některé související vzpomínky, z nichž lze zmínit např. ty na *Václava Havla*.

Třetí kapitola se podrobně věnuje profesní roli poradce v bance, která byla pro autora výzvou, jejímž přijetím nahradil své dosavadní působení v roli ministerského úředníka. Jako právník se ocitl mezi ekonomy, což pro něj byla, jak sám uvádí, v mnohém obohacující zkušenost. Kromě evropských či dobových ekonomických témat, jako byla například privatizace, autor vzpomíná na řadu peripetií s *Milošem Zemanem* či *Václavem Klausem*, případně sebekriticky popisuje dva případy, jak se mýlil v bankovníctví.

Poslední a současně také nejobsáhlejší kapitola publikace je věnována působení na pražské právnické fakultě, respektive přesněji vzpomínkám na různé epizody a osobnos-

ti, které s ní souvisejí. Tato specifická kapitola obsahuje desítky příběhů, kde autor vystupoval v různých pozicích a funkcích, které při svém působení vykonával. Ať již jde o pohled začínajícího docenta a později proděkana, nebo o pohled vedoucího katedry evropského práva, která (jak autor připomíná) vznikla o jedenáct let a čtyři měsíce dříve, než se evropské právo stalo systémem platným a přímo použitelným na našem území. Kromě dobových témat týkajících se hlavního autorova oboru obsahuje tato kapitola vzpomínky na významné osobnosti české vědy, včetně *Viktora Knappa*, kauzu plzeňských práv nebo různé vzpomínky z pracovních cest do zahraničí.

Tomášková publikace je sice svým rozsahem relativně útlá, avšak obsahově je plná zajímavých příběhů, osobních sdělení a pozoruhodných vyjádření významných osobností vědeckého i politického života, jen zřídka autor přistupuje k subjektivním soudům a hodnocením, což je u publikace tohoto typu spíše ku prospěchu věci. *Tomáškovy* vzpomínky jsou jistě schopny v mnohém inspirovat současný pohled na kariérní a osobnostní růst jakož i do jisté míry odpovědět na otázku propojení teorie a praxe, a to nejenom v oblasti evropského práva, ale i jiných oborů.

Ve vztahu k této recenzi je však určitě legitimní otázka k osobě autora. Knižní řada Právnické fakulty Univerzity Karlovy *Memorabilia iuridica* přinesla již řadu medailonů významných osobností naší právní vědy, včetně *Arnošta Weniga Malovského* (1999), *Jana Krčmáře* (2008), *Antonína Randy* (2009) či *Antonína Mokrého* (2018), jen velmi výjimečně však jde o texty ryze autobiografické, respektive vzpomínková díla samotných autorů. Částečnou výjimkou byly autobiografie *Vladislava Brože* (1999) a *Stanislava Kučery* (2016), které však vyšly s výrazným odstupem po ukončení aktivní kariéry jejich autorů, v případě *Stanislava Kučery* dokonce až pět let po jeho smrti. Lze si tak položit otázku, proč se autor jako významný současný pedagog a badatel na poli evropského práva pouští do zpracování vlastních vzpomínek, a to tím spíše, když je stále činný a na vrcholu svých sil. Na tuto otázku se snaží odpovědět autor sám, když v předmluvě své publikace uvádí konkrétní důvody, které ho k tomu vedly. Jejich legitimitu nechť si posoudí případný čtenář sám.

Vydání knihy vzpomínek *Michala Tomáška* lze jenom uvítat a lze přitom vyslovit přání, aby obdobně byly publikovány i memoáry či vzpomínky dalších významných osobností české právní vědy. Za pozornost tak stojí nejenom samotný narativní text publikace, ale v publikaci hojně citovaná literární a vědecká tvorba, a to nikoliv jen autorova.

Ján Matejka*

* JUDr. Ján Matejka, Ph.D., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: matejka@ilaw.cas.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0051-2754>. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

Company Officers and Attribution of Knowledge

Luboš Brim (<https://orcid.org/0000-0001-8441-1824>)

Abstract: Literal reading of § 151 subs. 2 CC could imply that the knowledge of every member of every organ within a legal entity always constitutes knowledge on part of the entity itself. Nevertheless, such view would unreasonably expand the scope of knowledge attributable to legal entities. Drawing on German jurisprudence, I propose a differentiated approach in accordance with which knowledge will be attributable to legal entity only in cases where it is functionally justified. The resulting model is based on three rules. First rule says that if the applied knowledge norm mentions a specific organ of a legal entity in its hypothesis, it is the knowledge of the members of this organ that is relevant. Second rule adds that if no organ is mentioned in the hypothesis of the knowledge norm, the knowledge of the members of the organ, which makes the decision whether the entity will take action based on the information at hand, is to be attributed. However, limiting knowledge attribution to those organs, which decide on the relevant issues, shifts the risk of flaws in the transfer of information within the legal entity to third parties. To remedy this defect a third rule is introduced, which states that legal entity can also be made responsible for knowledge which is present in the sphere of control of the entity and which would have made its way to deciding organ in a properly organized legal entity.

Keywords: knowledge, attribution, artificial legal entities, company officers, organizational duties

The Concept of Genocide and Armed Conflict in Ukraine

Josef Mrázek (<https://orcid.org/0000-0002-5574-0810>)

Abstract: The main purpose of this study is to analyse mutual allegation of genocide in the armed conflict in Ukraine under the 1948 Convention on Genocide and indication of provisional measures in this case (Ukraine v. Russian Federation). Other ICJ cases related to Article IX of the Convention and indication of preliminary measures are also mentioned, including by the ICJ refused allegation of genocide, claimed by the FRY in connection with the NATO bombings since 24 March 1999 or allegation from Bosna and Hercegovina against former Yugoslavia (Serbia and Montenegro) in 1993, the jurisdiction of the ICTR in the crime of genocide and other cases. This study discusses in brief history and definition of genocide, the problems of its interpretation and reservations to the convention or criticizes shortcomings in the genocide definition and prosecution. Genocide as an antinomous crime of crimes against humanity requires for its existence two constitutive elements, resting in the objective and subjective factors (*actus reus* and *mens rea*). Genocide is also an international crime under international customary law and represents a peremptory norm (*jus cogens*) of international law. This crime has been incorporated e.g. in the Rome Statute of the ICC. Besides individual criminal responsibility the rules of State responsibility apply for crimes of genocide and other internationally wrongful acts.

Keywords: genocide, International Court of Justice, Ukraine, holocaust, ICTY, reservations, armed conflicts

On the Correctness of the Discussion's Premises on the Solution to the Overload of the Czech Supreme Administrative Court

Šimon Chvojka (<https://orcid.org/0000-0003-2326-7288>)

Abstract: The article contributes to the reopened debate on the overload of the Czech Supreme Administrative Court. In particular, it points out that it is necessary to take a step back. Instead of directly addressing the overload itself, it is necessary first to clarify what role – ensuring individual justice or uniformity of case law – the court is primarily supposed to play. Only then can we discuss specific changes to decongest the court. Based on a brief analysis of the private and public roles of the supreme courts and related courts' configurations for preference for one role or the other, I then analyse specific proposals occurring in the current

debate. Namely, increasing the number of permanent justices and judicial clerks, widening the inadmissibility, and the computerisation and automation of the cassation process. While examining them, I conclude that it is appropriate to reflect first on the role of the Czech Supreme Administrative Court in our legal system since the changes presented or discussed are not consistent with each other. Thus, the desired goal of solving the overload may not be achieved.

Keywords: Supreme Administrative Court, private and public functions, court's role, overload, backlog, inadmissibility, number of judges, computerisation of justice

The Right to Peaceful Assembly and the Possibilities of its Restriction

Jozef Čentéš (<https://orcid.org/0000-0003-3397-746X>) –

Andrej Beleš (<https://orcid.org/0000-0001-8418-0106>)

Abstract: The right to peaceful assembly is one of the fundamental rights guaranteed at the level of national law, international law and European Union law. The exercise of this right is one of the main forms of active participation of individuals in public life, providing them with an effective means of expressing their views on political and other social issues, and can also be seen as a collective exercise of freedom of expression. For these reasons, the question in place is not limited only to guaranteeing this right, but also defining the conditions for its restriction comes to the fore. Given the originally common legal regulation of this right in the conditions of the Czech and Slovak Federal Republic, as well as its successor states and current problems of exercising this right, the authors consider the legal regulation of this right, the possibilities of its restriction in terms of measures taken by public authorities.

Keywords: right to peaceful assembly, fundamental rights, freedom of expression, application, restriction, public authority

Eutanazie a dobrý život

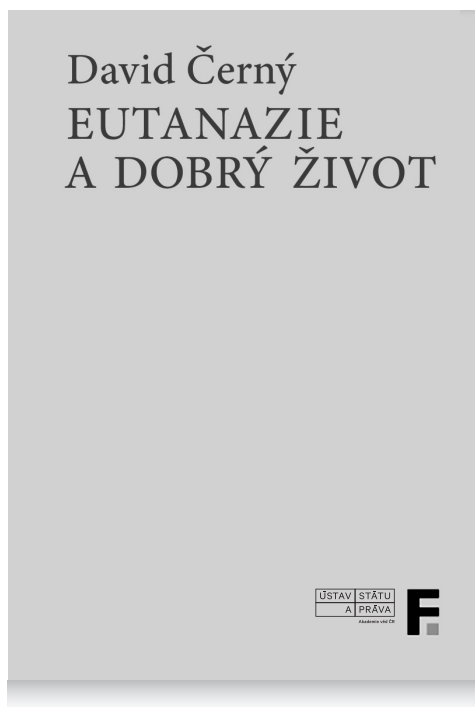
David Černý

Filosofický ústav AV ČR
a Ústav státu a práva AV ČR
Praha 2021, 452 stran

ŮSTAV	STĀTU
A	PRĀVA

Akademie věd ČR

Eutanazie představuje mimořádně aktuální téma současné odborné diskuse. Existuje celá řada argumentů pro či proti morální přípustnosti tohoto opatření na konci života, chybí jim však konceptuální jednotota. Tato monografie přistupuje k problematice usmrcování pacientů ze soucitu zcela odlišně. Jednotící linii spojující hlavní argumentační strategie identifikuje v teoriích dobrého života a jejich vztahu k etickým teoriím a jejich normativním závěrům. Publikace zve čtenáře na vzrušující výpravu do různých končin současné filosofické reflexe a ukazuje, že složité problémy moderní doby je třeba řešit v širší perspektivě. Na čtenáře to samozřejmě klade vyšší nároky, pokud se však nenechají odradit, získají komplexní představu o teoriích welfare,

etických teoriích, povaze smrti a její špatnosti, osobní identitě a jemných distinkcích užívaných v aplikované etice. Poskytne jim to celistvý obrázek o současném stavu diskuse a pojmové nástroje k vlastnímu promýšlení problému morální přípustnosti eutanazie.